

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Virgilijus Tavoras

Edukologijos magistrantūros studentas

**MOKINIŲ, GYVENANČIŲ PILNOSE IR NEPILNOSE ŠEIMOSE,
REPREZENTACIJOS APIE VAIKO TEISIŲ RAIŠKĄ ŠEIMOJE**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. D. Malinauskienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus ..... Virgilijus Tavoras

SANTRAUKA

Tavoras V. MOKINIŲ, GYVENANČIŲ PILNOSE IR NEPILNOSE ŠEIMOSE, REPRESENTACIJOS APIE VAIKO TEISIŲ RAIŠKĄ ŠEIMOJE. Edukologijos (Vaiko teisių apsaugos vadybos) studijų magistro baigiamasis darbas. Mokslinė vadovė docentė dr. D. Malinauskienė. Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra. Šiauliai, 2010; 79 p.

Šeima yra pagrindinis visuomenės institutas, kuriame vyksta žmogaus vystymasis ir socializacija. Šeimoje ugdomos kultūrinės vertybės, užtikrinančios kiekvieno asmens gerovę, valstybės ir tautos išlikimą. Lietuvoje vyksta intensyvūs socialinio ir politinio gyvenimo pokyčiai, kurie taip pat įtakoja ir šeimos struktūros pokyčius. Nemaža dalis šeimų, kuriose gyvena nepilnamečiai vaikai, yra nepilnos. Gyvendamas nepilnoje šeimoje vaikas turi kitokias, dažniausiai sudėtingesnes, socializacijos ir ugdymosi sąlygas nei tie vaikai, kurie gyvena su abiem tėvais. Stokojama darbų, kuriuose būtų nagrinėjami Vaiko teisių raiškos pilnoje ir nepilnoje šeimoje skirtumai. Pakankamai mažas šios situacijos ištirtumo laipsnis įgalina atlikti tyrimus, kurie padėtų šiuos skirtumus nustatyti ir apibendrinti.

Tyrimo objektas – 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių reprezentacijos apie vaiko teisių raišką šeimoje.

Tyrimo tikslas – ištirti 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, reprezentacijas apie vaiko teisių raišką šeimoje.

Tyrimo uždaviniai: išanalizuoti mokslinę literatūrą, nagrinėjančią šeimos reikšmę vaiko vystymuisi, socializacijai, jų teisių įgyvendinimui bei teisinius ir švietimo dokumentus, reglamentuojančius vaiko teisių raišką šeimoje; ištirti ir palyginti 6-7 ir 9-10 (1-2 gimnazijos) klasių mokinių reprezentacijas apie jų teisių raišką šeimoje; ištirti ir palyginti mieste ir kaime gyvenančių mokinių nuomonę apie jų teisių raišką šeimoje.

Hipotezė – vertinant 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje tikėtina, jog vaikų, augančių nepilnose šeimose, teisės įgyvendinamos blogiau nei vaikų, gyvenančių pilnose šeimose, o vaikų, gyvenančių nepilnose šeimose kaimo vietovėse, teisės įgyvendinamos blogiau nei vaikų, gyvenančių nepilnose šeimose mieste.

Tyrimo metodologija ir metodai: tyrimas remiasi šiuolaikinėmis humanizmo teorijos idėjomis, kurių centre yra žmogus ir jo santykiai su socialine aplinka bei vaikystės samprata, grindžiama fenomenologine hermeneutika. Darbe panaudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, mokinių anketinė apklausa, tyrimo duomenų statistinė analizė SPSS 13.0 for Windows programa.

Tyrimo imtis - 257 mokiniai, gyvenantys ir besimokantys Šiaulių miesto ir Šiaulių rajono bendrojo lavinimo mokyklose.

Atliktas tyrimas yra naujas bei reikšmingas tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, analizuojantis mokinių, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje. Tyrimo rezultatai gali būti naudingi tėvams, Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams, socialiniams darbuotojams, pedagogams, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, įgyvendinančiai šeimos politiką Lietuvoje bei kitiems, besidomintiems vaiko teisių įgyvendinimu šeimoje.

Tyrimas iš dalies patvirtino darbo pradžioje keltą hipotezę. Tyrimo rezultatai rodo, kad nors ir nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp visų teisių įgyvendinimo mieste ir kaime gyvenančių mokinių šeimose, tačiau yra tendencija, jog visos teisės labiau įgyvendinamos mieste gyvenančių mokinių šeimose. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai statistiškai skirtingai vertina tik teisės daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, įgyvendinimą. Lyginant pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių respondentų Vaiko teisių įgyvendinimą pagal respondentų gyvenamąją vietą, nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas.

SUMMARY

Tavoras V. Representations of Pupils Living in Two-parent and One-parent Families about Expression of Children's Rights. Master's Thesis of Education Studies (Management of Children's Rights Protection). Supervisor – docent dr. D. Malinauskienė. Šiauliai University, Department of Education. Šiauliai, 2010; 79 pg.

Family is the main social institute in which people develop and socialize. Cultural values are educated in families. These values guarantee the welfare of every human, the rise of country and nation. Intensive changes of social and political life are taking place in Lithuania and influencing the changes of family structure. A big number of families in which the under-age children live are one-parent families. When living in such family a child has other, often more complicated, conditions of socialization and education in comparison with children living with both parents. There is lack of works analyzing the differences of children's rights expression in two-parent and one-parent families. Quite low degree of studies of this problem enables to conduct the researches which would help to determine and generalize these differences.

The object of research – representations of pupils studying in 6-7 and 9-10 grades (1-2 grades in gymnasium) about the expression of children's rights in families.

The aim of the research – to study the representations of pupils studying in 6-7 and 9-10 grades (1-2 grades in gymnasium) about the expression of children's rights in families.

The tasks of the research: to analyze the scientific literature studying the significance of family in child's development, socialization, realization of their rights; legal and educational documents regulation the expression of children's rights in families; to study and compare the representations of pupils studying in 6-7 and 9-10 grades (1-2 grades in gymnasium) about the expression of their rights in families; to study and compare the opinion of children living in city and country side about the expression of their rights in families.

Hypothesis – when evaluating the representations of pupils studying in 6-7 and 9-10 grades (1-2 grades in gymnasium) about the expression of children's rights in families it is likely that the rights of children living in one-parent families are implemented worse than the rights of children living in two-parent families; and the rights of children living in one-parent families in country side worse than of those living in one-parent families in cities.

Methodology and methods of research: the research is basing upon the ideas of modern humanistic theory the centre of which is a human and his relations with social environment and also the notion of childhood basing upon phenomenological hermeneutics. The following methods of research are used in the work: the analysis of scientific literature; survey of pupils by questionnaire; statistic analysis of research data with the programme SPSS 13.0 for Windows.

The sample of the research – 257 pupils living and studying in secondary schools of Šiauliai city and Šiauliai region.

He conducted research is new and significant from both theoretical and practical point of view, analyzing the representations of pupils studying in 6-7 and 9-10 grades (1-2 grades in gymnasium) about the expression of children's rights in families. The research results may be useful for parents, specialists of Department of Children's Rights Protection, social workers, pedagogues, Government of the republic of Lithuania implementing the Family policy in Lithuania and other people interested in implementation of children's rights.

The research has partially confirmed the hypothesis. The research results show that since there is no statistically significant difference between implementation of all rights in children's families living in city and country side, there is the tendency of better implementation of rights in families living in city. The children living in one-parent and two-parent families statistically differently evaluate only the rights to influence the decisions related to them. When comparing the children's rights implementation according to respondents' place of living the statistically significant difference was not determined.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
ĮVADAS.....	5
1. Teoriniai vaiko teisių raiškos šeimoje pagrindai.....	9
1.1. Žmogaus ir vaiko teisių samprata istoriniu aspektu.....	9
1.2. Šeimos apibrėžtis ir reikšmingumas vaiko asmenybei.....	14
1.3. Pagrindinės šeimos funkcijos	16
1.4. Vaiko teisių raiškos nepilnoje šeimoje teoriniai aspektai	19
1.5. Paauglio psichosocialinės raidos ypatumai	24
2. Vaiko teisių raiškos šeimoje empirinis tyrimas	27
2.1. Tyrimo metodika ir tiriamosios imties charakteristika.....	27
2.2. Mokinių demografinių kintamųjų (pažangumo vidurkio, šeimos sudėties, supažindinimo šeimoje su Vaiko teisėmis) ryšys.....	31
2.3. Teisių vertinimo, teisių įgyvendinimo, svarbiausių teisių informacinių blokų tiriamųjų atsakymų vidurkiai	38
2.4. Tiriamųjų Vaiko teisių vertinimo tyrimas	41
2.5. Mokinių reprezentacijų apie Vaiko teisių įgyvendinimą tyrimo analizė	48
2.6. Tiriamųjų nurodytų svarbiausių Vaiko teisių vertinimo tyrimo lyginamoji analizė.....	52
2.7. Mokinių reprezentacijų apie patirtą smurtą, alkoholio vartojimą šeimoje bei pagalbą šeimoje, ginant Vaiko teises, tyrimo analizė.....	61
IŠVADOS	74
REKOMENDACIJOS	76
LITERATŪRA.....	77
PRIEDAI	80

ĮVADAS

Daugelį amžių žmonijos istorijoje vaiko padėtis visuomenėje nebuvo apibrėžta, o vaikai neturėjo jokių teisiškai pripažintų teisių ir buvo visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų bei jų valios. XX - amė amžiuje vaiko padėtis visuomenėje pasikeitė, nes kito ir visuomenės požiūris į vaikus, kaip į augančią ateities kartą. XX – ojo amžiaus pabaigoje vaiko teisės jau yra ne tik deklaruojamos, bet ir pripažįstamos bei ginamos juridiniais dokumentais.

Lietuvoje vaiko teisių klausimai buvo pradėti analizuoti atkūrus šalies nepriklausomybę. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, priimtą 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija, Lietuvos Respublika ratifikavo 1995 metų liepos 3 d. Vaiko teisių konvenciją ratifikavo daugelis pasaulio valstybių (išskyrus JAV ir Somali), tuo išreikšdamos, kad pritaria ir įsipareigoja ją įgyvendinti valstybės vidaus gyvenime, įsipareigoja ginti vaikų teises ir saugoti juos nuo bet kokios diskriminacijos, žiaurumo ir išnaudojimo.

Konvencijoje be įprastų vaikui priskiriamų teisių į apsaugą ir suaugusiųjų globą, pabrėžiamos ir vaiko teisės į asmeninę nuomonę, raiškos laisvę, ideologinį pasirinkimą, į privatumą. Yra išreiškiamas pasitikėjimas vaiko savarankiškumo galimybėmis, jo pajėgumu būti atsakingu už save, savo veiksmus, sąmoningai rinktis ir spręsti jį patį liečiančius klausimus. Toks požiūris į vaiką įpareigoja išsiaiškinti, išklausti vaikų nuomones ir supratimą apie vaiko teises: kiek teisės vaikui yra svarbios, kiek realiai jų yra paisoma šeimoje. Ar Vaiko teisių konvencijos idėjos reiškiasi realiame vaiko šeimos gyvenime?

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos politika įgyvendinama remiantis Valstybine šeimos politikos koncepcija, patvirtinta 2008 m. birželio 3 d. LR Seimo nutarimu Nr. X-1569 (47). Šiame dokumente teigiama, kad „Valstybinės šeimos politikos koncepcijos (toliau – Koncepcija) paskirtis – pagrįsti bendros šeimos politikos reikalingumą įgyvendinant Lietuvos Respublikos konstitucinę nuostatą, kad šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas, kad šeimoje ugdomos esminės etinės ir kultūrinės vertybės, užtikrinančios kiekvieno asmens gerovę ir Lietuvos valstybės bei tautos istorinį išlikimą.“ (47, p.2).

Apie šeimos reikšmę žmogaus, o ypač vaikų, gyvenime yra parašyta nemažai mokslo darbų. Iš lietuvių mokslininkų galima būtų paminėti Z. Bajoriūno (1997), K. Miškinio (1993, 2003) darbus, kuriuose išsamiai analizuojama šeimos reikšmė vaiko visapusiškam asmenybės vystymuisi bei vaiko socializacijai. Vaiko teisių raiškos srityje įvairius tyrimus atlieka ir kiti Lietuvos mokslininkai: A. Juodaitytė (2003, 2006), Ž. Jonynienė (2001, 2005), D. Kabašinskaitė (2002), R. Bulotas (2003), K. Meilius, M. Jonaitis (2007), B. Kairienė, B. Žiemienė (2007), I. Kerulienė

(2008) ir kt. Reikšmingų darbų vaiko teisių raiškos srityje yra parašę ir užsienio šalių mokslininkai: Лодкина (2003), Токарева (1989), Игошев, Миньковский (1993) ir kt.

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės turimais 2007 m. statistiniais duomenimis, kuriais remiamasi Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (2008), Lietuvoje gana dažnos ištuokos, o vidutiniškai per metus po ištuokos be vieno iš tėvų (dažniausiai be tėvo) lieka apie 10 tūkst. vaikų. Tikėtina, jog nepilnų šeimų psichologinis mikroklimatas, materialinė padėtis gali skirtis nuo šeimų, kuriose yra abu tėvai. Koncepcijoje (2008, p.3) apibrėžta, kad „ **nepilna šeima** – šeima arba išplėstinė šeima, kurioje santuokai pasibaigus vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų.“ Tame pačiame dokumente teigiama, kad „ **išplėstinė šeima** – sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra, ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai.“ Kyla probleminiai klausimai: ar, gyvenančių nepilnose šeimose, vaikų teisių raiška labai skiriasi nuo vaikų teisių raiškos pilnose šeimose? Galbūt vaikų teisės nepilnose šeimose yra labiau pažeidžiamos nei šeimose, kuriose yra ir tėvas, ir motina? Koncepcijoje teigiama, kad dėl ištuokų, skurdo, emigracijos daugėja namų ūkių, kuriuose vaikus auginą vienas iš tėvų ar globėjas. 2005 m. Lietuvoje tokių namų ūkių buvo 11 proc., o 2006 m. – jau 13 proc.. Beveik pusę 2005 m. išvykusiųjų iš Lietuvos sudarė susituokęs asmenys, todėl Lietuvoje formuojasi naujas šeimos tipas, kai vienas arba abu tėvai laikinai gyvena užsienyje, o jų vaikai, likę gyventi gimtinėje, dažnai įgyja našlaičio statusą. Mokslinių tyrimų, analizuojančių vaiko teisių raišką šeimoje, nėra daug. Kairienė B. ir Žiemienė R. (2007) tyrė, kaip tėvų ir vaikų požiūriu, šeimoje įgyvendinami geriausi vaiko interesai, buvo siekiama išsiaiškinti ir palyginti tėvų ir vaikų požiūrį į vaiko nuomonės reikšmingumą ir pripažinimą: pagarba vaiko pažiūroms. Taip pat buvo užsibrėžtas uždavinys išsiaiškinti ir palyginti tėvų ir vaikų požiūrį į vaiko teisę šeimoje nebūti diskriminuojamam. Minėto tyrimo metu nebuvo užsibrėžto tikslo išsiaiškinti vaiko teisių raiškos aspektus nepilnose šeimose.

Jonynienė Ž. (2005) aprašė 2002-2004 metais Mykolo Romerio universitete atliktų tyrimų, kaip įgyvendinamos vaiko teisės, rezultatus. Aprašomo tyrimo metu buvo siekiama įvertinti vienos aktualiausių problemų – smurto prieš vaikus – situaciją Lietuvos šeimose moksleivių požiūriu. Tarp minėto tyrimo tikslų nebuvo užsibrėžto tikslo išsiaiškinti ir palyginti vaikų nuomonę apie vaiko teisių raišką pilnose ir nepilnose šeimose.

Kerulienė I. (2008) nagrinėjo, ar vaikų teisių gerbimas ir apsauga priklauso nuo demografinių kintamųjų (tėvų gyvenamoji vieta, amžius, išsilavinimas, vaikų skaičius šeimoje, tautybė ir lytis). Šio tyrimo metu taip pat nebuvo užsibrėžto tikslo iširti ir palyginti, kaip skiriasi vaiko teisių raiška pilnose ir nepilnose šeimose.

Tyrimo problema – Lietuvoje gyvena palyginti daug nepilnų šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus. Dažnai vaikai iš nepilnų šeimų netenka saugios ir harmoningos asmenybės vystymąsi užtikrinančios aplinkos, sėkmingos socializacijos. Lietuvoje stokojama mokslinių tyrimų,

analizuojančių ir lyginančių Vaiko teisių raišką pilnoje ir nepilnoje šeimoje. „Moksliniais tyrimais pagrįsta, jog šeima yra pagrindinis faktorius, nulemiantis vaiko socializaciją“ (Sagatys G., 2006, p. 44).

Tyrimo objektas – 6-7 ir 9-10 klasių mokinių nuomonė apie Vaiko teisių raišką šeimoje.

Hipotezė. Daugelyje mokslinių darbų, teisinių ir švietimo dokumentų akcentuojama, kad pilnaverčiam vaiko vystymuisi, socializacijai didelę teigiamą reikšmę turi gyvenimas darnioje šeimoje kartu su abiem tėvais. Moksliniuose darbuose pabrėžiama, kad nepilnose šeimose, kuriose vaikas auga su vienu iš tėvų, sąlygos vaiko pilnaverčiam vystymuisi ir socializacijai yra sudėtingesnės negu šeimose, kuriose yra abu tėvai. Lietuvoje labai ryškiai skiriasi gyvenimo kokybė penkiuose didžiuosiuose šalies miestuose bei kituose didesniuose miestuose (rajonų centruose), palyginus su kaimo vietovėmis ar atokesniais vienkiemiais. Mieste gyvenantys mokiniai turi daugiau galimybių asmenybės saviraiškai plėtoti, gali pasirinkti įvairesnį laisvalaikio praleidimą, turi platesnį pasirinkimą lankyti įvairius užklasinius užsiėmimus, sporto treniruotes, būrelius. Visa tai kartais sudėtingiau įgyvendinti vaikams, kurie gyvena kaimo vietovėje dėl to, kad jie neretai būna labiau užsiėmę padėdami tėvams buityje bei dėl sudėtingesnių susisiekiimo su kitomis vietovėmis ar miestais sąlygų. Dažniausiai pilnų šeimų, kuriose yra dirbantys abu tėvai, materialinės sąlygos yra geresnės negu šeimų, kuriose dirba tik vienas iš tėvų, todėl pilnose šeimose gyvenančių vaikų tėvai gali skirti daugiau išteklių jų asmenybės tobulinimui, papildomam ugdymui. Todėl yra tikėtina, kad:

- vaikų, augančių nepilnose šeimose, teisės įgyvendinamos blogiau nei vaikų, gyvenančių šeimose su abiem tėvais.
- vaikų, gyvenančių šeimose kaimo vietovėse teisės įgyvendinamos blogiau nei vaikų, gyvenančių šeimose mieste.

Tyrimo tikslas – ištirti 6-7 ir 9-10 klasių mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką pilnoje ir nepilnoje šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, nagrinėjančią šeimos reikšmę vaiko vystymuisi, socializacijai, jų teisių įgyvendinimui bei teisinius ir švietimo dokumentus, reglamentuojančius Vaiko teisių raišką šeimoje.
2. Ištirti ir palyginti 6-7 ir 9-10 klasių mieste ir kaime gyvenančių mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje.
3. Ištirti ir palyginti pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje.

Tyrimo metodologija: Tyrimas remiasi šiuolaikinėmis humanizmo teorijos idėjomis, kurių centre yra žmogus ir jo santykiai su socialine aplinka, naująja pedocentristine ideologija, kuri „plėtoja ir

gilina mokslinius bei empirinius vaiko pažinimo orientyrus, suponuoją naujas jo socialinių – filosofinių studijų kryptis“ (Juodaitytė, 2003, p. 85) bei konstruktyviau fenomenologiniu sociofilosofiniu požiūriu, nes, kaip teigia A. Juodaitytė, „nuolatinis dėmesys socialinei vaiko gyvenimo sferai ir vidinei jo raidai atskleidžia naujų galimybių jį, kaip žmogų ir kaip individą, pažinti. Visa tai padeda suvokti vaiko socialinės – kultūrinės situacijos ypatingumą visuomenėje, šeimoje, ugdymo institucijose“ (Juodaitytė, 2003, p. 85).

Tyrimo metodai:

1. Psichologinės, sociologinės, pedagoginės literatūros, švietimo bei teisinių dokumentų analizė.
2. Anketinė apklausa.
3. Gautų tyrimo duomenų statistinė analizė. Tyrimo duomenų matematinis apdorojimas SPSS 13.0 for Windows programa. Skaičiuoti absoliutieji ir santykiniai dažniai, aritmetinis vidurkis ir standartinis nuokrypis. Naudotas Stjudento t-testo nepriklausomoms imtims skirstinys.

Tyrimo imtis ir vieta. Tyrime dalyvavo 257 tiriamieji iš Šiaulių miesto ir Šiaulių rajono bendrojo lavinimo mokyklų.

Darbo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Lietuvoje stokojama mokslinių tyrimų, analizuojančių ir lyginančių Vaiko teisių raišką pilnoje ir nepilnoje šeimoje. Mūsų atliktas tyrimas bent iš dalies šią spragą padės užpildyti, nes bus analizuojami tyrimo duomenys, atlikti ir nepilnose šeimose. Tyrimo rezultatai gali būti naudingi tėvams, Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams, socialiniams darbuotojams, pedagogams, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, įgyvendinančiai šeimos politiką Lietuvoje bei kitiems, besidomintiems vaiko teisių įgyvendinimu šeimoje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūra ir priedai. Darbe pateikiamos 35 lentelės, 13 paveikslų.

1. TEORINIAI VAIKO TEISIŲ RAIŠKOS ŠEIMOJE PAGRINDAI

1. 2. Žmogaus ir vaiko teisių samprata istoriniu aspektu

Ilgą laiką tarpą žmonijos civilizacijos istorijoje vaikai, kaip visuomenės dalis, nebuvo išskiriami ir nebuvo akcentuojama jų ypatinga padėtis bei statusas visuomenėje, turinti kažkokių išskirtinių bruožų bei teisių. Vaikai buvo suvokiami kaip lygiai tokie patys visuomenės nariai kaip ir suaugusieji, tik pagal savo protinius sugebėjimus ir fizinę išsivystymą neprilygstantys suaugusiesiems. Su vaikais buvo elgiamasi, kaip ir su bet kuriais kitais suaugusiais asmenimis: vaikai turėdavo atlikti tam tikrus buitines darbus, padėti suaugusiems ir kituose darbuose, vaikai būdavo baudžiami padarę nusižengimus ar nusikaltimus visuomenei, jiems, kaip ir suaugusiems, būdavo taikomos fizinės bausmės už nusižengimus ar nusikaltimus. Žmonijos istorijoje samprata apie žmogaus teises vystėsi palaipsniui, atsižvelgiant į esamo istorinio laikotarpio ypatumus, galiojančią santvarką, ekonomikos vystymąsi. Žmogaus teisių samprata istoriškai kito ir plėtėsi, o jų atsiradimo istorija siekia seniausius laikus – Senovės Graikijos ir Romos humanistines idėjas, judėjų, krikščionių tikėjimų etiką. Viduramžiais prigimtinių teisių idėją plėtojo Akviniėtis. Renesanso laikotarpiu žmogaus teisės buvo praturtintos nauju turiniu: žmogaus suverenumo suvokimu. Jo nepriklausymas nuo monarcho valios tapo žmogaus teisių idėjų ištakomis. Prigimtinės teisės idėjos buvo aiškinamos to laikmečio švietėjų ir mąstytojų darbuose. Vienu iš svarbiausių žmogaus teises deklaruojančių dokumentų būtų galima išskirti 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją, kurioje įtvirtintos esminės prigimtinės žmogaus teisės – laisvė, lygybė, nuosavybės neliečiamybė ir kitos nuostatos, kurios atspindi to laikmečio žmogaus teisių sampratą.

Galima būtų paminėti ir kitus svarbiausius dokumentus, reglamentavusius žmogaus teisių pagrindinius principus:

- 1) 1215 m. – Didžioji laisvių chartija (Anglija);
- 2) 1598 m. Nanto diktas (Prancūzija);
- 3) 1628 m. Teisių Bilis (Anglija);
- 4) 1679 m. Habeas Corpus (Anglija);
- 5) 1776 m. Nepriklausomybės deklaracija (JAV);
- 6) 1918 m. Dirbančiųjų ir engiamųjų žmonių deklaracija (SSSR);
- 7) 1941 m. Atlanto chartija;
- 8) 1945 m. Jungtinių Tautų chartija;
- 9) 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija;
- 10) 1950 m. Europos konvencija (Bulotas, 2003, p.74).

„Žmogaus teisių samprata Lietuvoje formavosi kaip europinės žmogaus teisių kultūros dalis, grindžiama prigimtinių teisių nuostatomis. XVI a. pradžioje sukuriama teisinė žmogaus teisių

samprata. Pirmojo Lietuvos Statuto (1529) preambulėje nurodoma, kad Statutas skirtas visiems pavaldiniams, kokio luomo jie bebūtų“ (51, p. 1).

XVIII a. pabaigoje Lietuvą okupavo Rusijos imperija ir tik XX a. pradžioje (1918) paskelbus nepriklausomybę vėl buvo galima kurti teisę savarankiškai. 1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija rėmėsi tuo metu Vakaruose populiarios liberalios filosofijos nuostatomis. Piliečių teisinei padėčiai reglamentuoti buvo skirtas specialus skyrius „Lietuvos piliečiai ir jų teisės“, jis yra tradicinis to meto konstitucinei doktrinai ir susijęs su 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečių teisių deklaracijos nuostatomis. Kitose Lietuvos Konstitucijose taip pat vienaip ar kitaip buvo reglamentuojamos žmogaus teisės.

„1940 m. ir vėlesnė Tarybų Sąjungos okupacija sutrikdė savarankišką teisės raidą. Tik atgavus nepriklausomybę 1990 m. žmogaus teisės sugrįžo į Lietuvą kaip Vakarų demokratinių valstybių patirtis“ (51, p.1). 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo rengiama atsižvelgiant į pagrindinius JTO ir Europos Tarybos dokumentus.

Tik XX – ojo amžiaus pradžioje, sparčiai vystantis mokslui bei pasaulio ekonomikai, pradėjo rasti idėjos apie vaikų, kaip specifinės visuomenės dalies, teises. Pirmą kartą idėją apie vaikų teises 1924 metais iškėlė organizacija „Gelbėkit vaikus“ Britanijoje. Buvo suformuluoti penki svarbiausi teiginiai, kurie 1924 metais buvo priimti Tautų lygoje:

- „1) turi būti sudarytos palankios materialinės ir dvasinės sąlygos normaliam vaiko vystymuisi;
- 2) alkaną vaiką reikia pamaitinti, sergančiam, išsigandusiam vaikui reikia padėti, teisės pažeidėją reikia perauklėti, našlaitį bei benamį reikia priglausti ir jam padėti;
- 3) nelaimės atveju pirmiausia reikia padėti vaikui;
- 4) reikia sudaryti sąlygas, kad vaikas užsidirbtų pragyvenimui, reikia ginti jį nuo bet kokių išnaudojimo formų;
- 5) auklėjant vaiką reikia turėti omeny tai, kad jo gabumai turi būti nukreipti į darbą tėvynainių labui“ (Bulotas, 2003, p. 156).

Taip vaiko teisės pirmą kartą buvo pristatytos pasauliui. Praėjus Antrajam Pasauliniam karui „Gelbėkit vaikus“ organizacijos susirinko aptarti savo tolimesnį darbą. Atsižvelgus į karo padarinius, aukščiau minėti teiginiai buvo papildyti dar dviem:

- 1) vaikai su negalia;
- 2) vaikai, nukentėję nuo karo.

Jungtinės Tautos minėtus septynis teiginius pripažino esančius vaiko teisių deklaracijos pagrindu. Jungtinių Tautų Deklaracija dėl vaiko teisių buvo priimta 1959 metais. Vėliau vis daugiau šalių ėmė domėtis vaiko teisėmis. Pasaulio valstybės ir įvairios visuomeninės organizacijos pradėjo suvokti, kad reikalingas naujas dokumentas, kuris būtų ne deklaratyvus ar daugiau moralinis, o

turintis įstatymo galią. Galima paminėti ir dar vieną reikšmingą istorinį faktą – Jungtinės Tautos 1979-uosius metus buvo paskelbusios Vaikų metais.

Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1989 metų lapkričio 20 dieną priėmė Vaiko teisių konvenciją, kuri įsigaliojo 1990 metais. Prie vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvos Respublika prisijungė 1992 m. sausio 8 dieną. Vaiko teisių konvencija Lietuvos Respublikos Seimo buvo ratifikuota 1995 metų liepos 3 dieną. Ratifikuodama šį dokumentą Lietuva įsipareigojo siekti ir dėti visas pastangas, kad vaiko teisės būtų ypač gerbiamos ir ginamos.

Vaiku pagal šią Konvenciją yra laikomas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864) taip pat apibrėžia, kad asmenys iki 18 metų vadinami nepilnamečiais, tačiau jie skirstomi į dvi grupes: iki 14 metų (neturintys veiksnio) ir nuo 14 iki 18 metų (turintys dalinį veiksnį). Tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis 18 metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnį nuo santuokos sudarymo momento. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visiško veiksnio nenustoja. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996 m. kovo 14 d., Nr. I-1234) apibrėžia, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.

Vaiko teisių konvencija įtvirtina, kad imantis bet kokių veiksmų, kurie liestų vaiką, yra svarbiausi vaiko interesai. Valstybės dalyvės įsipareigoja imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių šioje Konvencijoje pripažintoms teisėms įgyvendinti. Valstybių dalyvių įsipareigojimų įgyvendinimo priežiūrai įsteigtas Vaiko teisių komitetas.

„Konvencijos dvasią geriausiai atskleidžia keturi bendrieji principai:

1. Vaiko interesai (3 str.). Šis straipsnis numato, kad, atliekant bet kokius su vaiku susijusius veiksmus, svarbiausiais laikytini vaiko interesai.

2. Gyvenimas ir vystymasis (6 str.). Straipsnis ne tik teikia pirmenybę vaiko teisei gyventi, bet ir sveikam vystymuisi, tobulėjimui, talentui ir sugebėjimams.

3. Jokios diskriminacijos (2 str.). vienodai galioja visų vaikų teisės, neatsižvelgiant į lytį, įgalumą, tautybę, religiją ir pilietybę.

4. Dalyvavimas (12 str.). Straipsnio esmė ta, kad reikia išklausti vaiko nuomonę, svarstant bet kokią jį liečiantį klausimą. Atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą, būtina paisyti jo nuomonės“ (Bulotas, 2003, p. 158).

Valstybės dalyvės įsipareigoja informuoti Komitetą per JTO Generalinį sekretorių, ką nuveikė Konvencijos pripažintoms teisėms įtvirtinti ir kokią pažangą padarė, įgyvendindama šias teises, kas penkeri metai pateikdamos pranešimus. Prie JT Vaiko teisių konvencijos 2000 metais yra priimti du

protokolai: Fakultatyvinis vaiko teisių konvencijos protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos bei Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Pirmasis iš minėtųjų protokolų įpareigoja valstybes užtikrinti, jog vaikų pardavimui, vaikų prostitucijai ir vaikų pornografijai būtų taikomi baudžiamieji įstatymai. Valstybės taip pat imasi priemonių apsaugoti vaikų, tapusių šio Protokolo numatytų veikų aukomis, teises ir interesus visais baudžiamojo proceso etapais. Antrasis iš minėtųjų protokolų, kuris įsigaliojo 2002 m. vasario 12 d., įpareigojo valstybes imtis priemonių, kad vaikai iki 18 metų nedalyvautų karo veiksmuose ir nebūtų šaukiami į karo tarnybą. Protokole nurodytas 18 metų ribos reikalavimas praplečia Konvencijos taikymą, mat joje numatyta 15 metų amžiaus riba.

1996 m. kovo 14 d. Lietuvoje buvo priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurio paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. Šiame įstatyme, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų Vaiko teisių konvencija, kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais, atsižvelgiant į specifinę vaiko padėtį šeimoje ir visuomenėje, nacionalinės teisės tradicijas, nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos. Šis įstatymas taip pat reguliuoja vaiko elgesio kontrolės bei jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus. Šio įstatymo 2-asis straipsnis skelbia, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. To paties įstatymo 3-asis straipsnis numato, kad teisėti vaiko atstovai yra tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus. Įstatymo 4 straipsnio 1 punktą skelbia, kad „visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus“. Šiuo įstatymu yra įgyvendinamas prioritetas vaiko teisių apsaugos principas. Įstatyme nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės, pareigos ir jų garantijos bei akcentuojama, jog yra svarbu užtikrinti vaikų egzistencijos, vystymosi, apsaugos bei dalyvavimo teisių apsaugą. Egzistencijos teisės apima vaiko teisę gyventi bei turėti viską, kas yra reikalinga vaiko egzistavimui. Vystymosi teisės apibrėžia tai, kas reikalinga visapusiškam vaiko tobulėjimui. Apsaugos teisės pabrėžia, kad vaikai turi būti apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio su jais formų. Dalyvavimo teisės sudaro galimybę vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje, taip pat galimybę išsakyti savo nuomonę, kai yra sprendžiami su vaikais susiję klausimai.

Naujojo Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso, priimto 2000 m. liepos 18 d., trečiojoje knygoje taip pat yra apibrėžiamos nepilnamečių vaikų teisės. Šio kodekso 3.161 straipsnis skelbia, kad:

- „1. Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę.
2. Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia vaiko interesams ar įstatymas nenumato ko kita.
3. Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.
4. Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą. Vaikų turtinės teisės yra nustatytos šioje ir kitose šio kodekso knygose.
5. Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios.
6. Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės nesikeičia.“

Civilinio kodekso 3.163 straipsnis skelbia, kad „nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai.“ „ Vaikų, kurie yra likę be tėvų globos, teises užtikrina globėjas (rūpintojas) šios knygos nustatyta tvarka.“

Suprantama, kad žmogaus teisės galioja visiems žmonėms, todėl gali kilti klausimas, kodėl turime kalbėti atskirai dar ir apie vaiko teises? Kaip teigia R.Bulotas,

„ 1) ne visais laikais buvo pripažįstamos vaikų teisės, ir net šiandien pasitaiko žmonių, neigiančių, kad vaikai gali turėti teisių. Ilgą laiką vaikai buvo traktuojami kaip suaugusiųjų turimų teisių objektai, o ne kaip savarankiški teisių „turėtojai“ ar subjektai. Buvo pripažįstamos gyvūnų, bet ne vaikų teisės. Vaiko teisėms reikia išskirtinio dėmesio, norint pabrėžti, kad vaikai – atskira žmonių grupė, turinti savo teises;

2) vaikai turi įvairių poreikių, bet nesugeba savęs apginti. Suaugusiųjų teisės kartais skiriasi nuo vaiko teisių, ir priešingai – vaikai gali turėti kitokių teisių negu suaugusieji. Kalbėti apie žmogaus teises (ar apie moterų teises), bet neiškirti ypatingų vaiko teisių, yra per maža, kad ši visuomenės grupė būtų tinkamai apsaugota ar pripažinta. Tokiu atveju, kaip ir praeityje, vaikai lieka „nematomi“;

3) nors vaikai minimi žmogaus teisių dokumentuose, bet dažniausiai pavieniuose punktuose, kurie gali būti nepastebėti arba atskirai įgyvendinti. Šie punktai nesudaro vientiso vaiko teisių dokumento, kuris galėtų užtikrinti visišką vaikų apsaugą bei globą.“ (Bulotas, 2003, p.159).

Vaikystė yra labai svarbus žmogaus gyvenimo tarpsnis, nes šiuo laikotarpiu susiformuoja pagrindinės asmenybės vertybės, nulemiančios psichologinį pastovumą, dorovinę orientaciją. Juodaitytė (2003, p. 58) vaiko sampratą apibrėžia teigdama, jog vaiko gimimo aktas jį įteisina kaip asmenį ir kaip individualybę. Nuo pat gimimo vaikas rašo savo istoriją ir kuria gyvenimą, kuris yra labai asmeniškasis, nes jo pagrindą sudaro vaiko asmeninė patirtis.

Vaiko dvasinės vertybės formuojasi palankiai tuomet, kai vaikas auga jį mylinčioje šeimoje, kai šeimoje yra ir motina, ir tėvas. Turintys tvirtus dorovinius pagrindus bei teisingus auklėjimo metodus savo vaikams taikantys tėvai gali užtikrinti tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą, nes tėvai atstovauja savo nepilnamečiams vaikams bei privalo padėti vaikams įgyvendinti savo teises, numatytas įstatymų. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad šeima turi didelės įtakos vaiko asmenybės formavimėsi.

1.2. Šeimos apibrėžtis ir reikšmingumas vaiko asmenybei

Šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, kartu yra ir didelė vertybė, kurios dėka yra puoselėjamos kultūrinės, dorovinės vertybės, žmogaus psichologinis ir kultūrinis vystymasis. Šeima garantuoja tautos tęstinumą, stabilumą, įprasmina jos identitetą. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) rašoma, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (LR Konstitucija, p. 25). Šeimos dėka atsinaujina visuomenė. Svarbu, kad naujoji karta pateisintų tautos lūkesčius, todėl labai svarbu, kad šeima būtų tvirta. Darnioje, tvirtoje šeimoje vyksta tinkamas vaikų auklėjimas ir ugdymas, o tai nulemia tolimesnę tautos raidą ir pažangą. Šeima, kaip visuomenės institutas, domina daugelio sričių mokslininkus, o ypač šeimotyriminkus.

Enciklopediniame edukologijos žodyne šeima apibrėžiama, kaip „mažiausias visuomenės regeneracijos kolektyvas, kurį sieja ekonominės ir dvasinės veiklos bendrumas. Jos, kaip socialinės institucijos, pagrindiniai uždaviniai yra šie: 1) saugoti ir puoselėti šeimos narių ištikimybę ir darną; 2) sudaryti palankias vaikų vystymosi ir brendimo sąlygas; 3) stiprinti šeimos ūkį ir racionaliai tvarkyti jos ekonomiką; 4) rūpintis vaikų bendruoju ir profesiniu išsilavinimu, padėti mokyklai mokyti ir auklėti vaikus; 5) ugdyti vaikų pažiūras, dorovinę elgesį ir parengti juos gyvenimui ir darbui visuomenėje“ (Jovaiša, 2007, p. 285).

Humanistas Dž. Hemingas, apibrėžia tokius penkis pagrindinius šeimos požymius:

- „1. Vaikų laisvė - vaikai neturi tapti neurotikais dėl netinkamo tėvų elgesio.
2. Tėvų ir vaikų santykiai turi būti šilti.
3. Tėvų tarpusavio santykiai turi būti grindžiami meile ir pasitikėjimu.
4. Šeimos nariai turi vienas kitą remti.

5. Šeimos gyvenimas grindžiamas vaikams suprantama ir nuoseklia tvarka bei drausme“ (Jenkins, 1997, p. 50).

Žvelgiant į šeimų formų įvairovę, galima pastebėti, kad moksliniuose darbuose pateikiama gana įvairių šeimos formų, kurios keitė viena kitą visuomenės socialinių santykių raidoje, todėl šeima yra nuėjusi ilgą evoliucijos kelią. K. Miškinis teigia, kad „Monogaminė šeima (vienpatystė) išsirutuliojo iš porinės šeimos. *Tai vieno vyro santuoka su viena moterimi*. Įsigalėjus tokiai šeimai, prasidėjo žmonijos civilizacija“ (Miškinis, 2003, p.36).

Nors formų įvairovė gana didelė, tačiau dažniausiai šeimos struktūrą atspindi trys šeimos modeliai: branduolinė, išplėtota ir nepilna šeima (Žibaitis, 1995). Branduolinė šeima, kur su tėvu ir motina auga vienas ar keli vaikai, yra palankiausia visapusiškam vaiko auginimui ir ugdymui. Jei šeima yra darni, vaikas turės visas sąlygas vystyti savo pažintinius interesus. Kitas šeimos modelis – išplėtota šeima, susidedanti iš trijų kartų, gyvenančių vienuose namuose. Augantiems tokioje šeimoje vaikams skiriama daugiau dėmesio, nors kartais toks dėmesys gali juos varginti ir sukelti neigiamą poveikį. Kaip nurodo K. Miškinis, „nemažai Lietuvos pedagogų ir tyrinėtojų domėjosi šeimos problemomis ir XIX - XX amžiuje. Apie vaiko auklėjimą šeimoje įtaigiai rašė P. Vileišis, J. Šliūpas, G. Petkevičaitė – Bitė, Vydūnas, M. Pečkauskaitė, vėliau – J. Vabalas-Gudaitis, S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Laužikas, A. Gučas, O. Narušytė, A. Šerkšnas. XX a. pabaigoje reikšmingų darbų apie šeimą paskelbė J. Jovaiša, M. Karčiauskienė, L. Rupšienė, J. Vaitkevičius, B. Bitinas, K. Miškinis, A. Grabauskienė, J. V. Uzdila, V. Rajeckas, V. Aramavičiūtė, Z. Bajoriūnas, M. Barkauskaitė ir kiti pedagogai“ (Miškinis, 2003, p. 9). Apibendrinant būtų galima teigti, kad šeimos, kaip visuomenės instituto, reikšmingumu vaiko asmenybės vystymėsi domėjosi ir mokslinius tyrimus atliko didelis būrys iškilų mokslininkų.

Kaip teigia K. Miškinis, „šeimoje lemiamą vaidmenį vaidina tėvai, nes *šeima yra tobuliausias vaiko auginimo ir auklėjimo institutas, kuriame auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas*. Vaikas stebi ir perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus<...> Tėvų tarpusavio santykiai, požiūris į gyvenimą, darbą, save yra nepakeičiama terpė socializuoti ir auklėti vaikus“ (Miškinis, 2003, p. 21).

G. Sagatys, remdamasis Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus 2002 m. ataskaita, kurioje pabrėžiama, kad „ faktiškai kiekvienu atveju vaiko teisės būti auklėjamam ir aprūpinamam savo tėvų, nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, teisės į šeimos bei kitus su vaiko individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą pažeidimas yra susijęs ir su kitų vaiko teisių – teisės į sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas, teisės būti apsaugotam ir nepatirti įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, piktnaudžiavimo, grubaus elgesio, teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę – pažeidimas“, daro išvadą, kad „**vertinant žmogaus poreikių ir**

teisių santykio požiūriu vaiko teisė į šeimos ryšius priskirtina prie pirmojo lygio pagrindinių vaiko teisių kaip teisė, garantuojanti jo fundamentalių interesų ir poreikių (fiziologinių, saugumo, meilės ir kt.) patenkinimą“ (Sagatys, 2006, p. 45).

Kito žymaus lietuvių mokslininko Z. Bajoriūno teigimu, „tėvai ir vaikai, gyvendami šeimoje, sueina į tam tikrus tarpusavio santykius. Jie priklauso nuo jų temperamento, vyraujančios moralės visuomenėje ir šeimoje, gyvenimo joje būdo, tėvų ir vaikų požiūrio į save, saviuoklos ir kt.“ (Bajoriūnas, 1997, p. 261). Autoriaus nuomone, tikra šeima yra ta, kuomet vyras ir moteris yra įregistravę santuoką. Santuoka yra šeimos kūrimo pagrindas ir jos esminis požymis. Ir neįregistravę santuokos kai kurie žmonės gyvena kartu, gimdo, auklėja vaikus, tačiau tokių žmonių sąjunga nelaikoma įteisinta šeima.

Kaip teigia L. Seliokienė, „Kiekviena šeimos apibrėžtis (sąvoka) yra savita. Ta ar kita apibrėžtis yra paskata naujoms idėjoms kilti. Kiekvienas apibrėžimas yra „atviros sistemos“ modelis. Iš jo kyla naujos idėjos, t.y. nauji apibrėžimai. Kiekviena šeimos apibrėžtis vertinga tiek, kiek ji skiriasi nuo to, kas yra žinoma“ (2004, p. 13). Z. Bajoriūno nuomone, „nebūtina, kad kiekvieno autoriaus šeimos apibrėžimas ir su juo susijusios tam tikros aspiracijos atitiktų mūsų tikslus, nes tai trukdytų plėtoti šeimos edukologiją. Kiekvienas apibrėžimas sudaro galimybę pateikti naujus argumentus, šeimos apibrėžimus ir įrodymus. Nė vienas iš jų neturėtų būti laikomas galutiniu“ (Bajoriūnas, 1997, p. 263).

Dažnai yra teigiama, kad valstybė ir visuomenė yra tokia, kokia yra šeima, todėl turėtume suprasti, koks svarbus visuomenės gyvenime yra šeimos vaidmuo. Todėl yra labai svarbu rūpintis šeima, suvokti jos paskirtį visuomenėje, padėti jai spręsti užklupusias kasdienes problemas, kurios atsiranda dėl nepriteklių ar psichologinio diskomforto.

1.3 Pagrindinės šeimos funkcijos

Gyvendamas šeimoje vaikas nuolat stebi ir perima šeimos gyvenimo būdą. Šeima formuoja vaiko dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas. Vaikui šeima padeda įveikti vienišumą, nepasitikėjimą savimi, atstatyti emocinę pusiausvyrą, niveliuoti stresą. Vaiko materialiniai ir dvasiniai poreikiai gali būti tenkinami labai individualiai. Galime teigti ir tai, kad šeimoje vaikai mokosi vykdyti ir visuomenės užduotis. Darni šeima palankiausiai veikia vaiko psichiką, skatina protinį ir dorovinį vystymąsi. Žmogaus individualizacija taip pat yra labai svarbi šeimos misija. Čia sustiprinamas žmogaus subjektyvumas, ugdoma jausmų kultūra, nes vaikas šeimoje išmoksta tramdyti save, slopinti savo ego. Tai labai svarbu norint, kad vaikas išmoktų suprasti ir gerbti kitą žmogų, išmokti abipusiai priimtino dialogo, bendravimo formų.

Kaip teigia Z. Bajoriūnas, „Šeimos funkciją suprantame kaip sutuoktinių ar kitų jos narių poreikių ir su jais susijusių pareigų vienu kitiems (vyro - žmonai, žmonos - vyrui, tėvų - vaikams, vaikų – tėvams, visos šeimos - pavieniams nariams ir pavienių šeimos narių - visai šeimai, visos šeimos ir pavienių jos narių - visuomenei) atlikimą ir tenkinimą.“ „Šeima yra tobuliausias vaiko auginimo institutas“ (Z. Bajoriūnas, 1997, p.271).

Z. Bajoriūnas (1997) išskiria šias šeimos funkcijas:

1. Vaikų gimdymas.
2. Vaikų auginimas.
3. Tautos etoso tęstinumas.
4. Ūkinė bei ekonominė funkcija.
5. Rekreacinė.
6. Komunikacinė.
7. Emocinė.
8. Reguluojančioji.
9. Seksualinė.

K. Miškinis (2003) teigia, kad „bendriausia šeimos funkcija yra laimės siekimas.“ Autorius išskiria šias šeimos funkcijas:

1. Žmonių giminės tęsimas.
2. Vaikų socializacija ir auklėjimas.
3. Ūkinė – ekonominė šeimos funkcija.
4. Rekreacija.
5. Bendravimas.
6. Lytinių poreikių tenkinimas.
7. Tautos etoso tęstinumas.

T. V. Lodkina (2003, p. 24-25) išskiria šeimos reprodukcinę, ūkinę – ekonominę, auklėjamąją, komunikacinę ir organizuoto laisvalaikio funkcijas.

Matome, kad ir Z. Bajoriūnas, ir K. Miškinis, ir T.V. Lodkina pabrėžia iš esmės tas pačias šeimos funkcijas. Žmonių giminės tęsimas - tai poreikis įprasinti save atžalose, papildyti gyvenimo prasmę ir vaikų dėka geriau pažinti gyvenimą. Vaikų gimdymas – tai ir visuomenės darbo jėgos atkūrimas, jau nekalbant apie tai, kad susilaukti vaikų yra svarbiausia šeimos moralinė būtinybė. Vaikas šeimoje gyvendamas ir veikiamas aplinkos socializuojasi, mokosi skirti gera ir bloga, mokosi bendrauti su kitais šeimos bei visuomenės nariais. Ūkinė ir ekonominė šeimos funkcija siejasi su šeimos materialiniais poreikiais, tų poreikių tenkinimu, gerovės kūrimu. Dalyvaudami šeimos ūkinėje veikloje vaikai mokosi įvairių buitinių darbų, mokosi elgtis su pinigais, suvokti jų vertę. Ši šeimos funkcija taip pat ugdo vaikų pareigingumą. Rekreacijos, arba

poilsio, jėgų atgavimo funkcija reiškiasi tuo, kad šeimoje skiriamas laikas, kurio metu šeimos nariai stengiasi atstatyti jėgas. Tai gali būti įvairios pramogos, knygų skaitymas, teatro, kino lankymas ir pan. Kaip teigia K. Miškinis, „šeima geriausiai atpalaiduoja, sušvelnina ir paties žmogaus vidinius konfliktus, psichinę įtampą“ (Miškinis, 2003, p.36). Bendravimo, arba komunikacinė, šeimos funkcija pasireiškia šeimos narių tarpusavio bendravimu, informacijos pasikeitimu. Bendraudami šeimos nariai gali laisviau rodyti savo emocinę būklę, pasiguosti nesėkmių atveju, gauti reikiamą patarimą, nes šeimos narius sieja labai artimi emociniai ryšiai. Bendravimas šeimoje gali būti vienoks darnioje šeimose ir visai kitoks – nedarnioje, asocialioje šeimoje. Kaip nurodo K. Miškinis (2003), šeimos darną didina šie veiksniai:

- žmogaus dorovinė patirtis ir dorovinis brandumas (gebėjimas suprasti kitą),
- savižina, gebėjimas vertinti save,
- jautrumas, empatija (gebėjimas identifikuoti savo ir artimo žmogaus išgyvenimus, teikti emocinę paramą),
- dorovinė intuicija (gebėjimas subtiliai suvokti kito žmogaus „sielos virpesius“),
- aukštas intelektas (gebėjimas „ištirpdyti psichologinį barjerą“, prisitaikyti, bendrauti vadovaujantis faktais ir logika, prireikus patylėti ir kt.)
- gebėjimas laiduoti gerą psichologinį klimatą, pasakyti trūkumus, spręsti konfliktus.

Per lytinių poreikių tenkinimo funkciją sutuoktiniai praturtina gyvenimą teigiamomis emocijomis, mažina susidariusią nervinę įtampą, stiprina draugystės bei saugumo jausmą. Tai kartu ir meilės, pagarbos bei atidumo įrodymas.

Tautos etoso tęstinumo funkcija susijusi su tautos papročiais, folkloru, tradicijomis, tautos etnine psichologija. Z. Bajoriūnas (1997) teigia, kad „etosas, žmonių bendrumą palaikydamas tradicijų jungtimi, ne tik išplečia socialinių ryšių erdvę dabartyje, bet ir nutiesia gijas toli į praeitį. Etosas – natūralus, ilgainiui susiklostęs istorinis dorumo paveldas, tai gyva tautos dvasia, siejanti mus su praeitimi.“

Edukologijos mokslo atstovai labai daug dėmesio skiria vaikų ugdymui šeimoje, todėl jie išskiria daugiau šeimos funkcijų, kurios susijusios su vaikų ugdymu ir socializacija.

L. Seliokienė (2004, p.34), remdamasi Z. Bajoriūnu, teigia, kad vaikų auklėjimas šeimoje nesibaigia fiziniu ar protiniu ugdymu ir verta pagarbos yra ta šeima, kuri stengiasi išugdyti ne tik tvirtus ir protingus, bet ir dorovingus vaikus. Tai yra sudėtingas procesas, apimantis daugybę dorovingo žmogaus bruožų. Šito siekti reikėtų savo dorovingu, pavyzdingu elgesiu, nes vaikai pamėgdžioja suaugusiųjų elgesį. Vaikų dorinimas vyksta visose šeimos veiklos srityse bei apima visas šeimos funkcijas.

Valstybinės šeimos politikos koncepcijos (toliau – Koncepcijos), patvirtintos 2008 m. birželio 3 d. LR Seimo nutarimu Nr. X-1569, skelbiamų vienas iš tikslų yra apibrėžti šeimos atliekamas

funkcijos, svarbias tenkinant asmens ir visuomenės poreikius. Ši Konceptija yra grindžiama istoriškai susiklosčiusiomis šeimos vertybėmis ir šeimos gerovę nusakančiomis sampratomis, kurios atitinka Konstituciją ir kitus teisės aktus. Konceptijos 1.8.4. punktas skelbia, kad „šeima kaip pirminė bendruomenė, susiformavusi pirmiau nei valstybė ar kuris kitas socialinis darinys, yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė. Gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos per šeimą, ne skaidant ją į atskirus narius, bet stiprinant jų tarpusavio atsakomybę. Vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta šeima, net tapusi nepilna, geriau apsaugo savo narių teises ir rengia visaverčiam asmeniniam bei socialiniam gyvenimui negu bet kuri valstybės įsteigta ir remiama institucija.“ Apibendrinant galima būtų teigti, kad, įgyvendinant Lietuvoje šeimos politiką, šeima suvokiama kaip aukščiausias prioritetas ir aukščiausia, absoliuti vertybė. Suvokiama, kad tik šeimoje žmogui sudaromos tinkamos sąlygos pilnavertei socializacijai ir savirealizacijai. Konceptijoje apibrėžiamos pagrindinės šeimos funkcijos asmens ir visuomenės gyvenime: asmenų bendruomenės kūrimas, prokreacija, ugdymas ir socializacija, globa ir rekreacija, namų ūkio kūrimas.

1.4. Vaiko teisių raiškos nepilnoje šeimoje teoriniai aspektai

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje pabrėžiama, kad „nepilna šeima – šeima arba išplėstinė šeima, kurioje santuokai pasibaigus vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų.“ K. Miškinis (1993) teigia, kad ekonominiu, socialiniu, pedagoginiu ir psichologiniu požiūriu nepilnos šeimos skiriasi nuo kitų tradicinių šeimų. Jis išskiria keturis nepilnų šeimų tipus:

1. Nepilna šeima po skyrybų.
2. Nepilna šeima dėl vieno iš sutuoktinių mirties.
3. Nepilna šeima dėl bevaikystės.
4. Nepilna šeima moteriai pasinaudojus vyru kaip genetiniu donoru.

Pirmųjų tipų šeimos yra įprastos, kaip pabrėžia K. Miškinis, tačiau ketvirtoji yra netradicinė arba naujo tipo. Nepilna šeima šiuo metu yra gana dažnas reiškinys. Atkūrus šalyje nepriklausomybę, 1990 m. duomenimis, Lietuvoje 16 proc. šeimų turėjo tik vieną iš tėvų. Tačiau apskritai yra labai sunku nustatyti tikslus statistinius duomenis apie nepilnas šeimas dėl labai paplitusių neįregistruotų santuokų, kuriose auga vaikų, o motinos gauna vienišos motinos pašalpas, nors gyvena kartu su savo draugu.

„Nepilnos šeimos pastaruoju metu yra gana dažnos. Iš pirmo žvilgsnio jos atrodo vienodos: motina, vienas ar keli vaikai, kartais dar seneliai. Tačiau ekonominiu, socialiniu požiūriu skiriasi“ (Miškinis, 1993). Nepilnos šeimos gyvenimas sunkus ekonominiu, dvasiniu ir doroviniu atžvilgiu.

Šiose šeimose greičiau sutrinka šeimos narių santykių darna, susilpnėja dėmesys vaikų vertybinei orientacijai bei ugdymui. Nuo šeimos formos (pilna, nepilna šeima) labai daug priklauso, kokios vertybės bus ugdomos vaikams. Didesnė tikimybė išugdyti teigiamas vertybes yra šeimose, kur auklėjime dalyvauja abu tėvai.

Šeima yra prigimtinė bendruomenė, kurioje vyro ir moters santuoka sudaro pagrindą bendravimui su vaikais. Vaikų gimdymas, auginimas ir auklėjimas yra tik vienas iš šeimos uždavinių, bet ne vienintelis. Tėvai yra ugdymo veikėjai, todėl turi nusimanyti apie savo pareigas. Būti iš prigimties ugdymo veikėju ir neturėti iš prigimties reikiamų šiam veikimui savybių – tai neatitikimas, kuris turi įtakos tam, jog tėvai toli gražu ne visada turi teigiamos reikšmės naujosios kartos ugdymui.

„Ugdyti šeimos gyvenimui pasiruošusią asmenybę yra motinų uždavinys. Reikėtų daugiau publikacijų, nušviečiančių šeimos kūrimo pagrindus, aiškinančių dorovinius principus šeimoje“ (Blebienė, 2004). Motinos vaidmuo žmogaus gyvenime nepakeičiamas. Viena pagrindinių šeimos funkcijų - vaikų gimdymas ir ugdymas. Išugdyti mąstančią, kūrybingą, dorą, aktyvią asmenybę yra ilgas, daug kantrybės, meilės, šilumos bei sugebėjimų reikalaujantis procesas. Šiame procese dalyvauja ir motina, ir tėvas. Tačiau motina yra stipriai biologiškai susieta su vaiku: ji nešioja kūdikį iščiose, gimusį maitina krūtimi, nuolat būna greta, todėl jos įtaka vaikui didesnė (Litvinienė, 2002).

K.A. Trimakas (2005) rašo, kad ne taip seniai buvo manoma, kad tėvo reikalas yra uždarbiu aprūpinti šeimą, o motinos – auklėti vaikus, nebent tėvo prireikia vaikams pagrasinti, kad klausytų, o nepaklausius – nubausti. Nuodugniau patyrinėjus šeimų auklėjimo problemas, rasta, jog daroma žala tiek sūnui, tiek dukrai, kai tėvas nedalyvauja jų auklėjime.

„Psichopedagoginiu požiūriu vos ne kiekviename žingsnyje susiduriame su grėsmingu tėvo vaidmens menkėjimu šeimoje. Tėvas objektyviai prarado buvusią padėtį ir autoritetą šeimoje. Auklėjant vaikus jokių būdu nepraranda reikšmės tėvo asmenybė, jo dvasinis pasaulis. Tėvas turi be galo didelę įtaką visam tolesniam vaiko gyvenimui – charakterio stipriosioms savybėms atskleisti. Vis daugiau jaunų žmonių nuo vaikystės yra slegiami sunkių problemų, atsiradusių dėl charakterio silpnumo: tai nesubrendimas ir neatsakingumas. To šaknys glūdi tėvo meilės stokojime. Tėvo meilė nėra gražus priedas – ji yra būtina sąlyga, vaiko gyvenimo būtinybė“ (Šalkauskis, 1991, p. 146).

Anot W. Winnicott, tėvas reikalingas, kad teiktų motinai moralinę paramą, palaikytų jos autoritetą, kad būtų tas žmogus, kuris įtvirtina aiškumą ir tvarką, motinos diegiamą vaiko gyvenime. Vaikui tėvas reikalingas dėl to, kuo jis skiriasi nuo kitų vyrų, ir dėl savo asmeniško gyvybingumo. (Winnicott, 2000, p. 229).

Tėvas yra savo sūnaus gyvenimo pradžioje svarbiausias vyras, pateikias jam pirminį vyro įvaizdį, paveikslą, kas yra vyras ir koks jis (sūnus) turi ar gali tapti. Žmonai ir vaikams tėvas yra

racionalumo, išminties, teisingumo, apsaugos ir pastovumo šaltinis, fizine jėga, autoritetu ir moraline galia juos saugantis, aprūpinantis ir kreipias į gėrį. Tyrimai rodo, kad vaikams, o ypač sūnams, tėvo artimo buvimo reikia nuo pat mažų dienų. Taip pat daugelis studijų įvairiuose kraštuose parodė, kad šilti nuoširdūs tėvo ir sūnaus santykiai teigiamai vysto sūnaus vyrišką tapatybę.

L. Seliokienė pabrėžia, kad „bendravimas pilnoje šeimoje su vaiku yra intensyvesnis negu nepilnoje <...> nepakankamą bendravimą nepilnoje šeimoje iš dalies kompensuoja vaiko bendravimas su suaugusiais, neįeinančiais į šeimos sudėtį“ (Seliokienė, 2004, p. 126). Anot L. Seliokienės, galima suformuluoti tokias išvadas:

„• Nepilnoje šeimoje dėl vieno gimdytojo (tėvo) trūkumo susidaro specifinės bendravimo su vaiku sąlygos;

- Vaiko bendravimas su suaugusiais įvairios veiklos srityse ne toks intensyvus;
- Vaiko bendravimas su suaugusiais už šeimos ribų tik iš dalies kompensuoja bendravimo nepilnoje šeimoje trūkumą;
- Nepilnose šeimose vaikai mažiau komunikabilūs negu pilnose šeimose;
- Vaikų bendravimas nepilnose šeimose priklauso ir nuo vaiko lyties; tokiose šeimose ypač nekomunikabilūs berniukai;
- Suaugusieji šeimos nariai turi ne tokias palankias sąlygas doroviniam vaikų iš nepilnų šeimų poveikiui“ (Seliokienė, 2004, p. 127).

Pagal Lietuvos gyventojų ir būstų 2001 m. visuotinio surašymo rezultatus, Lietuvoje beveik kas penkioliktoje šeimoje vaikai iki 18 metų auga su vienu iš tėvų, dažniausiai motina. Tai neigiamai veikia vaiko raidą. Be tėvo augę vaikai būna pernelyg jautrūs, nepastovių nuotaikų, nelinkę į tvarką ir discipliną.

J. Bikulčiaus nuomone, „šeima – svarbiausias vaikų auklėtojas, nes ji natūraliausiu būdu moko mylėti ir sutarti. Tai tiek vaikų, tiek jų tėvų gyvenimo pilnatvės pagrindas, emocinio saugumo vieta. Mažo vaiko bundančiai savimonei ir gyvenimo jausmui didelės reikšmės turi tėvai, jų formuojantis pavyzdys – tėvų gyvenimo pavyzdys, jų pažiūros į santuoką, šeimą, jų elgesys vienas su kitu <...> Išgyventas motinos ir tėvo pavyzdys prisideda prie to, kad vėliau arba teigiami, arba atmetami moters ir vyro uždaviniai šeimoje. Tėvų skyrybos visada didelis mažo žmogaus sielos sukrėtimo šaltinis. Tėvo ar motinos pasitraukimas iš šeimos labiau kenkia vaiko sveikatai, negu vieno tėvų mirtis“ (Bikulčius, 1996, p.123).

„Santuoka - teisinis aktas, sutvirtinantis tam tikromis sankcijomis prisiimamą atsakomybę ir apsaugantis meilėje glūdintį atsitiktinumą“ (Uzdila, 2001, p. 134).

Kaip teigia R. Grucė, „nepriklausomai nuo to, ką tėvai jaučia vienas kitam, vis tiek turi toliau bendromis pastangomis auginti savo vaikus. Vaikui turi būti suteikta galimybė praleisti pakankamai

laiko su abiem tėvais. Tėvai atsako už vaiką, gerbdami vienas kito teises ir asmeninį gyvenimą“ (Grucė, 1994, p. 372)

O. J. Salij teigimu, „nereikia būti psichologu, kad žinotum, jog šeimos suirimas gali sutrikdyti vaiko savo vertės pajautimą, norą būti pripažintam pačių artimiausių, susilpninti saugumo jausmą. Jeigu vaikas negali pasitikėti pačiais artimiausiais žmonėmis – savo tėvais, tai dažnai jis nepasitiki ir kitais“ (Salij, 2002, p. 96).

Su nepilnų šeimų skaičiaus didėjimu Lietuvoje ypač daug problemų atsiranda dėl vaikų auklėjimo. Vaikai iš nepilnų šeimų dažnai sudaro padidintos rizikos grupę, iš kurios atsiranda daugiau narkomanų, alkoholikų, teisės pažeidėjų, nusikaltėlių (Žibaitis, 2005, p. 4).

Apie vieną iš tėvų turinčias šeimas yra rašiusi ir L. Seliokienė, kurios studijų knygoje yra teigiama, kad „vis daugėja vaikų, augančių su vienu iš tėvų. Kai kurie psichologų atlikti tyrimai parodė, kad emociniu požiūriu šie vaikai gali būti tokie pat sveiki, kaip vaikai iš pilnų šeimų. Neretai sunkumai tose šeimose susiję su socialine žala: šeimos pajamos yra mažesnės, jos buitinės sąlygos yra prastesnės, ji socialiniu požiūriu labiau izoliuota. Daug diskutuojama, ar blogai, jei šeimoje nėra vaiko biologinę lytį atitinkančio vaidmens modelio, t.y., ar berniukų, kuriems vadovauja tik mama, lytinė tapatybė netampa neapibrėžta? Tačiau tyrimais nepavyksta įrodyti, kad berniukai taps psichologiškai „nepilnaverčiais“, jeigu šeimoje nebus tėvo, arba, kad nukentės jų seksualinė tapatybė.“ (Seliokienė, 2004, p. 36),

Kita didelė problema, esanti tiek pilnose, tiek nepilnose šeimose, tai smurto prieš vaikus vartojimas. Turėtume pripažinti, kad tik pastaruoju metu ir tik kai kuriose šalyse į smurtą prieš vaikus pradėta žiūrėti kaip į didelę socialinę ir asmeninę problemą. L. Rupšienės (2001, p.75) nuomone, smurtas prieš vaikus – ne naujas reiškinys: vienokios ar kitokios jo formos egzistavo visais laikais. „Nors viešai prievarta ir smurtas šeimoje smerkiami, tačiau tikrovėje daugelyje šeimų šie reiškiniai paplitę. Jie dažniausiai susiję su didele santykių įtampa ir konfliktais šeimoje“ (Žemaitis, 2005, p.158). Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos šios pagrindinės smurto prieš vaikus formos: fizinis, emocinis (psichologinis), seksualinis.

Smurtas šeimoje – viena svarbiausių neigiamą poveikį turinčių priemonių šeimoje, kurioje auga nepilnamečiai vaikai. Agresyvus elgesys yra toks veiksmas ar poelgis, kuriuo tikslingai, sąmoningai siekiama pakenkti kitam, t.y. siekiama išlieti ant kito susikaupusį pyktį, reikalaujama sau privilegijų, tam tikros naudos, norima valdyti, dominuoti ir tam pasirenkami veiksmai, kurie sukelia aukai fizinį skausmą ir/arba psichologinį diskomfortą (Arlauskaitė, 1998, p. 44).

Prievarta šeimoje - tai dažniausiai vyro bet koks veiksmas nukreiptas prieš žmoną ar vaiką, sukeliantis ar galintis sukelti fizinį ar psichologinių padarinių. Nors viešai prievarta ir smurtas šeimoje yra smerkiami, bet tikrovėje daugelyje šeimų šie reiškiniai paplitę. Jie dažniausiai susiję su didele santykių įtampa ir konfliktais šeimoje (Žemaitis, 2005, p. 158).

Lietuvos Konstitucija įtvirtina žmogaus teisę į asmens neliečiamybę, draudžia žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis. Deja, daugelis moterų, vaikų įvairiausiomis formomis patiria šeimose smurtą. „Šeimoje taikomos įvairios smurto formos: 1) fizinis smurtas (stumdymas, mušimas, spardymas, žudymas, sužeidimas ir kt.); 2) psichologinis (įžeidžiantys žodžiai, pastabos, draudimas, grasinimai ir kt.); 3) nepriežiūra (dėmesio stoka, nesirūpinimas, draudimas šviestis, fiziškai vystytis, marinimas badu ir kt.); 4) lytinis smurtas“ (Rupšienė, 2001, p. 75).

O. L. Gudzinevičiūtė išskiria tris pagrindines šeimoje pasitaikančias smurto formas:

„• Emocinė prievarta patiriama, kai kontroliuojama, ribojama, varžoma asmens laisvė, draudžiama bendrauti, ignoruojami jausmai. Taip veikiamas žmogus dažnai užsisklendžia savyje, ieško paguodos tarp draugų, kitų šeimos narių, giminių, pradeda vartoti narkotikus, alkoholį arba konfliktuoja su skriaudėju.

• Fizinio smurto sąvoka apima platų veikslių diapazoną – nuo stumdymosi iki nužudymo. Lietuvoje fizinių bausmių taikymas vaikams auklėti yra beveik norma. Vaikai mušami daugelyje šeimų, tikint tokių bausmių pedagoginiu poveikiu. Smurtas skaudžiai veikia vaikus: jie pyksta, keršija, net mėgina nusižudyti, jiems įdiegiamas baimės jausmas, menkas savęs vertinimas. Vaikas, neturėdamas kitokio bendravimo patirties, modeliuoja savo elgesį pagal tokio elgesio pavyzdį. Nekelia abejonių tai, kad didžioji dalis užaugę muš savo vaikus. Daugelis įvairių šalių tyrimų patvirtina teiginį, kad ryšys tarp patirto smurto tėvų šeimose ir savo šeimose yra didelis. Jei berniukai stebi šeimose smurtą, daug kartų padidėja tikimybė, kad suaugę jie bus agresyvūs.

• Sudėtingiausia smurto forma yra seksualinis smurtas. Dažnai traktuojamas kaip asmeninis reikalas, kuris turėtų būti sprendžiamas tik šeimoje. Dar skaudesnė problema – vaikų tvirkinimas, prievartavimas“. Itin glaudžiai tarpusavyje susiję yra smurtas ir nepriežiūra. Jie ypač pražūtingi vaikams tose šeimose, kur smurtaujama ne tik prieš vaiką, bet ir prieš motiną. Motina yra bejėgė apginti savo vaikus, nes pati yra smurto auka, kuri kartais iš nevilties ir pati griebiasi smurto prieš vaikus.“ (Gudzinevičiūtė, 1998, p. 39-40).

Bet kokios formos smurtas šeimoje, naudojamas nepilnamečių vaikų atžvilgiu, daro neigiamą įtaką vaiko psichosocialinei raidai. L. Seliokienė (2004, p. 138), remdamasi L. Rupšiene, teigia, kad su smurtu šeimoje daugiausiai yra susiję keturi socialiniai psichologiniai faktoriai; stresas, izoliacija nuo visuomenės, alkoholizmas ir išankstinis polinkis į smurtą. Vienos iš problemų, kurios nulemia žiaurumą – tai nesutarimai auklėjant vaikus, nėštumas, finansiniai sunkumai, nedarbas, skurdas. Kaip teigia L. Seliokienė, „pastaruoju metu įsitvirtina požiūris, jog esminė smurto priežastis – siekis daryti įtaką kitam žmogui. Demonstruoti savo valdžią ir įtaką sutuoktiniui labiau linkę asmenys, nepatenkinti savo socialiniu ekonominiu statusu. Tokiais atvejais diktatas šeimoje padeda kompensuoti pageidautino statuso neturėjimą“ (Seliokienė, 2004, p. 139).

Valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio smurto šeimoje problemoms spręsti bei tobulinti įstatymus, kuriais vadovaujantis būtų galima šeimai kuo greičiau suteikti kvalifikuotą specialistų pagalbą, o nukentėjusiems šeimos nariams, ypač nepilnamečiams vaikams, užtikrinti taip pat ir saugią gyvenamąją aplinką.

1.5. Paauglio psichosocialinės raidos ypatumai

Paauglystės amžiaus tarpsnis yra vienas sudėtingiausių ir prieštaringiausių. Paauglystėje keičiasi tarpusavio santykiai tiek tarp pačių vaikų, tiek tarp vaikų ir jų tėvų. Tai amžius, kai pamažu pereinama iš vaikystės į suaugusio žmogaus gyvenimą ir dėl to paauglys kitaip vertina jį supantį pasaulį, perkainoja vertybes, kitaip perskirsto vaidmenis. Svarbu pažymėti, kad šiame amžiaus tarpsnyje vaiko asmenybė ypač jautriai išgyvena, jei jaučia, kad su juo elgiamasi neteisingai bei aktyviai kovoja su neteisybe.

A. Petruilytė skirsto paauglystės laikotarpį į du etapus: 1) ankstyvosios paauglystės pradžią – 12-14 metų ir 2) ankstyvosios paauglystės pabaigą – 15 - 18 metų. Pirmoji pusė, anot A. Petruilytės, „paženklinta intensyvaus lytinio ir biologinio brendimo. Paaugliams dar galioja vaiko statusas, tačiau atsiranda „suaugusiojo jausmas“, iškyla naujų, aukštesnio lygio gyvenimo siekių, perimtų iš suaugusiųjų pasaulio“ (Petruilytė, 2003, p. 12). Ankstyvosios paauglystės pradžios laikotarpiu atsiranda priežasčių dažnesniems konfliktams su tėvais, ypač, jei jie riboja vaiko laisvalaikį, pramogas dėl nesėkmių moksle ar kitų vaiko nusižengimų. Vaikams šiame laikotarpyje yra nelengva ir dėl to, kad jie iš pradinio mokymo pereina į dalykinę mokymo sistemą, todėl tenka adaptuotis naujoje aplinkoje, priprasti prie kitokių mokytojų reikalavimų.

Ankstyvosios paauglystės pabaigos laikotarpiu atsiranda kitų vaiko raidos ypatumų. Kaip nurodo A. Petruilytė, „biologiniu požiūriu pasibaigia fizinė, lytinė branda, ir daugumos paauglių savijauta pagerėja. Aprimsta siautusias hormonų „audros“, gerokai sulėtėja augimo tempas, įgyjama daugiau suaugusiesiems būdingų bruožų. Emocijos tampa stabilesnės <...> pagerėja savikontrolė ir savireguliacija“ (Petruilytė, 2003, p. 13). V. J. Černius teigia, kad „12-18 metų amžiaus tarpsnis – tai svarbiausias fizinio ir emocinio brendimo periodas < ... > įvyksta emocinis atsiribojimas nuo tėvų“ (Černius, 2006, p. 173).

„Paauglystę Eriksonas vertino kaip svarbiausią žmogaus amžiaus tarpsnį formuojantis *tapatumui*. Paaugliui svarbu pasiekti asmeninį tapatumą tuo metu, kai greitai keičiasi fizinė asmens išvaizda, emocinė ir psichologinė perspektyvos ir visuomenės vertinimas“ (Žukauskienė, 1998, p. 316). Kaip teigia R. Žukauskienė, „nuo tėvų elgesio su paaugliais stiliaus priklauso, kaip sėkmingai paauglys išspręs tapatumo krizes“ (Žukauskienė, 1998, p.325). Apibendrinant autorės išsakytą nuomonę, galima būtų teigti, kad labai didelę reikšmę paauglio tapatumo suvokimui turi tėvų

auklėjimo stilius. Jis gali būti autokratinis, autoritarinis, demokratinis, lygiateisiškumo, viską leidžiantis, nesikišimo, ignoravimo.

R. Žukauskienė teigia, kad „daugelis teoretikų sutinka, kad paauglys ieško savo asmeninio tapatumo, nors tai ir nėra vertinama vienareikšmiškai. Paauglystėje vyksta asmeninio tapatumo konsolidavimas, formulavimas ir apsibrėžimas. Tam procesui būtina ypatinga dinaminių veiksnių sąveika, apimanti tiek paveldimumą, tiek aplinkos veiksnys <...> Tačiau, mėginant suprasti paauglio tapatumą, aiškėja, kad nei vienas atskiras veiksnys negali veikti atskirai nuo kitų veiksnių“ (Žukauskienė, 1998, p. 315).

A. Gučas teigia, kad „šeima yra pirmoji socialinė grupė, su kuria vaikas labai glaudžiai susijęs“ (Gučas, 1990, p. 219). Autorius pabrėžia šeimos svarbą vaiko raidai, jo emociniam prisirišimui prie jam artimų žmonių. „Pilna šeima sudaro atmosferą harmoningai asmenybei formotis. Tėvas reikšmingas, nes jis gali būti tuo asmenybės modeliu, kuriuo nori sekti vaikas, todėl tėvas šeimoje nepaprastai svarbus“ (Gučas, 1990, p. 222). Paauglystės laikotarpio vaikų psichikos ir elgesio ypatumai turi didelės įtakos apskritai visų šeimos narių tarpusavio bendravimui, šeimos mikroklimatui. Kaip teigia A. Gučas, „paauglys spiriasi prieš įvairius apribojimus, jausdamas, kad jis traktuojamas kaip vaikas ir neleidžiama jam savarankiškai apsispręsti <...> Suaugusieji bijo beatodairiško paauglio savarankiškumo ir nepriklausomybės“ (Gučas, 1990, p. 252). Galima būtų teigti, kad paauglystės laikotarpiu bene ryškiausiai pasireiškia vaiko noras, kad būtų atsižvelgiama į jo nuomonę, kad jis galėtų dalyvauti priimant sprendimus šeimoje.

Kaip teigia V. J. Černius, „trylikametis pradeda kritikuoti mamą, tai tęsiasi sulaukus ir keturiolikos. Jis galvoja, kad viskas, ką mama daro, yra absurdiška, skundžiasi, kad žmonės jo nesupranta. Trylikamečiai visada nepatenkinti, nesvarbu, ar suprasti, ar nesuprasti. Trylikamečio santykiai su tėvu geresni, prieš jį mažiau maištauja, tačiau nėra patenkintas nei savo šeima, nei tuo, ką ta šeima daro“ (Černius, 2006, p. 182). Interpretuojant autoriaus išsakytą nuomonę, galima būtų pabrėžti, kad trylikamečių bei keturiolikmečių elgesys bei psichologija neretai sukelia kai kurių problemų bendraujant su tėvais ar kitais šeimos nariais, nereti įvairūs konfliktai šeimoje siekiant paauglius išmokyti pareigingumo, tvarkingumo bei drausmės. Aprašydamas vyresnio amžiaus paauglių (16-17 metų) psichologijos ypatumus V. J. Černius teigia, kad „santykiai su šeima malonūs, dažnai šeimos reikalai jiems svarbesni už savus. Šešiolikmetis tėvams atrodo linksmas, draugiškas, prisitaikęs, racionalus. Apskritai santykiai su tėvais geri, jau pamiršti ginčai su mama, tėvu. Dukters ir tėvo santykiai geri <...> Berniukai taip pat vėl pradeda vertinti ir gerbti tėvą.“ (Černius, 2006, p. 193). Apibendrinant galima būtų pabrėžti tai, kad ankstyvosios paauglystės pabaigos (16-17 metų) amžiaus tarpsnio paauglių elgsena ir mąstymas gerokai skiriasi nuo ankstyvosios paauglystės pradžios (13-14 metų) amžiaus tarpsnio ypatumų ir visų pirma tuo, kad šešiolikmečių – septyniolikmečių bendravimas su suaugusiais šeimos nariais grindžiami geresniu

abipusiu supratimu ir geranoriškumu, o tai lemia geresnį šeimos emocinį mikroklimatą. L. Seliokienė (2004, p. 93), remdamasi K. Miškiniu teigia, kad tėvai turi suprasti, jog vaikai ne tik mokomi ir auklėjami. Jų jausmai, norai pasižymi jėga, aistringumu. Į tėvų pamokslus žiūri pašaipiai, dauguma paauglių teigia, kad jiems geriau svarstyti problemas su draugais, nei su tėvais. Vaikai susvetimėja, kai tėvai ima ignoruoti jų problemas, neranda vaikui laiko ar nepedagogiškai elgiasi – negerbia vaiko asmenybės, nepasitiki, baudžia fizinėmis bausmėmis. Gerus santykius tarp tėvų ir vaikų gali nulemti sveika šeimos aplinka.

R. Žukauskienė, remdamasi teoriniu C. Rogerso požiūriu, pabrėžia, kad „paauglys yra linkęs kartkartėmis eksperimentuoti naujomis idėjomis ir siekia pažinti skirtingus gyvenimo aspektus. Tai ryškiai skiriasi nuo jaunesnių vaikų, kurie siekia pasikliauti kitais (savo tėvais) ir leidžia jiems vadovauti jų elgesiui, spręsti už juos ir interpretuoti jų patirtį. Vienas svarbiausių paauglio pasikeitimų yra perėjimas prie asmeninės, unikalios individualios pažiūrų sistemos, kuri gali būti panaudota jo gyvenimiškai patirčiai interpretuoti“ (Žukauskienė, 1998, p. 313). Kitas principas, kurį akcentuoja C. Rogersas, yra tas, kad „mes turime pradėti suprasti save kaip procesą, o ne kaip statišką būtį. Paauglys pripažįsta, kad jis keičiasi, kai įsitraukia į gyvenimą.<...> Trečiasis principas yra pasitikėjimas savo paties sugebėjimais. Kiekvienam paaugliui būtina išmokti prisiimti atsakomybę už sėkmę ar nesėkmę. Pasitikėjimo savimi jausmas geriausiai pastebimas, kai paauglys tiesiogiai siekia tyrinėti jį supantį pasaulį“ (Žukauskienė, 1998, p. 314). Galima būtų apibendrinti, kad suaugusieji, suteikdami paaugliui daugiau laisvės ir kartu atsakomybės, sudaro galimybes jam per savo patirtį, sėkmes ir nesėkmes įgyti daugiau gyvenimiškos patirties rengiantis savarankiškam gyvenimui.

2. Vaiko teisių raiškos šeimoje empirinis tyrimas

2.1. Tyrimo metodika ir tiriamosios imties charakteristika

Lietuvoje vaiko teises ginantys įstatymai jau yra priimti, tačiau realybėje, gyvendami savo šeimoje, ne visada vaikai gali pasinaudoti visomis savo teisėmis, numatytomis įstatymuose. Pirmiausia tai nulemia šeimos psichologinis klimatas, nes visi šeimos nariai su jų gyvenimo šeimoje sąlygomis, charakterių įvairove, asmeniniu patyrimu, poelgiais ir pažiūromis kuria savitą šeimos psichologinį klimatą. Kaip teigia Z. Bajoriūnas, „šeimos psichologinio klimato kūrimosi veiksniai yra šie: socialinė tėvų padėtis ir šeimos materialinės – buitinės gyvenimo sąlygos; jos dydis (kartų ir vaikų joje skaičius) ir pilnumas; sutuoktinių psichologinis artumas – suderinamumas; šeimos veiklos pobūdis; lyderystė šeimoje; šeimos kolektyviškumo apraiškos; vaikų auklėjimo joje stilius ir kt.“ (Bajoriūnas, 1997, p. 158). Padėti išsiaiškinti tikrąją padėtį šeimose gali pačių vaikų išsakyta nuomonė apie Vaiko teisių raišką šeimoje. Siekiant išsiaiškinti mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje, buvo atliktas empirinis tyrimas, taikant anketinę mokinių apklausą.

Tyrimo tikslas – ištirti 6-7 ir 9-10 klasių mokinių reprezentacijas apie vaiko teisių raišką pilnoje ir nepilnoje šeimoje. Siekiant tyrimo tikslų, buvo numatyti tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti ir palyginti 6-7 ir 9-10 klasių mieste ir kaime gyvenančių mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje.
2. Ištirti ir palyginti pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių 6-7 ir 9-10 klasių mokinių reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje.

Tyrimas buvo organizuotas etapais:

Pirmajame etape (2008 m.– 2010 m.) buvo analizuojama mokslinė literatūra, švietimo ir teisės dokumentai, interneto duomenų bazės. Mokslinės literatūros ir dokumentų studijavimas ir analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, išsikelti hipotezę, tikslą, uždavinius bei sukurti tyrimo instrumentą.

Antrajame etape (2009 m.) buvo kuriama diagnostinio tyrimo metodika, tikslinamas tyrimo instrumentas. 2010 m. sausio mėn. atliktas bandomasis tyrimas, kurio tikslas – patikrinti tyrimo instrumento – anketos – validumą.

Trečiajame etape (2010 m. vasario mėnesį) buvo atlikta anketinė tiriamųjų apklausa.

Ketvirtajame etape (2010 m. kovo – gegužės mėnesį) buvo atlikta tyrimo duomenų statistinė analizė. Remiantis gautais rezultatais, tikrinta hipotezė, suformuluotos išvados ir rekomendacijos.

Iš viso tyrime dalyvavo 257 tiriamieji. Apklausai atlikti pasirinktos šios mokyklos:

- Šiaulių Dubijos pagrindinė mokykla (N=27);
- Šiaulių V. Kudirkos pagrindinė mokykla (N=39);

- Šiaulių Salduvės pagrindinė mokykla (N=64);
- Gruzdžių gimnazija (N=69);
- Kairių pagrindinė mokykla (N=25);
- Naisių pagrindinė mokykla (N=33).

Apklausiai pasirinkti 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokiniai todėl, kad galima būtų palyginti ankstyvosios paauglystės pradžios (13-14 metų) amžiaus tarpsnio vaikų ir ankstyvosios paauglystės pabaigos (16-17 metų) amžiaus tarpsnio vaikų reprezentacijas apie Vaiko teisių raišką šeimoje.

Tyrimui atlikti buvo naudojama anoniminė anketinė apklausa. Anketa sudaryta remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989). Tiriamiesiems buvo pateikta anketa, sudaryta iš šešiolikos klausimų (žr.1 priedą). Anketa sudaro klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti demografinius duomenis apie tiriamuosius – gyvenamoji vieta, mokymosi vieta, klasė, mokyklos tipas, respondento lytis (pagal tiriamojo nurodytą vardą), šeimos sudėtis. Taip pat buvo prašoma nurodyti pažangumo vidurkį balais.

Anketoje pateikti klausimai, kuriais buvo siekiama ištirti mokinių reprezentacijas apie šešiolikos Vaiko teisių raišką jų šeimoje:

1. Teisė gyventi ir sveikai vystytis (atitinkanti JT Vaiko teisių konvencijos (toliau –VTK) 6 str.);
2. Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam (VTK 9 str.);
3. Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi (VTK 12 str.);
4. Teisė mokytis (VTK 28 str.);
5. Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą (VTK 24 str.);
6. Teisė gauti informaciją (VTK 17 str.);
7. Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta (VTK 12 str.);
8. Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų (VTK 19 str.);
9. Teisė į poilsį ir laisvalaikį (VTK 31 str.);
10. Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja Tavo sveikatą ar trukdo mokytis (VTK 32 str.);
11. Teisė į pagalbą, jei Tave išnaudojo, kankino ar ignoravo (VTK 39 str.);
12. Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų (VTK 33 str.);
13. Teisė į pagalbą ginantis, jei Tave kaltina pažeidus įstatymą (VTK 40 str.);
14. Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam (VTK 37 str.);
15. Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti (VTK 16 str.);
16. Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su Tavimi (VTK 5 str.).

Anketoje išskirti trys svarbūs informaciniai blokai. Tiriamųjų buvo prašoma: „**Įvertink, kiek Tau yra svarbios Tavo teisės, pasirinkdamas vieną iš vertinimo variantų ir kiekvienoje eilutėje pažymėk X**“. Respondentų atsakymai apdorojant informaciją SPSS programa buvo koduojami taip:

labai svarbi – 3, svarbi – 2, vidutiniškai svarbi – 1, nesvarbi – 0. Toliau šį informacinį bloką šiame darbe vadinsime teisių vertinimo informaciniu bloku.

Antrojo informacinio bloko klausimas buvo toks: „**Įvertink, kaip, Tavo manymu, šios Tavo teisės įgyvendinamos šeimoje. Tinkamą variantą pažymėk X**“. Apdorojant informaciją SPSS programa, atsakymai buvo koduojami taip: įgyvendinama – 2, kartais įgyvendinama – 1, neįgyvendinama – 0. Toliau šį bloką darbe vadinsime teisių įgyvendinimo informaciniu bloku.

Trečiojo informacinio bloko klausimas buvo toks: „**Nurodyk penkis Tau svarbiausias teises. Tinkamus variantus pažymėk X**“. Pažymėta teisė buvo koduojama – 1, nepažymėta – 0. Toliau šiame darbe šį bloką vadinsime svarbiausių teisių informaciniu bloku.

Kitų anketos klausimų atsakymai buvo koduojami taip:

- „**Ar tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) yra supažindinę Tave su Tavo teisėmis?**“: taip – 1; ne – 0.
- „**Tave supažindino su Tavo teisėmis**“: bendraudami namuose – 1; leisdami laisvalaikį ne namuose – 2; įvykus konfliktui mokykloje – 3; supažindino mokykloje – 4; seminare – 5; pats susipažinau – 6; įvairiomis aplinkybėmis – 7.
- „**Tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) per dieną skiria laiko bendravimui su Tavimi**“: visai neskiria – 0; iki valandos – 1; 1-2 valandas – 2; 3-4 valandas – 3; 4-5 valandas – 4; 5-6 valandas – 5; įvairiai – 6.
- „**Ar iš savo tėvų, su kuriais gyveni (ar vieno iš tėvų, su kuriuo gyveni, ar globėjo) esi patyręs fizinį, seksualinį, psichologinį ar kitokio pobūdžio smurtą?**“: nesu patyręs (-usi) – 0; fizinį smurtą – 1; seksualinį smurtą – 2; psichologinį smurtą – 3.
- „**Ar Tavo tėvai, su kuriais gyveni (ar vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) visada padeda apginti Tavo teises, jei Tavo manymu, kiti asmenys jas pažeidžia? Pasirinkdamas atsakymo variantą, pateik konkrečių pavyzdžių**“: niekada nepadeda – 0; ne visada – 1; visada – 2.

Statistiniai skaičiavimai buvo atlikti su programa SPSS v 13.0 for Windows.

Kaip jau buvo minėta aukščiau, anketoje yra trys informaciniai blokai. Mokiniai vertino:

- kiekvieną Vaiko teisę, pasirinkdami vieną iš atsakymų variantų („nesvarbi“, „vidutiniškai svarbi“, „svarbi“, „labai svarbi“);
- kaip kiekviena Vaiko teisė įgyvendinama šeimoje, pasirinkdami vieną iš atsakymų variantų („neįgyvendinama“, „kartais įgyvendinama“, „įgyvendinama,,“);

- pažymėjo penkias jiems svarbiausias Vaiko teises.

Nagrinėdami teisių vertinimo bei teisių įgyvendinimo informacinių blokų atsakymus, tikrinsime jų statistinį skirtumą tarp grupių atsakymų reikšmingumą. Tam tikslui naudosimės χ^2 testu (Chi-kvadrato testu). χ^2 skirstinys negali atsakyti į klausimą, kurios grupės respondentai vertino teisę labiau ar silpniau. Norint nustatyti, kurios grupės atsakymas reikšmingesnis, skaičiavimuose buvo naudojamosi atsakymų įverčių lentelė: „nesvarbi“ – 0, „vidutiniškai svarbi“ – 1, „svarbi“ – 2, „labai svarbi“ – 3 (analogiškai koduoti ir teisių įgyvendinimo informacinio bloko atsakymai), buvo skaičiuojami vidurkiai. Kuo vidurkis artimesnis nuliui, tai reiškia, kad daugiau mokinių pasirinko atsakymą artimą nesvarbumui, nereikšmingumui, o kuo artimesnis trejetui (teisių vertinimo informaciniame bloke) arba dvejetui (teisių įgyvendinimo informaciniame bloke) – tuo daugiau mokinių bus pasirinkę aukštesnio vertinimo atsakymą.

Lygindami svarbiausių teisių informacinio bloko vidurkių skirtumus grupėse naudosime Stjudento t-testo nepriklausomoms imtims skirstinį. Aprašomojoje dalyje naudota dažnių analizė. Kaip jau buvo minėta, tyrimas buvo atliekamas Šiaulių miesto ir rajono pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose. Buvo apklausti 257 šeštų-septintų ir devintų-dešimtų klasių (pirmos ir antros gimnazijos klasių) mokiniai. Išanalizavę gautus duomenis [2 priedas], matome, kad respondentai apklausai parinkti labai sėkmingai. Kiekvienoje nagrinėjamoje grupėje apklaustųjų skaičius yra pakankamas statistiniams skaičiavimams atlikti, pasiskirstę grupėse tolygiai. Mieste gyvena 119, kaime – 138 (46,3 % ir 53,7 %) (kaime gyvenančių kategorijai priskirti ir tie, kurie nurodė gyvenantys priemiestyje, soduose, miestelyje), berniukų 126, mergaičių 131 (49 % ir 51 %), mokosi 6-7 klasėse 139, 9-10 klasėse – 118 (54,1% ir 45,9 %), gyvena pilnose šeimose 176, nepilnose – 81 (68,5 % ir 31,5 %). Nepilnose šeimose gyvenančių vaikų šeimos sudėtis tokia: su mama gyvena – 61 mokinys, su tėvu – 2, su globėju/rūpintoju – 9, su močiute – 2, su mama ir patėviu – 4, su mama ir rūpintoju – 1, su mama ir seneliais – 1, su seneliais – 1. Respondentų pasiskirstymas pagal klasę, kurioje mokosi ir šeimos sudėtį parodytas 1 lentelėje.

1 lentelė

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal klasę, kurioje mokosi ir šeimos sudėtį (N=257)

Gyvena	Klasė, kurioje mokosi						Iš viso:
	6-oje klasėje	7-oje klasėje	9-oje klasėje	10-oje klasėje	1-oje gimn. klasėje	2-oje gimn. klasėje	
Su abiem tėvais	52	43	21	35	11	14	176
Su mama	12	22	11	8	4	4	61

1 lentelės tęsinys 31 puslapyje

1 lentelės tęsinys

Su tėvu	1	1	-	-	-	-	2
Su globėju/rūpintoju	1	2	3	3	-	-	9
Su močiute	1	1	-	-	-	-	2
Su mama ir patėviu	2	-	-	2	-	-	4
Su mama ir rūpintoju	-	-	-	-	-	1	1
Su mama ir seneliais	-	-	-	-	-	1	1
Su seneliais	1	-	-	-	-	-	1
Iš viso:	70	69	35	48	15	20	257

Tyrimė pilnos šeimos laikomos tos, kuriose vaikai gyvena su abiem tėvais. Šeimos, kuriose vaikas gyvena su vienu iš tėvų, su globėju/rūpintoju, su seneliais, su mama ir patėviu ir kt. tyrimė laikomos nepilnomis šeimomis. Tyrimė kaimo vietovė laikomos tiriamųjų nurodytos gyvenamosios vietovės: priemiestis, miestelis, sodai. Gimnazijos 1-2 klasių mokiniai darbe traktuojami, kaip atitinkantys bendrojo lavinimo mokyklų 9-10 klasių mokinių amžiaus grupę.

2.2. Mokinių demografinių kintamųjų (pažangumo vidurkio, šeimos sudėties ir supažindinimo šeimoje su Vaiko teisėmis) ryšys

Ištyrus anketų duomenis paaiškėjo, kad savo pažangumo vidurkį 8-10 balų įvertino 84 mokiniai (69 iš pilnų šeimų ir 15 iš nepilnų), 6-7 balais įvertino 124 mokiniai (79 iš pilnų šeimų ir 45 iš nepilnų šeimų), 4-5 balais įvertino 49 mokiniai (28 iš pilnų šeimų ir 21 iš nepilnų šeimų). Šie duomenys pavaizduoti 2 lentelėje.

2 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, pažangumo vidurkis (N=257)

Šeima	Respondentų pažangumo vidurkis						Iš viso:	
	8-10 balų		6-7 balai		4-5 balai		N	%
	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%		
Pilna	69	39,20	79	44,89	28	15,91	176	100
Nepilna	15	18,52	45	55,56	21	25,92	81	100
Iš viso:	84	32,68	124	48,25	49	19,07	257	100

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad 69 mokiniai (39,20 %) gyvenantys pilnose šeimose, savo pažangumo vidurkį įvertino 8-10 balų ir tik 15 mokinių (18,52 %), gyvenančių nepilnose šeimose, įvertino savo pažangumo vidurkį 8-10 balų. Darytina išvada, kad žymiai didesnė

dalį mokinių, gyvenančių pilnose šeimose, mokosi gerai ir labai gerai. Patenkinamai mokosi 25,92 % mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose ir 15,91 %, gyvenančių pilnose šeimose. Apibendrinus tyrimo rezultatus, galima būtų teigti, kad didesnę dalį tik patenkinamai besimokančių mokinių gyvena nepilnose šeimose. Žymiai didesnę dalį mokinių, gyvenančių pilnose šeimose mokosi gerai ir labai gerai (pilnose šeimose 39,20 %, nepilnose 18,52 %).

Vadinasi mokinių iš pilnų šeimų pažangumo vidurkis yra aukštesnis. Šeimos sudėtis turi įtakos mokinių pažangumui.

Pagal gautus tyrimo rezultatus buvo analizuojama, kaip skiriasi mieste ir kaime gyvenančių mokinių pažangumas. Mokymosi pažangumą 8-10 balų nurodė 26,05 % mokinių, gyvenančių mieste, ir 38,41 % mokinių, gyvenančių kaime. Galima daryti išvadą, kad žymiai didesnis procentas mokinių, gyvenančių kaime, mokosi gerai ir labai gerai, lyginant su mokiniais iš miesto. Tai, kad jų pažangumo vidurkis yra 4-5 balai, nurodė 26,05 % mokinių, gyvenančių mieste ir 13,04 % mokinių, gyvenančių kaime (žr. 3 lentelę). Matome, kad dvigubai daugiau mokinių iš miesto mokosi patenkinamai, palyginus su taip pat besimokančių mokinių, gyvenančių kaime, skaičiumi. Darytina išvada, kad kaime gyvenančių mokinių pažangumo vidurkis yra aukštesnis, už mokinių, gyvenančių mieste.

3 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių mieste ir kaime, pažangumo vidurkis (N=257)

Gyvenamoji vieta	Tiriamųjų pažangumo vidurkis						Iš viso:	
	8-10 balų		6-7 balai		4-5 balai		N	%
	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%		
Miestas	31	26,05	57	47,90	31	26,05	119	100
Kaimas	53	38,41	67	48,55	18	13,04	138	100
Iš viso:	84	32,68	124	48,25	49	19,07	257	100

Tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar jų tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo jie gyvena, ar globėjas) yra supažindinę juos su Vaiko teisėmis, parodė, kad didesnę dalį respondentų, gyvenančių nepilnose šeimose buvo supažindinti su Vaiko teisėmis (vaikus su Vaiko teisėmis supažindino 64 šeimose iš 81 (79,01 %)), o nesupažindino su Vaiko teisėmis 17 mokinių šeimų iš 81 (20,99 %). Gyvenantys pilnose šeimose, į tą patį klausimą 135 mokiniai iš 176 atsakė, kad supažindino (76,70 %), o 41 mokinys iš 176 atsakė, kad nesupažindino (23,30 %). Kaip skiriasi pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių reprezentacijos šiuo klausimu, matyti 4 lentelėje.

**Tiriamųjų, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, supažindinimas šeimoje su Vaiko teisėmis
(N=257)**

Šeima	Ar Tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) yra supažindinę Tave su Tavo teisėmis?				Iš viso:	
	Taip		Ne		Mokinių skaičius (N)	%
	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%		
Pilna	135	76,70	41	23,30	176	100
Nepilna	64	79,01	17	20,99	81	100
Iš viso:	199	77,43	58	22,57	257	100

Tyrimas parodė, kad didesnė dalis mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose, buvo supažindinti su Vaiko teisėmis, lyginant su mokiniams, kurie gyvena pilnose šeimose, tačiau procentinis skirtumas nėra didelis (79,01 % ir 76,70 %).

Pagal tyrimo metu gautus rezultatus buvo analizuojama, kaip skiriasi mieste ir kaime gyvenančių mokinių atsakymai į klausimą, ar jų tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo jie gyvena, ar globėjas) yra supažindinę juos su Vaiko teisėmis. Duomenys rodo, kad 83,19 % mokinių, gyvenančių mieste jų tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo jie gyvena, ar globėjas) yra supažindinę juos su Vaiko teisėmis, lyginant su 72,46 % mokinių, gyvenančių kaime (žr. 5 lentelę).

**Tiriamųjų, gyvenančių mieste ir kaime, supažindinimas šeimoje su Vaiko teisėmis
(N=257)**

Gyvenamoji vieta	Ar Tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) yra supažindinę Tave su Tavo teisėmis?				Iš viso:	
	Taip		Ne		Mokinių skaičius (N)	%
	Mokinių skaičius (N)	%	Mokinių skaičius (N)	%		
Miestas	99	83,19	20	16,81	119	100
Kaimas	100	72,46	38	27,54	138	100
Iš viso:	199	77,43	58	22,57	257	100

Pagal gautus tyrimo duomenis galima daryti išvadą, kad didesnis procentas mokinių, gyvenančių mieste, buvo šeimoje supažindinti su Vaiko teisėmis, lyginant su mokinių, gyvenančių kaime, skaičiumi. Išanalizavus tyrimo duomenis pagal tai, kaip mokiniai buvo supažindinti su Vaiko teisėmis šeimoje, paaiškėjo, kad didžiausia dalis tiek pilnose šeimose, tiek nepilnose šeimose

gyvenančių mokinių su Vaiko teisėmis buvo supažindinti bendraudami namuose su tėvais, su vienu iš tėvų ar globėju (pilnose šeimose 72,09 %, nepilnose – 70,52 %). Įvykus konfliktui mokykloje su Vaiko teisėmis buvo supažindinta 15,11 % vaikų iš pilnų šeimų ir 12,82 % vaikų iš nepilnų šeimų. Tyrimo duomenys pavaizduoti 6 lentelėje.

6 lentelė

Kaip mokiniai, gyvenantys pilnose ir nepilnose šeimose, buvo supažindinti su vaiko teisėmis

(N=250)

Šeima	Supažindino su Vaiko teisėmis														Iš viso:	
	Bendraudami namuose		Leisdami laisvalaikį ne namuose		Įvykus konfliktui mokykloje		Supažindino mokykloje		Seminare		Pats (-i) susipažinau		Įvairiomis aplinkybėmis			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pilna	124	72,09	6	3,49	26	15,11	8	4,65	1	0,58	1	0,58	6	3,49	172	100
Nepilna	55	70,52	6	7,69	10	12,82	-	-	-	-	1	1,28	6	7,69	78	100
Iš viso:	179	71,60	12	4,80	36	14,40	8	3,20	1	0,40	2	0,80	12	4,80	250	100

Išanalizavus tyrimo duomenis pagal tai, kaip mokiniai, gyvenantys mieste ir kaime, buvo supažindinti su Vaiko teisėmis šeimoje, paaiškėjo, kad didžiausia dalis mokinių (72,41% mieste gyvenančių ir 70,89 % kaime gyvenančių) buvo supažindinti su Vaiko teisėmis bendraudami namuose. Daugiau negu dvigubai daugiau mokinių, gyvenančių kaime, lyginant su mokiniais, gyvenančiais mieste, su Vaiko teisėmis buvo supažindinti mokykloje (atitinkamai 4,48 % ir 1,72 %) (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Kaip mokiniai, gyvenantys mieste ir kaime, buvo supažindinti su vaiko teisėmis (N=250)

Gyvenamoji vieta	Supažindino su Vaiko teisėmis														Iš viso:	
	Bendraudami namuose		Leisdami laisvalaikį ne namuose		Įvykus konfliktui mokykloje		Supažindino mokykloje		Seminare		Pats (-i) susipažinau		Įvairiomis aplinkybėmis			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Miestas	84	72,41	6	5,17	18	15,52	2	1,72	-	-	-	-	6	5,17	116	100
Kaimas	95	70,89	6	4,48	18	13,43	6	4,48	1	0,75	2	1,49	6	4,48	134	100
Iš viso:	179	71,60	12	4,80	36	14,40	8	3,20	1	0,40	2	0,80	12	4,80	250	100

Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis, galima padaryti išvadą, kad tiek pilnose, tiek nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai bei mieste ir kaime gyvenantys mokiniai dažniausiai buvo supažindinti su Vaiko teisėmis bendraudami namuose su tėvais ar kitais juos auginančiais

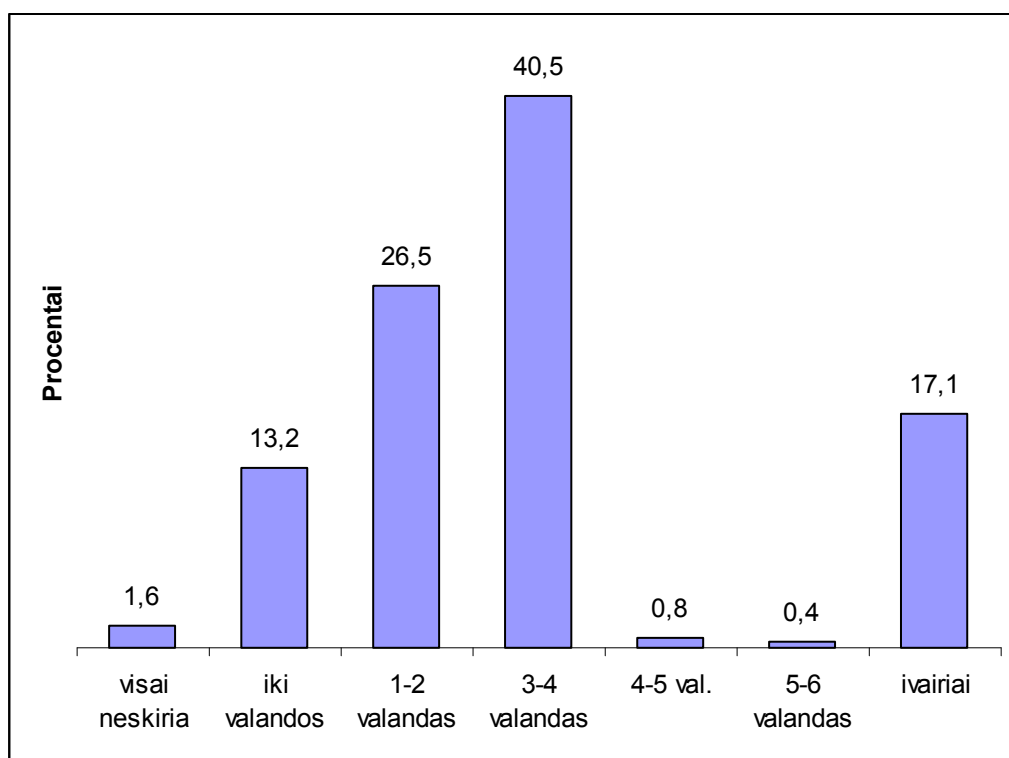
asmenimis. Apibendrinus gautus tyrimo duomenis apie tai, kiek laiko per dieną vidutiniškai yra skiriama bendravimui su vaiku, paaiškėjo, kad tiek pilnose, tiek nepilnose šeimose bendravimui su vaiku dažniausiai skiriama 3-4 valandos per dieną. Taip nurodė 41,48 % mokinių iš pilnų šeimų ir 38,27 % mokinių iš nepilnų šeimų. 28,98 % mokinių iš pilnų šeimų ir 20,99 % mokinių iš nepilnų šeimų nurodė, kad bendravimui su jais šeimoje skiriamos 1-2 valandos (žr. 8 lentelę). Tai, kad laiko bendravimui su jais per dieną skiriama įvairiai nurodė 15,34 % mokinių iš pilnų šeimų ir 20,99 % mokinių iš nepilnų šeimų. Gana didelis skaičius tokių atsakymų variantų rodo, kad šeimose nėra nusistovėjusio tam tikro dienos režimo ir tėvų bei kitų suaugusių asmenų, auginančių vaikus, užimtumas bei kasdienė būtinė veikla yra nepastovi, besikeičianti, todėl suaugusieji skiria laiko bendravimui su vaiku pagal esamas aplinkybes bei galimybes.

8 lentelė

Pilnose ir nepilnose šeimose per dieną skiriama laiko bendravimui su vaiku (N=257)

Šeima	Per dieną skiria laiko bendravimui su vaiku														Iš viso	
	Visai neskiria		Iki valandos		1-2 valandas		3-4 valandas		4-5 valandas		5-6 valandas		Įvairiai			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pilna	3	1,70	20	11,36	51	28,98	73	41,48	1	0,57	1	0,57	27	15,34	176	100
Nepilna	1	1,23	14	17,28	17	20,99	31	38,27	1	1,23	-	-	17	20,99	81	100
Iš viso:	4	1,56	34	13,23	68	26,46	104	40,47	2	0,78	1	0,39	44	17,12	257	100

Gauti tyrimo duomenys apie tai, kiek skiriama laiko per dieną bendravimui su vaiku šeimoje kartu susumavus mokinius, gyvenančius pilnose ir nepilnose šeimose, ir kokie yra reprezentacijų skirtumai, parodyti 1 paveiksle.

1 pav. Bendravimui šeimoje su vaiku per dieną skiriamas laikas (N=257)

Iš pateiktų tyrimo metu gautų duomenų matyti, kad dažniausiai bendravimui su vaiku yra skiriamos 3-4 valandos per dieną (40,5 %). Rečiausiai skiriamos 5-6 valandos per dieną (0,4 %). Kad šeimoje visai neskiriama laiko bendravimui su vaiku nurodė 1,6 % tiriamųjų.

Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis pagal tiriamųjų gyvenamąją vietą paaiškėjo, kad didžiausia dalis mieste gyvenančių mokinių (47,06 %) nurodė, jog šeimose per dieną skiriama bendravimui su jais 3-4 valandos. Didžiausia dalis kaime gyvenančių mokinių (34,78 %) taip pat nurodė, kad dažniausiai šeimose per dieną skiriamos 3-4 valandos bendravimui su jais (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Mieste ir kaime gyvenančiose šeimose per dieną skiriama laiko bendravimui su vaiku (N=257)

Gyvenamoji vieta	Per dieną skiria laiko bendravimui su vaiku														Iš viso	
	Visai neskiria		Iki valandos		1-2 valandas		3-4 valandas		4-5 valandas		5-6 valandas		Įvairiai			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Miestas	1	0,84	14	11,76	31	26,05	56	47,06	1	0,84	-	-	16	13,45	119	100
Kaimas	3	2,17	20	14,49	37	26,81	48	34,78	1	0,73	1	0,73	28	20,29	138	100
Iš viso:	4	1,56	34	13,23	68	26,46	104	40,47	2	0,77	1	0,39	44	17,12	257	100

Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis buvo nustatyta, kad pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių vaikų reprezentacijos apie jiems šeimoje skiriamą laiką per dieną bei mieste ir kaime

gyvenančių mokinių reprezentacijos tuo pačiu klausimu yra labai panašios. Abiem atvejais didžiausia dalis tiriamųjų teigė, kad bendravimui su jais šeimoje skiriama 3-4 valandos per dieną.

Suskirsčius tiriamuosius pagal tris požymius: gyvenamąją vietą, klasių grupę ir šeimos sudėtį, būtų nusižengta statistikos reikalavimams – imtys yra gana mažos, kad būtų tiriami reikšmių skirtumai (žr. 10 lentelę).

Todėl darbe lyginsime tik:

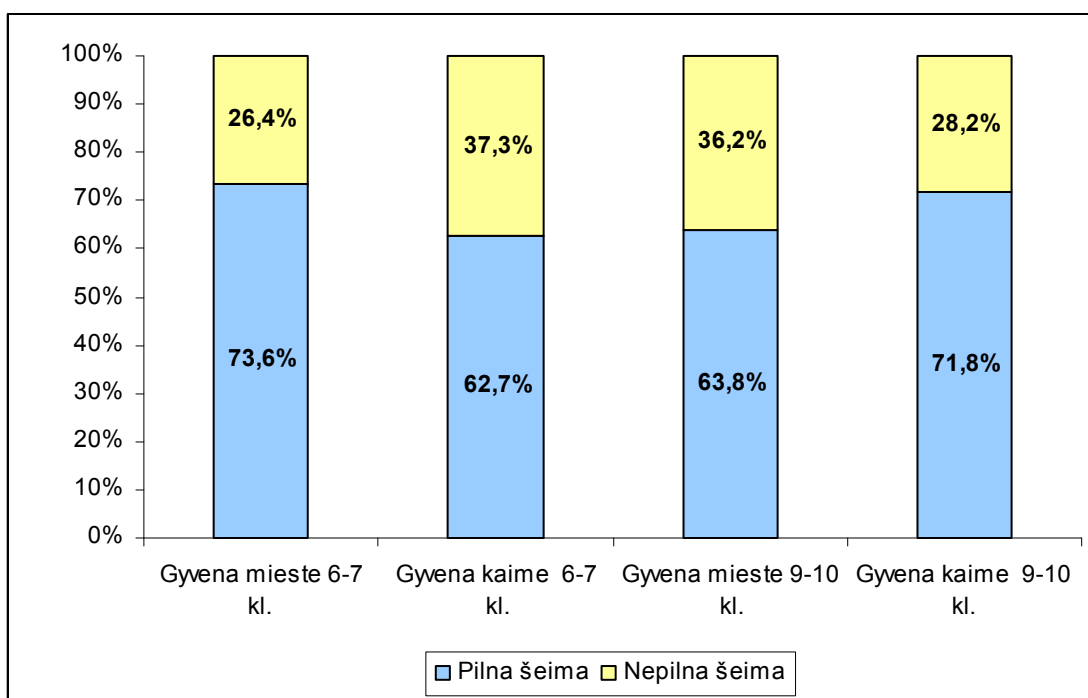
- 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių atsakymus;
- mieste ir kaime gyvenančių mokinių atsakymus;
- pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių atsakymus;
- mieste ir kaime gyvenančių (atskirai 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių)) mokinių atsakymus;
- 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) (atskirai mieste ir kaime gyvenančių) mokinių atsakymus;
- mieste ir kaime (atskirai pilnose ir nepilnose šeimose) gyvenančių mokinių atsakymus;
- pilnose ir nepilnose šeimose (atskirai mieste ir kaime) gyvenančių mokinių atsakymus.

10 lentelė

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą, klasių grupę ir šeimos sudėtį (N=257)

	Gyvena mieste				Gyvena kaime				Iš viso
	6-7		9-10 (1-2 gimn.)		6-7		9-10 (1-2 gimn.)		
	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	
Skaičius	53	19	30	17	42	25	51	20	257
%	20,6	7,4	11,7	6,6	16,3	9,7	19,8	7,8	100

Kad būtų aiškiau, 2 paveiksle pateikiame grafinį vaizdą procentinio pasiskirstymo pagal respondentų gyvenamąją vietą, klasių grupę ir šeimos sudėtį.

2 pav. Procentinis pasiskirstymas pagal tiriamųjų gyvenamąją vietą, klases ir šeimos sudėtį (N=257)

Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad tyrime dalyvavusių vaikų didžiausia dalis pilnose šeimose gyvenančių vaikų yra mieste gyvenantys 6-7 klasių mokiniai (73,6 %) ir kaime gyvenantys 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokiniai (71,8 %). Iš visų tyrime dalyvavusių vaikų didžiausia dalis nepilnose šeimose gyvenančių yra 6-7 klasių mokiniai iš kaimo (37,3 %) ir 9-10 (1-2 gimn. klasių) mokiniai iš miesto (36,2 %).

2.3. Teisių vertinimo, teisių įgyvendinimo, svarbiausių teisių informacinių blokų tiriamųjų atsakymų vidurkiai

Tyrimo tolesnei eigai svarbu žinoti visos imties (257 mokinių) atsakymų į Vaiko teisių informacinių blokų reikšmingumą. Tai bus lyg gairė, su kuria lyginsime kiekvieno informacinio bloko atsakymų skirtumus.

11 lentelė

Visų tiriamųjų vaiko teisių vertinimo informacinio bloko atsakymų vidurkiai (N=257)

Respondento vertinta teisė	Vidurkis
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,747
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,743
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,735
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,720

11 lentelės tęsinys 39 puslapyje.

11 lentelės tęsinys

Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,708
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,700
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,650
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,541
Teisė mokytis	2,525
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,525
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,486
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,455
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,385
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,362
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,346
Teisė gauti informaciją	2,292

Didžiausia vidurkio reikšmė – 3

Visų mokinių atsakymų vidurkius (žr. 11 lentelę), išrikiavus vidurkio mažėjimo tvarka matome, jog reikšmingiausiai įvertintos teisės yra teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų, teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo, teisė gyventi ir sveikai vystytis. Mokiniai išskyrė šias Vaiko teises kaip labai svarbias, tikriausiai, todėl, kad jos užtikrina Vaiko teisę į apsaugą nuo bet kokios prievartos, išnaudojimo bei prigimtinę teisę gyventi bei turėti sveikas gyvenimo sąlygas. Jos ypač reikšmingos vaiko pilnaverčiam vystymuisi bei socializacijai. Nereikšmingiausiai įvertintos teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja Tavo sveikatą ar trukdo mokytis, teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su Tavimi ir teisė gauti informaciją.

12 lentelė

Visų tiriamųjų vaiko teisių įgyvendinimo informacinio bloko atsakymų vidurkiai (N=257)

Respondento vertinta teisė	Vidurkis
Teisė mokytis	1,922
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	1,911
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	1,883
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	1,844
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	1,821
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	1,805
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	1,774
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	1,763
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	1,728
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	1,716
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	1,712
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	1,700
Teisė gauti informaciją	1,696
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	1,669
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	1,623
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	1,591

Didžiausia vidurkio reikšmė – 2

Visų mokinių atsakymų vidurkius (žr. 12 lentelę), išrikiavus vidurkio mažėjimo tvarka matome, jog labiausiai įgyvendinamos teisės šeimoje yra teisė mokytis, teisė žinoti savo tėvus ir

būti jų globojamam bei teisė gyventi ir sveikai vystytis. Silpniausiai įgyvendinamos teisės susijusios su mokinio, kaip asmenybės, savarankiškumu ir pareigomis: teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis, teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi bei teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta.

13 lentelė

Visų tiriamųjų svarbiausių vaiko teisių informacinio bloko atsakymų vidurkiai

Tiriamąjį vertinta teisė	Vidurkis
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	0,696
Teisė mokytis	0,693
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	0,490
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	0,412
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	0,401
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	0,377
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	0,327
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	0,276
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	0,245
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	0,233
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	0,222
Teisė gauti informaciją	0,218
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	0,132
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	0,121
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	0,113
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	0,047

Didžiausia vidurkio reikšmė – 1

Visų mokinių teisių vertinimą išdėsčios svarbumo mažėjimo tvarka (žr.13 lentelę), matome, jog, respondentų nuomone, svarbiausios teisės šeimoje yra teisė gyventi ir sveikai vystytis bei teisė mokytis. Jas svarbiausiomis teisėmis apibūdino beveik po 70% respondentų. Mažiausiai svarbi - teisė į privatų gyvenimą. Ją svarbiausiaja teise nurodė tik 4,7% mokinių. Taip yra, galbūt, todėl, kad teisė į privatų gyvenimą mokiniai nėra labai sureikšminę dėl savo statuso šeimoje, kuomet suaugusieji yra atsakingi už nepilnamečius vaikus ir jų auklėjimą ir daugeliu atvejų priima sprendimus savo nuožiūra, remdamiesi didesne gyvenimiška patirtimi.

Vaiko teisių raišką šeimoje apibūdina ir kiti komponentai, pavyzdžiui, informacijos gavimo būdai, tėvų ar globėjų švietimas Vaiko teisių klausimais, netgi paprasčiausias bendravimas šeimoje su vaiku ir kita. 77% mokinių paminėjo, jog jų tėvai ar globėjai yra supažindinę juos su Vaiko teisėmis. Su Vaiko teisėmis daugiausia (apie 70%) buvo supažindinti bendraudami namuose, 14% – kilus konfliktui mokykloje [2 priedas]. Kalbant apie tėvų ar globėjų bendravimą su vaikais, galima pasakyti, kad retoje šeimoje tėvai bendrauja daugiau nei 3-4 valandas (žr. 1 pav.).

2.4. Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo tyrimas

Pirmame anketos informaciniame bloke mokiniai vertino 16 išvardintų vaiko teisių. Kiekvieną vaiko teisę jie turėjo įvertinti, ar ji jiems labai svarbi, svarbi, vidutiniškai svarbi ar nesvarbi. Pradžioje patikrinsime, kokios teisės skirtingų klasių grupių (6-7 ir 9-10 (1-2 gimn. kl.)) yra vertinamos statistiškai reikšmingai.

14 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal klases, kuriose mokosi (N=257)

Respondento vertinta teisė	χ^2	p
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	19,189	0,000
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	10,703	0,005
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	6,937	0,031

6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimn. kl.) mokinių nuomonės skyrėsi vertinant teisę būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų ($\chi^2 = 19,189$, $df = 3$, $p = 0,0002$), teisę į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo ($\chi^2 = 10,703$, $df = 2$, $p = 0,005$) ir teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų ($\chi^2 = 6,937$, $df = 2$, $p = 0,031$). Vertinant kitas teises tiek tarp jaunesnių respondentų, tiek tarp vyresnių respondentų statistikai reikšmingo skirtumo nebuvo fiksuota. χ^2 skirstinys negali atsakyti į klausimą, kurios amžiaus grupės mokiniai vertino teisę labiau ar silpniau.

Kaip parodyta 14 lentelėje, visos teisės, kurių skirtingų klasių grupių vertinimas skiriasi, t.y. $p < 0,05$, pateko į 6-7 klasių respondentų pirmąjį trejetuką svarbiausių teisių. 9-10 klasių (1-2 gimn. kl.) mokinių vertinime teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų - tik aštuntoje, teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo – penktoje, teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų – trečioje vietoje. Taigi nustatėme, kad 6-7 klasių mokiniai visas tris aukščiausiai paminėtas teises vertina statistiškai reikšmingiau nei 9-10 (1-2 gimn.) klasių mokiniai. Galima būtų padaryti išvadą, jog jaunesniems respondentams aktualiausios teisės yra susijusios su jų fiziniu ir emociniu saugumu (apsauga nuo kankinimo, išnaudojimo, ignoravimo, įvairių smurto formų, narkotikų), vyresniems – su sveika gyvensena ir pagarba, pripažinimu šeimoje (gyventi ir sveikai vystytis, gauti deramą elgesį šeimoje). 6-7 klasių moksleiviai visoms savo teisėms davė aukštesnį vertinimo balą nei atitinkamas teises vertino 9-10 klasių (1-2 gimn. kl.) mokiniai.

15 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo vidurkių palyginimas pagal klasių grupę (N=257)

6-7 klasių mokiniai	9-10 klasių (1-2 gimn. kl.) mokiniai
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	Teisė gyventi ir sveikai vystytis
2,856	2,729

15 lentelės tęsinys 42 puslapyje

15 lentelės tęsinys

Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,835	Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,686
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,813	Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,669
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,741	Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,661
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,734	Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,636
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,727	Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,610
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,683	Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,602
Teisė mokytis	2,568	Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,559
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,568	Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,525
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,525	Teisė mokytis	2,475
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,525	Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,432
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,489	Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,398
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,453	Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,390
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,374	Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,373
Teisė gauti informaciją	2,360	Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,254
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,273	Teisė gauti informaciją	2,212

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Toliau palyginsime, kaip skiriasi moksleivių, gyvenančių kaimo ir miesto vietovėse, teisių vertinimas.

16 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal gyvenamąją vietą (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	χ^2	p
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	8,869	0,012
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	6,737	0,034

Kaime ir mieste gyvenančių mokinių tik dviejų teisių vertinimas statistiškai reikšmingai skiriasi. Tai yra teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam ($\chi^2 = 8,869$, $df = 2$, $p = 0,012$) ir teisė į poilsį ir laisvalaikį ($\chi^2 = 6,737$, $df = 2$, $p = 0,034$) (žr. 16 lentelę).

Absoliučiai visas savo teises, tame tarpe aukščiau paminėtas, labiau vertino mieste gyvenantys mokiniai. Pagal savo teisių reikšmingumo išdėstymą galima spręsti, kokios problemos aktualiausios vienai ar kitai grupei mokinių. Mieste gyvenantys aukščiausiai vertino teisę žinoti savo tėvus, teisę į deramą tėvų ir šeimos elgesį su jais, bei apsaugą nuo smurto. Kyla klausimas: gal mieste gyvenantys mokiniai turi daugiau draugų iš nepilnų šeimų negu kaime ir labiau vertina šias

savo teises? Kaime gyvenantys mokiniai labiausiai vertina teisę būti apsaugotiems nuo išnaudojimo, kankinimo ir smurto. Kaip ir tyrime pagal klasių grupes, tradiciškai mažiausiai vertinama teisė į informaciją. Galima būtų teigti, kad tokie tyrimo rezultatai yra todėl, kad ši teisė nėra sukonkretinta, ji yra abstrakti, todėl ji nėra aiški vaikams.

17 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo vidurkių palyginimas pagal gyvenamąją vietą (N=257)

Mieste gyvenantys mokiniai		Kaime gyvenantys mokiniai	
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,798	Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,739
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,773	Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,725
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,773	Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,710
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,765	Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,688
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,756	Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,652
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,748	Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,616
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,706	Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,601
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,647	Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,493
Teisė mokytis	2,571	Teisė mokytis	2,486
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,563	Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,471
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,504	Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,449
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,487	Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,428
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,420	Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,370
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,353	Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,355
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,353	Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,341
Teisė gauti informaciją	2,345	Teisė gauti informaciją	2,246

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Lygindami, kaip skiriasi mokinių, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, Vaiko teisių vertinimas nustatome paradoksalią situaciją: tiek pilnose, tiek nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai vienodai vertino visas savo teises, todėl statistiškai reikšmingo skirtumo nėra. Didžiausias skirtumas tarp pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių savo teisių vertinimo fiksuotas vertinant teisę į mokslą ($p=0,051$). Mokinių, gyvenančių pilnose šeimose, visų teisių vertinimo vidurkiai aukštesni nei gyvenančių nepilnose šeimose. Pilnose šeimose gyvenantys mokiniai labiausiai vertina teises susijusias su apsauga nuo smurto, išnaudojimo, bei narkotinių medžiagų. Nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai labiausiai vertino teisę gyventi ir sveikai vystytis, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamiems bei apsaugą nuo smurto. Galima daryti prielaidą, kad pilnose

šeimose gyvenantys mokiniai aukščiau vertina tai, kokias teises jiems užtikrina šeima, o nepilnose – vertina tai, ko jiems trūksta. Pastarąją prielaidą mes bandysime pagrįsti arba paneigti tolimesniame tyrime.

Toliau palyginsime, kaip skiriasi 6-7 ir 9-10 (1–2 gimn.) klasių mokinių (atskirai gyvenančių kaimo ir miesto vietovėse), teisių vertinimas.

18 lentelė

Mieste ir kaime gyvenančių tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal klasių grupes (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	Mieste		Kaime	
	χ^2	p	χ^2	p
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	6,885	0,032	4,328	0,115
Teisė gauti informaciją	15,965	0,000	5,596	0,133
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	9,852	0,007	1,006	0,605
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	26,247	0,000	0,035	0,983
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	22,525	0,000	3,082	0,379
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	11,195	0,011	1,480	0,687

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Kaime gyvenančių mokinių teisių vertinimas nepriklauso nuo klasių grupės ($p > 0,05$). Jaunesnių (6-7 klasių) ir vyresnių (9-10 klasių, 1-2 gimn. klasių) respondentų, gyvenančių mieste, teisių vertinimas išsiskyrė vertinant net šešias teises (žr. 18 lentelę). Vienintelę iš lentelėje išvardintų teisių, t.y. teisę gyventi ir sveikai vystytis statistiškai labiau vertina vyresni (9-10 klasių, 1-2 gimn. kl.) respondentai, visas kitas stipriau vertina jaunesniųjų klasių mokiniai.

Toliau palyginsime, kaip skiriasi mokinių, gyvenančių kaimo ir miesto vietovėse (atskirai 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių)), vaiko teisių vertinimas.

19 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal gyvenamąją vietą klasių grupėse (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	6-7 klasės		9-10 klasės 1-2 gimn. kl.	
	χ^2	p	χ^2	p
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	8,020	0,018	3,445	0,179
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	9,488	0,009	1,434	0,488
Teisė gauti informaciją	9,272	0,026	8,833	0,012
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	8,263	0,016	7,642	0,022
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	6,116	0,047	0,296	0,862

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Tarp 6-7 klasių mokinių, gyvenančių kaimo ir miesto vietovėje, statistiškai reikšmingas skirtumas fiksuotas vertinant teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam ($\chi^2 = 9,488$, $df = 2$, $p = 0,009$), teisę į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo ($\chi^2 = 8,263$, $df = 2$, $p = 0,016$), teisę gyventi ir sveikai vystytis ($\chi^2 = 8,020$, $df = 2$, $p = 0,018$), teisę gauti informaciją ($\chi^2 = 9,272$, $df = 3$,

p = 0,026) ir teisę į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi ($\chi^2 = 6,116$, df = 2, p = 0,047). 9-10 klasių mokinių, gyvenančių kaimo ir miesto vietovėje, vaiko teisių vertinimas statistiškai reikšmingas tik vertinant dvi teises: teisę gauti informaciją ($\chi^2 = 8,833$, df = 2, p = 0,012) ir teisę į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo ($\chi^2 = 7,642$, df = 2, p = 0,022) (žr. 19 lentelę).

Pagal aukščiau aprašytą metodiką surašėme kaimo ir miesto vietovėse gyvenančių mokinių vertintas Vaiko teises eilės tvarka pagal jų vertinimo vidurkius (žr. 20 lentelę).

20 lentelė

Tiriamųjų vaiko teisių vertinimo vidurkių palyginimas pagal gyvenamąją vietą (N=257)

	6-7 klasių mokiniai		
Gyvenantys miesto vietovėje		Gyvenantys kaimo vietovėje	
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,931	Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,776
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,931	Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,746
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,875	Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,731
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,861	Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,627
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,847	Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,627
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,819	Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,597
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,764	Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,597
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,681	Teisė mokytis	2,507
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,639	Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,493
Teisė mokytis	2,625	Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,418
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,625	Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,418
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,611	Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,358
Teisė gauti informaciją	2,528	Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,358
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,486	Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,299
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,444	Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,224
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,319	Teisė gauti informaciją	2,179
		9-10 klasių mokiniai	
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,702	Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,789
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,702	Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,746

20 lentelės tęsinys 46 puslapyje

20 lentelės tęsinys

Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,702	Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,704
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	2,638	Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	2,676
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	2,617	Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	2,634
Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,617	Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,606
Teisė mokytis	2,489	Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	2,606
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	2,489	Teisė į poilsį ir laisvalaikį	2,535
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	2,468	Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,493
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,404	Teisė mokytis	2,465
Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,404	Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	2,451
Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,383	Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	2,451
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,298	Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	2,451
Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	2,191	Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	2,408
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,149	Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	2,324
Teisė gauti informaciją	2,064	Teisė gauti informaciją	2,310

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

6-7 klasių mokiniai, gyvenantys mieste, visoms savo teisėms davė aukštesnį vertinimo balą nei atitinkamas teises vertino jų bendraamžiai, gyvenantys kaimo vietovėje. 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokinių savo teisių vertinime fiksuota priešinga situacija: gyvenantys kaime visas teises įvertino aukščiau nei miestiečiai. Įdomus pastebėjimas, kad 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokiniai mažiausiai vertina teisę gauti informaciją. Pagal tokius tyrimo rezultatus galima būtų daryti išvadą, kad yra neišplėtotas šios Vaiko teisės turinys, todėl mokiniams ji nėra visiškai suvokiama.

Pilnose ir nepilnose šeimose mieste gyvenantys mokiniai statistiškai reikšmingai vertina teisę į pagalbą, kai juos kas nors išnaudoja, kankina ar ignoruoja ($\chi^2 = 9,601$, $df = 2$, $p = 0,008$), o kaime – statistiškai reikšmingas skirtumas fiksuotas vertinant teisę mokytis ($\chi^2 = 8,922$, $df = 3$, $p = 0,03$) (žr. 21 lentelę). Visų kitų teisių vertinimas nepriklauso nuo to, kokioje – pilnoje ar nepilnoje šeimoje – gyvena mokinys.

21 lentelė

Mieste ir kaime gyvenančių tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal šeimos sudėtį (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	Mieste		Kaime	
	χ^2	p	χ^2	p

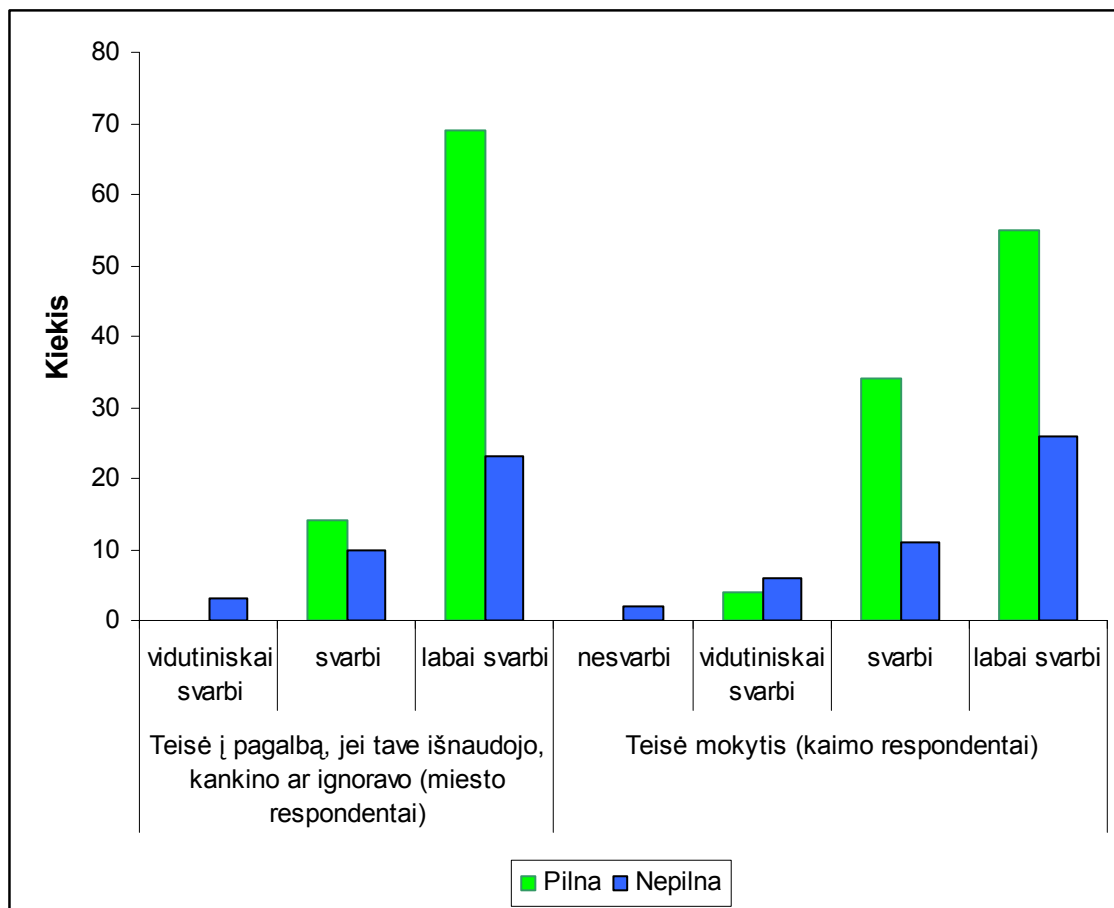
21 lentelės tęsinys 47 puslapyje

21 lentelės tęsinys

Teisė mokytis	0,262	0,877	8,922	0,030
Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	9,601	0,008	1,098	0,578

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Abi fiksuotas teises labiau vertina pilnose šeimose gyvenantys mokiniai (žr. 3 pav.)

3 pav. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių vaiko teisių vertinimo palyginimas (N=257)

Palyginsime, kaip skiriasi pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių bei kaimo ir miesto vietovėse gyvenančių mokinių, vaiko teisių vertinimas.

22 lentelė

Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių tiriamųjų vaiko teisių vertinimo palyginimas pagal gyvenamąją vietą (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	Pilnose		Nepilnose	
	X ²	p	X ²	p
Teisė į poilsį ir laisvalaikį	6,993	0,030	2,226	0,329
Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	5,985	0,050	2,925	0,232

Ryščiau pažymėti statistiškai reikšmingi vertinimai

Pasitelkus į pagalbą Chi-kvadrato testo rezultatus, nustatome reikšmingą skirtumą tarp kaime ir mieste pilnose šeimose gyvenančių mokinių savųjų teisių vertinimo. Minėti respondentai skirtingai vertina teisę į poilsį bei laisvalaikį ($\chi^2 = 6,993$, $df = 2$, $p = 0,030$) ir teisę žinoti savo tėvus bei būti jų globojamiems ($\chi^2 = 5,985$, $df = 2$, $p = 0,050$) (žr. 22 lentelę). Abi minėtas teises labiau vertina mieste gyvenantys mokiniai.

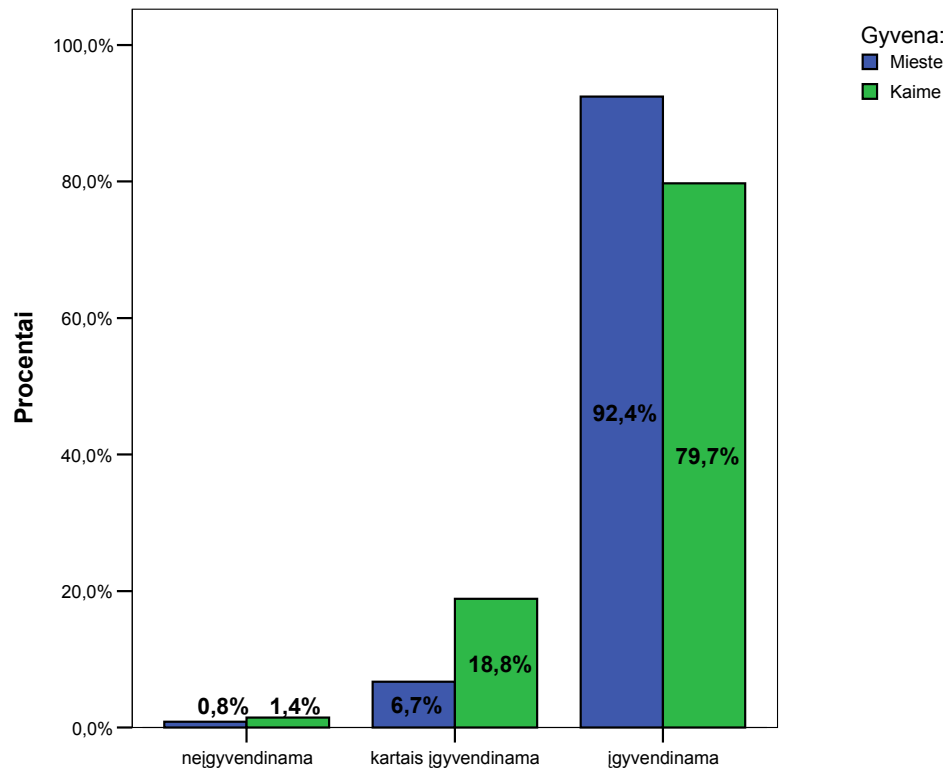
Nepilnose šeimose kaime ir mieste gyvenantys mokiniai visas šešiolika teisių vertina statistiškai vienodai.

2.5. Mokinių reprezentacijų apie Vaiko teisių įgyvendinimą tyrimo analizė

Antrame informaciniame bloke mokiniai vertino, kaip įgyvendinamos šeimoje jų teisės. Patikrinus, kokios teisės skirtingų klasių grupių (6-7 ir 9-10 (1-2 gimnazijos kl.)) šeimose yra įgyvendinamos skirtingai, paaiškėja, kad tiek 6-7 klases lankančių mokinių šeimose, tiek 9-10 klases (1-2 gimn. klases) lankančių mokinių šeimose visos šešiolika išvardintų teisių įgyvendinamos statistiškai vienodai ($p > 0,05$). Kaip labiausiai įgyvendinamas teises abiejų tiriamų klasių grupių mokiniai įvardijo teisę mokytis, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam bei teisę gyventi ir sveikai vystytis. Kaip silpniausiai įgyvendinamas teises įvardijo teisę išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta bei teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi.

Analizuodami mieste ir kaime gyvenančių mokinių teisių įgyvendinimo skirtumus, randame vienintelę teisę, kurios įgyvendinimas (mokinių požiūriu) skiriasi. Tai teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tiriamuoju (žr. 4 pav.).

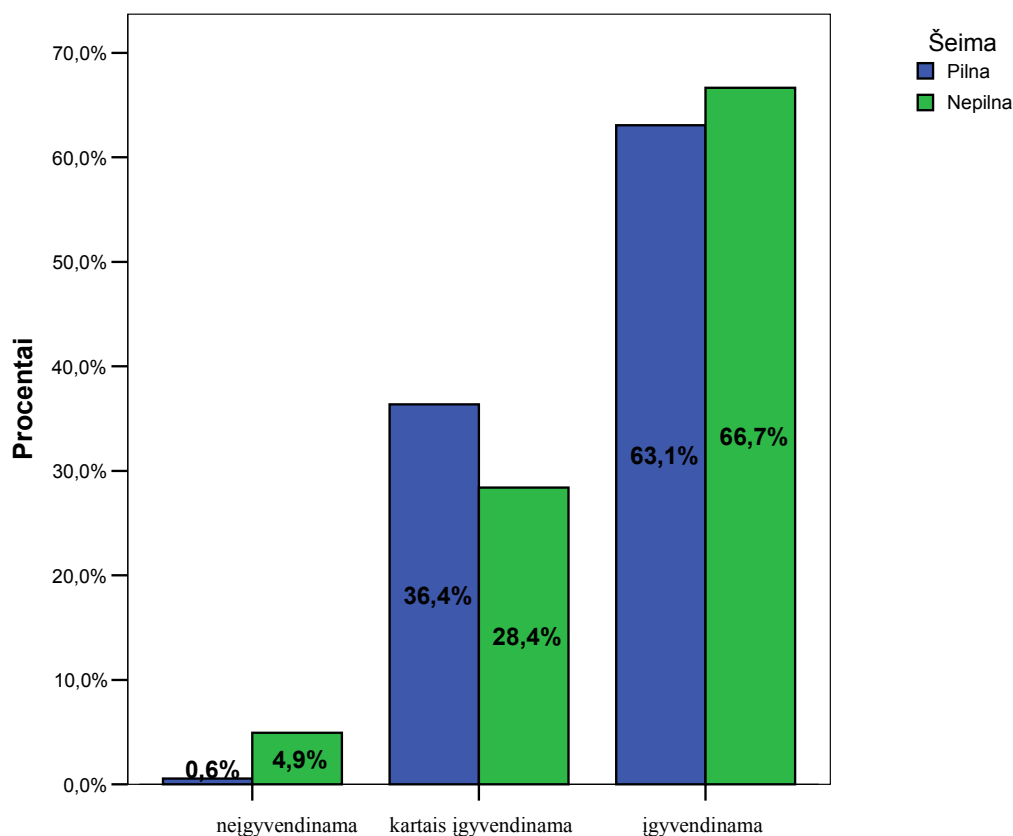

4 pav. Teisės į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tiriamuoju įgyvendinimas (N=257)

Ši teisė labiau įgyvendinama mieste gyvenančių mokinių šeimose. 92% – įgyvendinama ir 7% – kartais įgyvendinama mieste. Tą patį rodo ir apskaičiuoti vidurkiai: 1,92 mieste ir 1,79 – kaime.

Galima konstatuoti, kad nors ir nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp visų teisių įgyvendinimo mieste ir kaime gyvenančių mokinių šeimose, tačiau yra tendencija, jog visos teisės labiau įgyvendinamos (mokinių požiūriu) mieste gyvenančiųjų šeimose. Kaip labiausiai įgyvendinamas teises mieste ir kaime gyvenantys mokiniai paminėjo teisę mokytis, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam. Kaip silpniausiai įgyvendinamas teises įvardijo teisę išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta ir teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi.

Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai statistiškai reikšmingai vertina tik teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, įgyvendinimą ($\chi^2 = 6,598$, $df = 2$, $p = 0,037$).

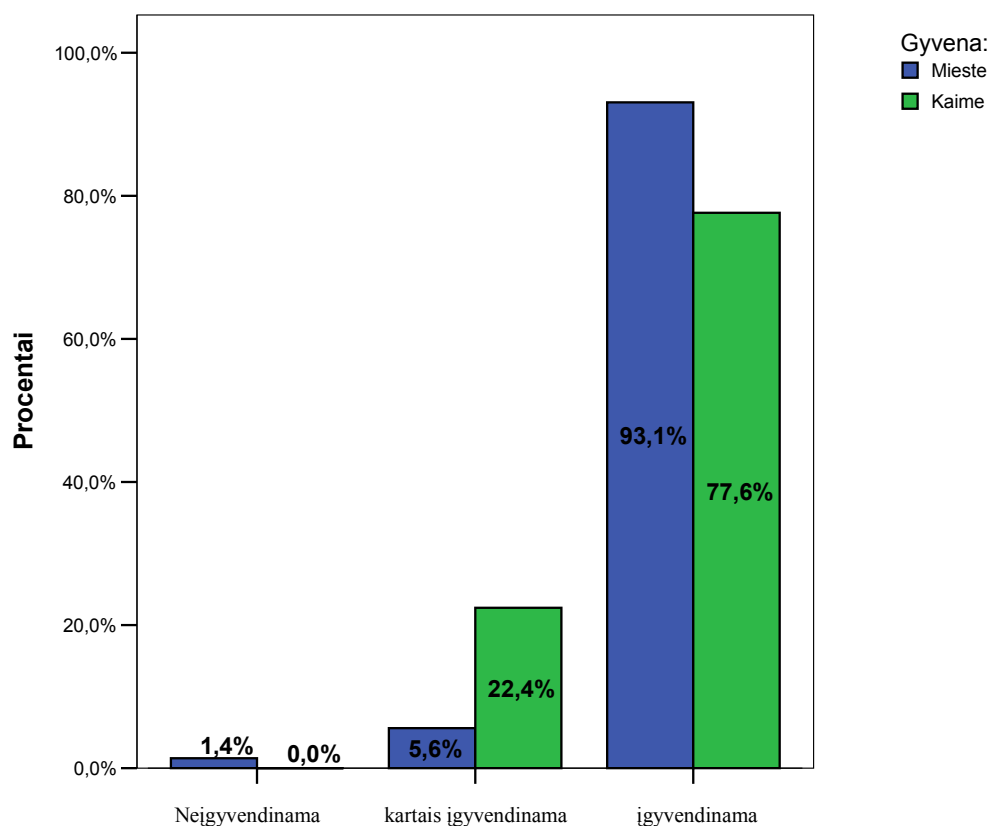
5 pav. Teisės daryti įtaką sprendimams, susijusiems su tiriamuoju, įgyvendinimas (N=257)

Minėta teisė dažniau įgyvendinama pilnose šeimose: 63% – įgyvendinama, 36% – kartais įgyvendinama ir tik vos daugiau nei 0,5% neįgyvendinama. Tuo tarpu nepilnose šeimose gyvenančių mokinių šeimose: 67% – įgyvendinama, 28% – kartais įgyvendinama ir beveik 5% neįgyvendinama. Visų kitų teisių įgyvendinimą jų šeimose jie vertino statistiškai vienodai. Kaip labiausiai įgyvendinamas teises pilnose ir nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai paminėjo teisę mokytis, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam bei teisę gyventi ir sveikai vystytis. Kaip dažniausiai neįgyvendinamas teises įvardijo teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi ir teisę išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta.

Lyginami jaunesnių (6-7 klasių) ir vyresnių (9-10 klasių bei 1-2 gimnazijos klasių) mokinių Vaiko teisių įgyvendinimą jų šeimose nustatome statistiškai reikšmingai besiskiriantį dviejų teisių įgyvendinimą mieste gyvenančių tiriamųjų atsakymuose. Mieste gyvenančių 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių šeimose skirtingai yra įgyvendinamos teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis ($\chi^2 = 6,837$, $df = 2$, $p = 0,033$) ir teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų ($\chi^2 = 6,535$, $df = 2$, $p = 0,038$). Kitų teisių įgyvendinimas skirtingose klasių grupėse nesiskiria. Kaime gyvenančių 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokinių šeimose visų Vaiko teisių įgyvendinimas statistiškai nesiskiria.

Toliau, lyginant miesto ir kaimo vietovėje gyvenančių mokinių Vaiko teisių įgyvendinimo jų šeimose skirtumus, 6-7 klasių mokinių, gyvenančių miesto ir kaimo vietovėje, šeimose skirtingai

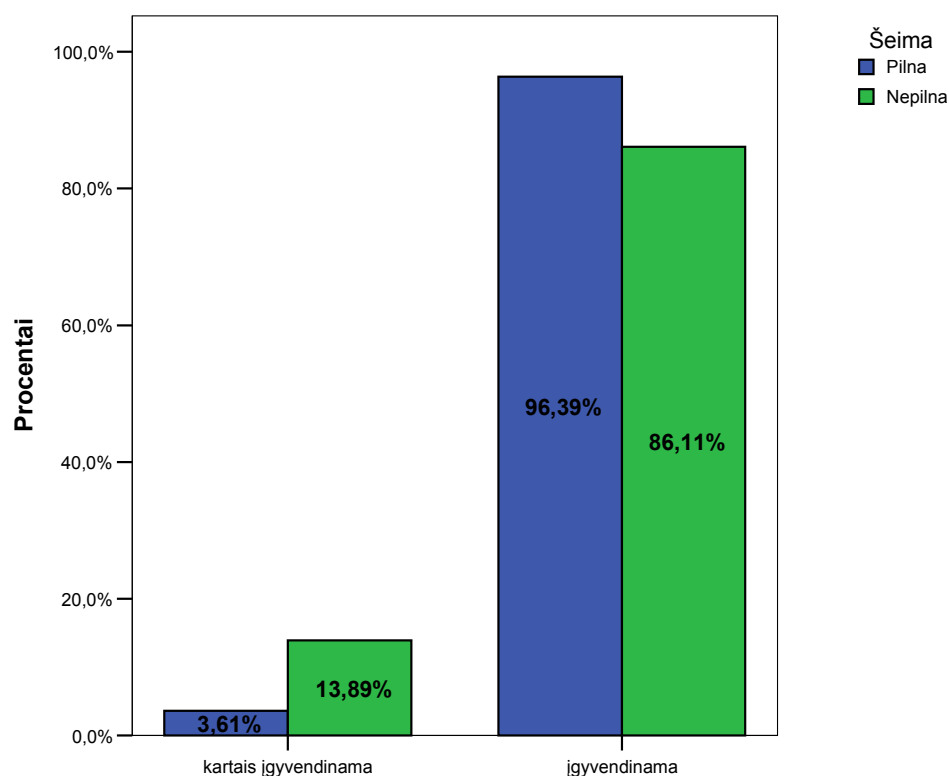
yra įgyvendinama teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi ($\chi^2 = 9,091$, $df = 2$, $p = 0,011$). 6-ame paveiksle akivaizdžiai matyti, kad mieste gyvenančių mokinių šeimose aukščiau minėtos teisės įgyvendinimas kur kas reikšmingesnis (93% prieš 78%).

6 pav. Teisės į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tiriamuoju įgyvendinimas (N=257)

9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių, gyvenančių mieste ir kaimo vietovėje, šeimose statistiškai skiriasi teisės būti apsaugotam nuo visų smurto formų įgyvendinimas ($\chi^2 = 6,309$, $df = 2$, $p = 0,043$). Ši teisė geriau įgyvendinama kaimo vietovėse gyvenančių 9-10 kl. (1-2 gimn. klasių) mokinių, nei jų bendraamžių iš miesto, šeimose. Visų kitų teisių įgyvendinimas nepriklauso nuo mokinio gyvenamosios vietos.

Lygindami pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių Vaiko teisių įgyvendinimą nustatome statistiškai reikšmingai besiskiriančią vieną teisę (teisę mokytis) (žr. 7 pav.) mieste gyvenančių respondentų atsakymuose ($\chi^2 = 4,227$, $df = 1$, $p = 0,040$). Kitų teisių įgyvendinimas pilnose ir nepilnose šeimose (tiek kaime, tiek mieste gyvenančių mokinių) nesiskiria.

7 pav. Mieste gyvenančių mokinių teisė mokytis įgyvendinimas (N=257)

Net 96% mieste pilnose šeimose gyvenančių mokinių šeimose yra įgyvendinama teisė mokytis. Tuo tarpu nepilnose šeimose ši teisė įgyvendinama tik 86% mokinių, gyvenančių mieste, šeimose.

Lyginant pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių respondentų Vaiko teisių įgyvendinimą pagal gyvenamą vietą nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas.

2.6. Tiriamųjų nurodytų svarbiausių vaiko teisių vertinimo tyrimo lyginamoji analizė

Nagrinėjant svarbiausiųjų vaiko teisių vertinimo vidurkių skirtumus tarp jaunesniųjų (6-7 klasių) ir vyresniųjų (9-10 klasių, 1-2 gimnazijos klasių) mokinių anketose pateiktų atsakymų, išskiriame tris teises, kurių svarbumas statistiškai skiriasi (23 lentelė).

23 lentelė

6-7 ir 9-10 klasių tiriamųjų nurodytų svarbiausiųjų vaiko teisių palyginimas (N=257)

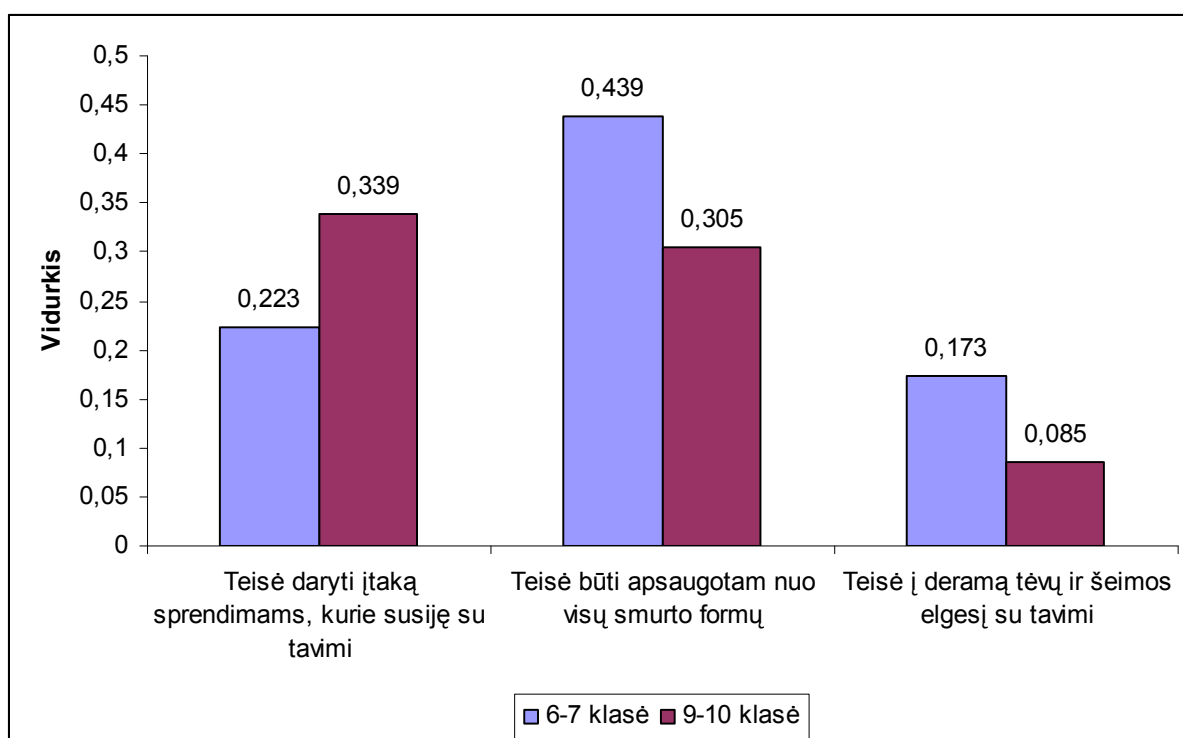
Respondento vertinta teisė	6-7 klasės		9-10 klasės (1-2 gimn. klasės)		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		

23 lentelės tęsinys 53 puslapyje

23 lentelės tęsinys

Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	0,223	0,418	0,339	0,475	-2,081	0,038
Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	0,439	0,498	0,305	0,462	2,217	0,028
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	0,173	0,379	0,085	0,280	2,082	0,038

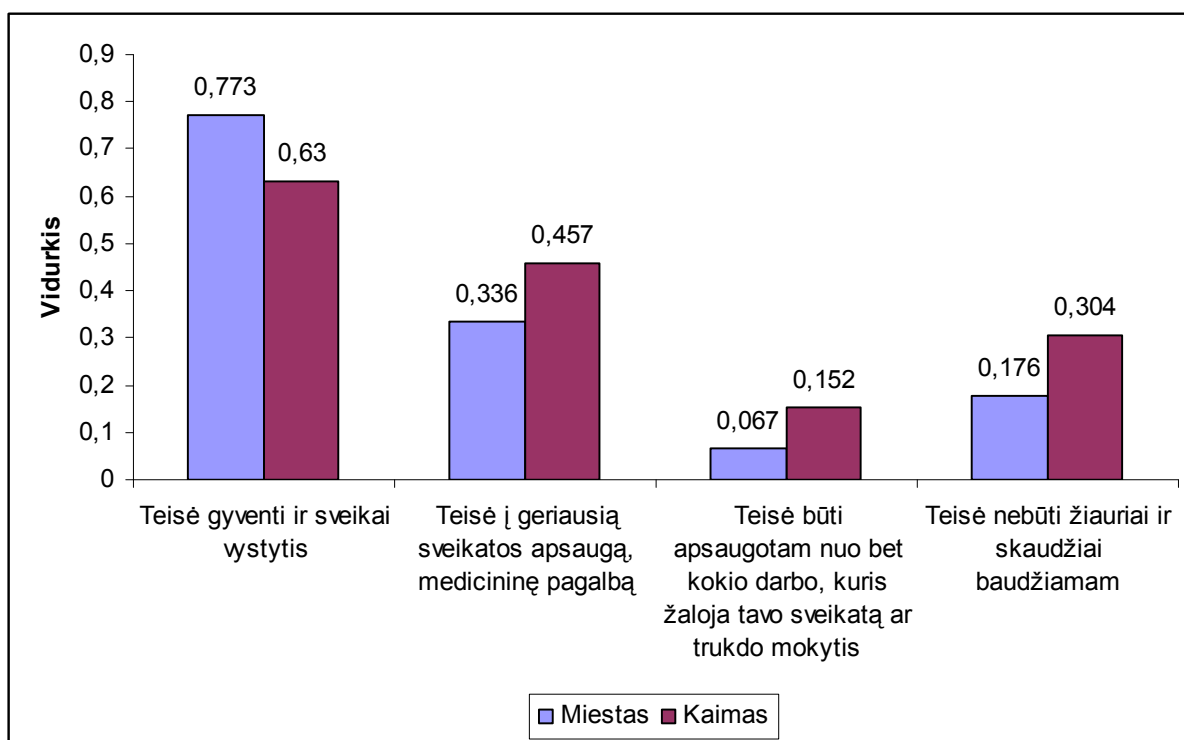
Kadangi vidurkių vienodumo hipotezės tikrinimui naudotas Studento t-testas parodo požymio stiprumo kryptį, nenaudosime jokios kitos metodikos, nebent pavaizduosime šį skirtumą grafiškai (žr. 8 pav.).

8 pav. Svarbiausių Vaiko teisių įvardijimo skirtumas tarp tiriamųjų iš 6-7 klasių ir 9-10 klasių (N=257)

52 % 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių Vaiko teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su juo pačiu, įvardijo svarbesne, nei 6-7 klasių mokiniai. Kitas dvi teises: teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų bei teisę į deramą tėvų ir šeimos elgesį su jais svarbesnėmis nurodė jaunesnieji (6-7 klasių) mokiniai. Skirtumas taip pat ryškus – 30-50%.

Mieste ir kaime gyvenantys mokiniai, įvardydami svarbiausias teises, visas teises įvertino statistiškai vienodai, išskyrus keturias: teisę gyventi ir sveikai vystytis, teisę nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam, teisę būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja Tavo sveikatą ar trukdo mokytis bei teisę į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą (žr. 9 pav.).

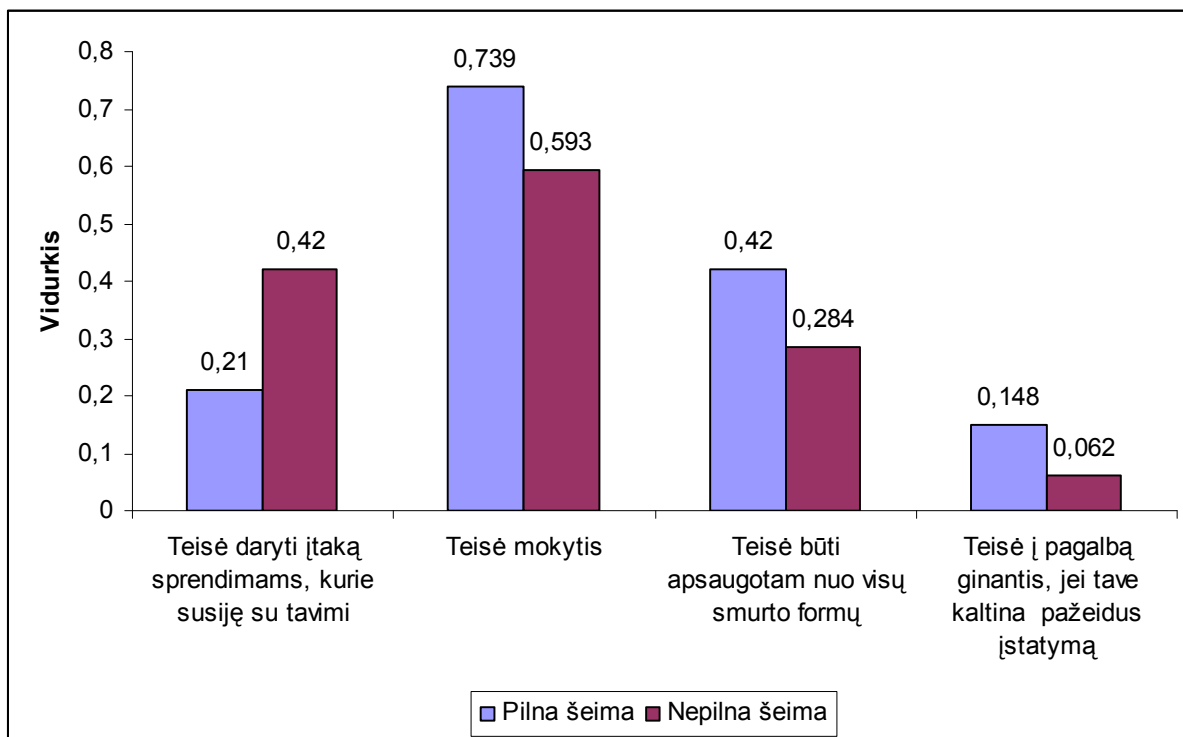

9 pav. Svarbiausių Vaiko teisių įvardijimo skirtumas tarp mieste ir kaime gyvenančių tiriamųjų (N=257)

Mieste gyvenantys mokiniai statistiškai svarbesne teise įvardijo teisę gyventi ir sveikai vystytis, kaime gyvenantys mokiniai svarbesnėmis laiko likusias tris: teisę į geriausią sveikatos apsaugą, būti apsaugotam nuo darbo, kuris žaloja sveikatą bei teisę nebūti žiauriai baudžiamam (žr. 9 pav.).

Kitų dvylikos sąrašė išvardintų teisių vertinimas nepriklausė nuo gyvenamos vietos: mieste ir kaime gyvenantys mokiniai jas vertino statistiškai vienodai ($p > 0,05$).

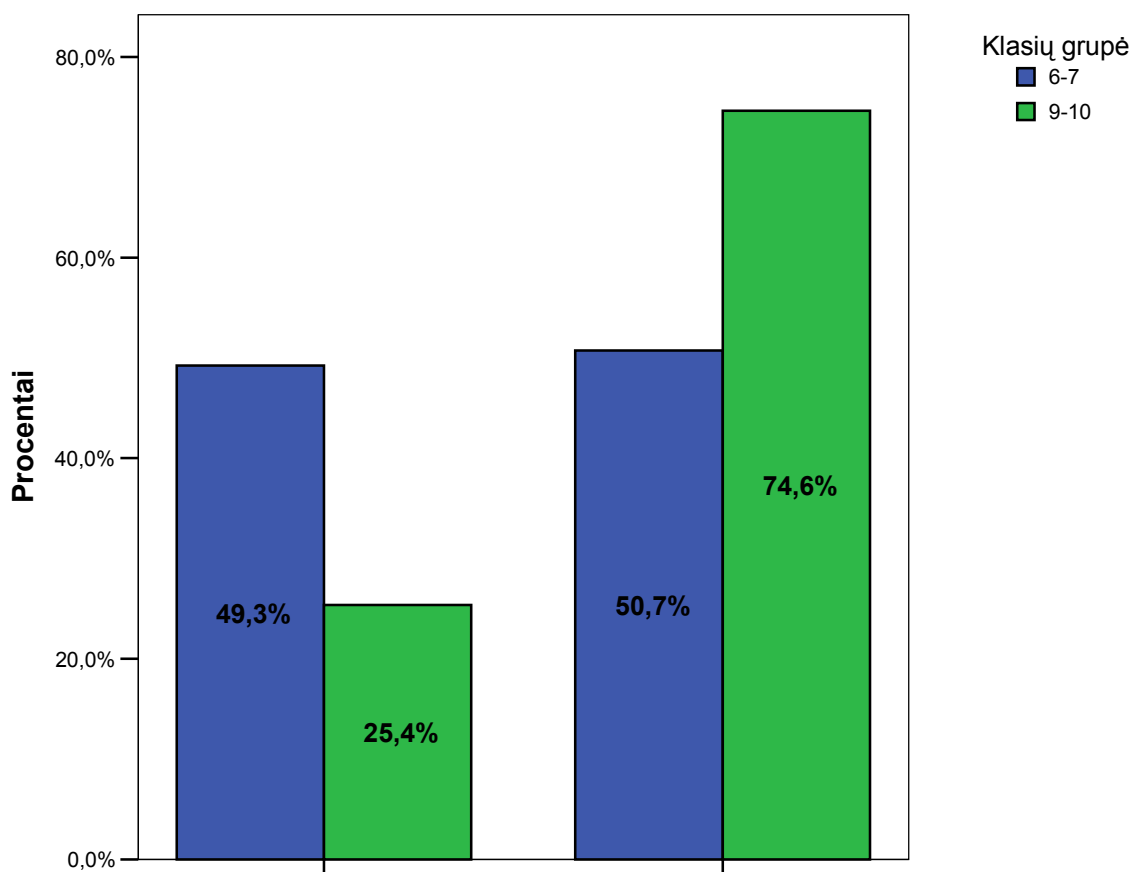
Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai statistiškai skirtingai vertino teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, teisę mokytis, teisę būti apsaugotiems nuo visų smurto formų bei teisę į pagalbą ginantis, jei juos kaltina pažeidus įstatymą.

10 pav. Svarbiausiųjų vaiko teisių įvardijimo skirtumas tarp pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių tiriamųjų (N=257)

Nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai dvigubai reikšmingiau vertina teisę daryti įtaką į sprendimus, kurie susiję su jais. Teisę mokytis, būti apsaugotam nuo visų smurto formų bei teisę į pagalbą ginantis reikšmingesnėmis teisėmis laiko pilnose šeimose gyvenantys mokiniai (žr. 10 pav.).

Lyginant 6-7 klasėse ir 9-10 klasėse (1-2 gimn. klasėse) mieste besimokančių mokinių teisių svarbumo vertinimo vidurkius, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta nė vienos teisės vertinime. Lyginant 6-7 klasėse ir 9-10 klasėse (1-2 gimnazijos klasėse) kaime besimokančių mokinių teisių svarbumo vertinimo vidurkius, statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas vertinant vieną teisę – teisę gyventi ir sveikai vystytis ($p = 0,003$). 47% stipriau šią teisę vertina vyresnių klasių mokiniai. Net 75% 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių nurodė šią teisę kaip vieną iš penkių svarbiausių, tuo tarpu tik pusė 6-7 klasių mokinių pasirinko ją kaip vieną iš svarbiausių (žr. 11 pav.)

11 pav. **Kaime gyvenančių tiriamųjų teisės gyventi ir sveikai vystytis svarbumo palyginimas (N=257)**

Darant atvirkščią tyrimą, t.y. lyginant atskiroje klasių grupėje mieste ir kaime besimokančių mokinių Vaiko teisių svarbumo vertinimą, gautas rezultatas parodytas 24 lentelėje.

24 lentelė

Mieste ir kaime gyvenančių tiriamųjų nurodytų svarbiausiųjų teisių palyginimas (N=257)

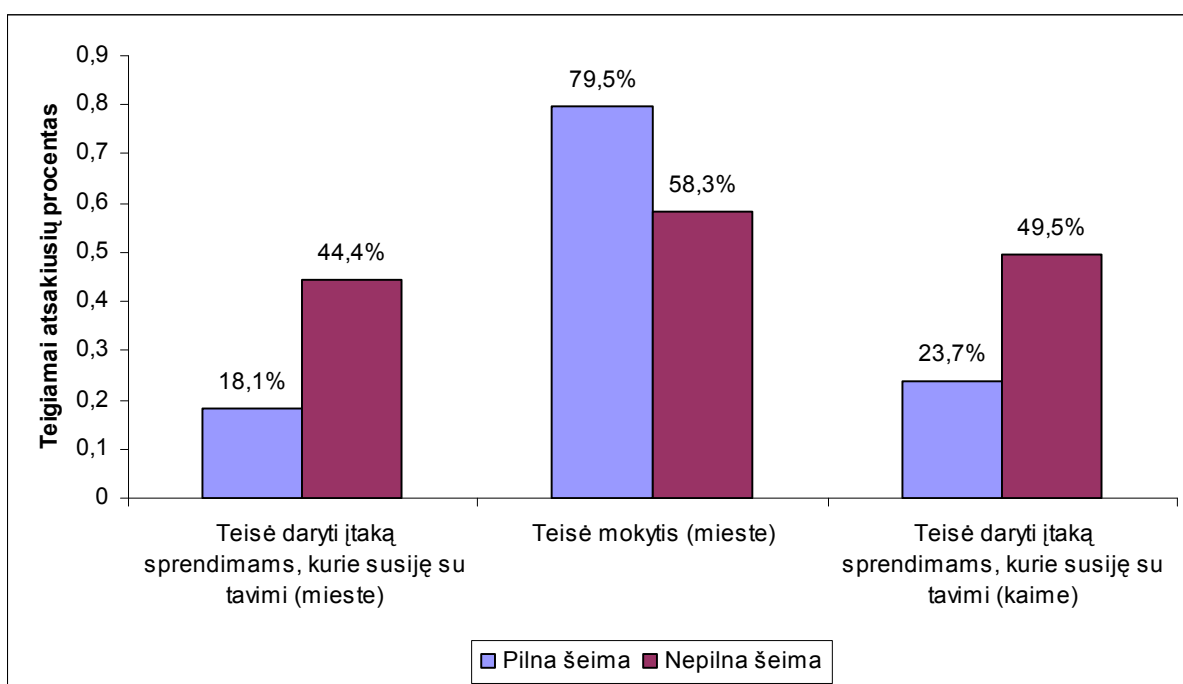
Respondento vertinta teisė	Miestas		Kaimas		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		
6-7 klasės						
Teisė gyventi ir sveikai vystytis	0,778	0,419	0,507	0,504	3,450	0,001
Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	0,153	0,362	0,343	0,478	-2,658	0,009
9-10 klasės (1-2 gimn. klasės)						
Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	0,298	0,462	0,141	0,350	2,095	0,038

Miesto jaunesniųjų klasių mokiniai svarbesne įvertino teisę gyventi ir sveikai vystytis, jaunesniųjų klasių mokiniai iš kaimo daugiau nei dvigubai, nei jų bendraamžiai iš miesto, svarbesne laiko teisę nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamiems. Vyresniųjų klasių mokinių Vaiko teisių vertinime nustatytas tik vienos teisės - teisės būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų -

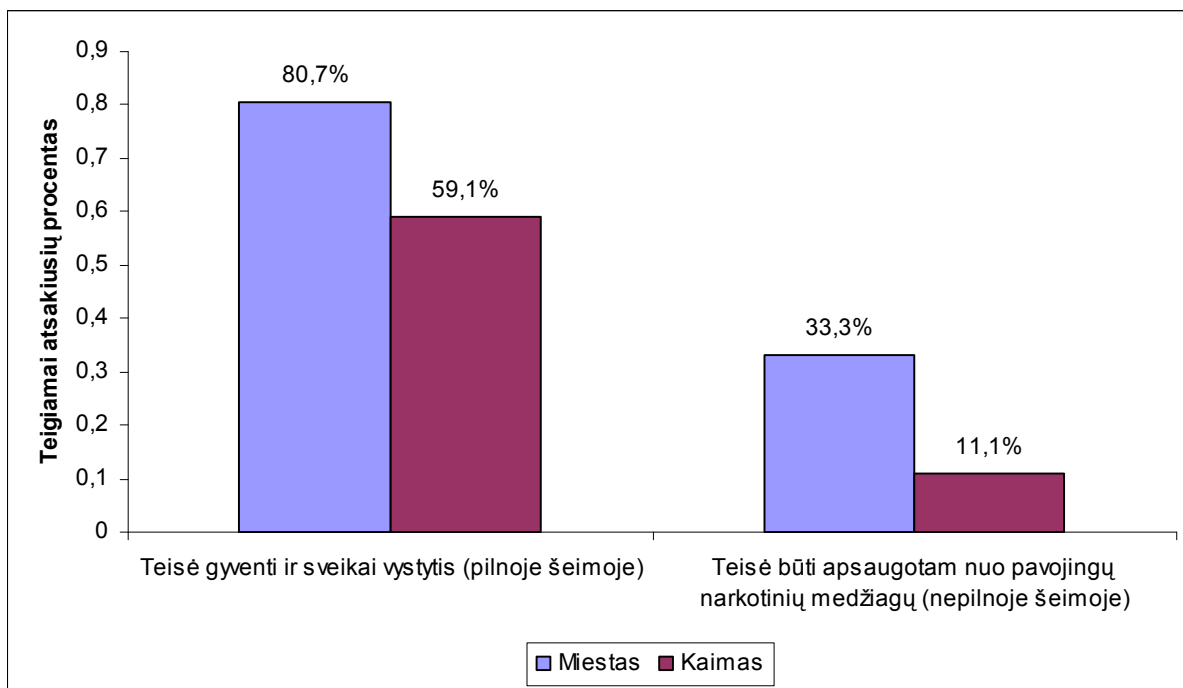
statistiškai reikšmingas vertinimo vidurkių skirtumas. Daugiau nei du kartus stipriau šią teisę vertino mieste gyvenantys 9-10 klasių (1-2 gimnazijos kl.) mokiniai.

Toliau buvo tiriama Vaiko teisių svarbumo vertinimo priklausomybė nuo šeimos sudėties. Miesto mokiniai, gyvenantys nepilnose šeimose, statistiškai beveik 2,5 kartų labiau nei miestiečiai iš pilnų šeimų vertina teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais. Lygiai tokia pati tendencija stebima ir kaime gyvenančių mokinių pilnose ir nepilnose šeimose atsakymuose į pastarąjį klausimą. Miesto mokiniai, gyvenantys pilnose šeimose, beveik 25 % dažniau nei nepilnose šeimose gyvenantys vertino teisę mokytis.

12 pav. Vaiko teisių svarbumo vidurkių palyginimas pagal šeimos sudėtį (N=257)

Lyginant pilnose šeimose gyvenančių mokinių savo svarbiausiomis įvertintų Vaiko teisių sąrašo priklausomybę nuo jų gyvenamos vietos gauname taip pat nežymius skirtumus. Vertinimo vidurkių skirtumas tik vienos teisės: teisės gyventi ir sveikai vystytis, rastas statistiškai didesnis mieste gyvenančių mokinių atsakymuose. Nepilnose šeimose gyvenančių atsakymuose taip pat rasta viena teisė: teisė būti apsaugotiems nuo pavojingų narkotinių medžiagų. Kalbant apie pastarąją Vaiko teisę, tik 11% kaime nepilnose šeimose gyvenančių mokinių šią teisę paminėjo svarbiausiaja, tuo tarpu jų bendraamžiai iš miesto nepilnų šeimų – tris kartus dažniau (33%).

13 pav. Vaiko teisių svarbumo vidurkių palyginimas pagal gyvenamą vietą (N=257)

Lyginant 6-7 ir 9-10 klasių (1-2 gimnazijos klasių) mokinių savo svarbiausiomis įvertintų Vaiko teisių sąrašo priklausomybę nuo jų šeimos sudėties gautus skirtumus surašėme į 25 lentelę. Jaunesnieji mokiniai iš nepilnų šeimų žymiai stipriau vertina teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais bei teisę išsakyti savo nuomonę, t.y. nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai labiau vertina savarankiškumą, saviraišką, būti išgirstam ir išklausytam. Pilnose šeimose gyvenantys daugiau nei 83% mokinių svarbiausia teise nurodė teisę mokytis, tuo tarpu kai nepilnose šeimose gyvenantys šią teisę paminėjo 52% respondentų. Tai statistiškai reikšmingas skirtumas ($p < 0,05$).

Vyresniųjų mokinių grupėje nustatyta tik viena statistiškai besiskirianti vaiko teisė, priklausanti nuo šeimos sudėties: nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai beveik dvigubai svarbesne nei pilnose laiko teisę išsakyti savo nuomonę.

25 lentelė

6-7 ir 9-10 klasių tiriamųjų nurodytų svarbiausiųjų vaiko teisių palyginimas pagal šeimos sudėtį (N=257)

Tiriamąjį vertinta teisė	Pilna		Nepilna		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		
6-7 klasės						
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	0,168	0,376	0,341	0,479	-2,299	0,023
Teisė mokytis	0,832	0,376	0,523	0,505	4,023	0,000

25 lentelės tęsinys 59 puslapyje

25 lentelės tęsinys

Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	0,253	0,437	0,455	0,504	-2,413	0,017
9-10 klasės (1-2 gimn. klasės)						
Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	0,259	0,441	0,514	0,507	-2,771	0,007

Lyginant pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių savo svarbiausiomis įvertintų Vaiko teisių sąrašo priklausomybę nuo klasių grupių, gauti skirtumai pateikti 26 lentelėje.

26 lentelė

Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių tiriamųjų svarbiausiųjų Vaiko teisių palyginimas pagal klases (N=257)

Tiriamoji vertinta teisė	6-7 klasės		9-10 klasės (1-2 gimn. kl.)		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		
Pilnoje šeimoje						
Teisė mokytis	0,832	0,376	0,630	0,486	3,104	0,002
Nepilnoje šeimoje						
Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	0,159	0,370	0,127	0,164	2,009	0,048
Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	0,205	0,408	0,154	0,229	1,993	0,050

Pilnose šeimose gyvenantys 6-7 klasių mokiniai labiau nei vyresnieji vertino teisę mokytis. Nepilnose šeimose neįžymus, tačiau statistiškai reikšmingas, skirtumas fiksuotas vertinant dvi teises: teisę būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, žalojančio sveikatą bei teisę į deramą elgesį su jais. Abi šias teises stipriau vertino jaunesnieji (6-7 klasių) mokiniai.

Ž. Jonynienė (2001) aprašė atliktą tyrimą, kurio tikslas buvo išsiaiškinti Lietuvos 12-14 metų mokinių požiūrį į vaiko teises ir atlikti palyginamąją Lietuvos ir užsienio moksleivių požiūrio į vaiko teises analizę. Respondentai išreiškė savo nuomonę apie vaiko teises namie ir mokykloje, įvertindami teisių reikšmingumą ir egzistavimą minėtose dvejose aplinkose. Lietuvos ir kitų šalių moksleivių (12-14 metų) požiūrio į vaiko teises pirmojo tyrimo etapas buvo vykdomas 1994-1996 metais. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos moksleivių vertinimu, labiausiai nepakankamai mokykloje įgyvendinamos šios teisės (skirtumo tarp teisės svarbos ir įgyvendinimo vertinimų statistinis reikšmingumas, įvertinant t kriterijū):

1. Teisė būti gerbiamai ir laisvai asmenybei, kuri pati nusprendžia, kaip jai elgtis ($p < 0,0001$; $t = 10,70$).

2. Teisė turėti vietą, kur tu gali pabūti vienas ir teisė turėti laiką, kai tavęs niekas netrukdo ($p < 0,0001$; $t = 10,61$).

3. Teisė turėti savo nuomonę ir mintis, kurias kiti žmonės išklauso ir gerbia ($p < 0,0001$; $t = 10,34$).

4. Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti tavo jausmams ($p < 0,0001$; $t = 10,32$).

5. Teisė gyventi visai savarankiškai, kai tu tam esi pasiruošęs (usi) ir pats / pati pasirenki tokį gyvenimą ($p < 0,0001$; $t = 9,84$).

Ž. Jonynienės straipsnyje apibendrinami tyrimo rezultatai ir teigiama, kad „pagarba vaiko asmenybei, asmeninei nuomonei, jausmams, vaiko autonomiškumas – tai nepakankamiausiai įgyvendinamos vaiko teisės tiek Lietuvos mokyklose, tiek bendrai imant visose tyrime dalyvavusiose šalyse. Šių teisių įgyvendinimas priklauso nuo bendro požiūrio į vaiką ir jo statusą bendruomenėje“ (Jonynienė, 2001, p. 22). Lietuvos ir Švedijos moksleivių (7-9, 12-14, 16-18 metų) požiūrio į vaiko teises antrasis tyrimo etapas buvo vykdomas 1997-1999 metais. Apibendrinus tyrimo rezultatus buvo nustatyta, kad labiausiai dvejose šalyse skiriasi teisių būti apsaugotais nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus bei pakenkti fiziškai įgyvendinimas mokykloje. Taip pat buvo nustatyta, kad Lietuvos mokykloje mažiau gerbiama vaikų nuomonė, vaikai turi mažiau laiko žaisti, rečiau būna su juos mylinčiais žmonėmis. Lietuvos mokykloje vaikai labiausiai stokoja (skirtumas tarp teisės svarbos ir įgyvendinimo vertinimų S-M ir jo statistinis reikšmingumas):

- kad suaugusieji išklaustyti ir gerbtų vaiko nuomonę ($p < 0,0001$; $t(1202) = 28,446$; S-M = 0,8);
- būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi pačiu / a ($p < 0,0001$; $t(1165) = 26,482$; S-M = 0,77);
- būti apsaugotu nuo situacijų, galinčių pažeisti vaiko jausmus ($p < 0,0001$; $t(1169) = 24,471$; S-M = 0,81);

- būti apsaugotu / a nuo situacijų, galinčių pakenkti fiziškai ($p < 0,0001$; $t(1199) = 19,59$; S-M = 0,67);

- būti suaugusiųjų išklaustyti / a ir susilaukti jų patarimo ($p < 0,0001$; $t(1175) = 18,227$; S-M = 0,55).

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad Švedijos mokykloje vaikai labiausiai stokoja (skirtumas tarp teisės svarbos ir įgyvendinimo vertinimų S-M ir jo statistinis reikšmingumas):

- daryti įtaką sprendimams, kurie siejasi su pačiu ($p < 0,0001$; $t(158) = 5,59$; S-M = 0,43);
- būti su žmonėmis, kurie myli ir rūpinasi pačiu ($p < 0,0001$; $t(158) = 4,67$; S-M = 0,33);
- kad suaugusieji išklaustyti ir gerbtų vaiko nuomonę ($p < 0,0001$; $t(162) = 4,15$; S-M = 0,29);
- būti apsaugotais nuo situacijų, kurios galėtų pažeisti jausmus ($p < 0,0001$; $t(155) = 3,4$; S-M = 0,23).

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad „pagarba vaiko nuomonei, teisė būti su mylinčiais ir besirūpinančiais vaiku žmonėmis, jausmų saugumas – nepakankamiausiai įgyvendinamos teisės abejose šalyse. Tik Švedijos mokiniams svarbiausia aktualija yra jų teisė daryti įtaką sprendimams, kurie siejasi su pačiu, o Lietuvoje ši teisė, kaip aktualija, nusileidžia pagarbos, saugumo, globos garantijas laiduojančioms teisėms“ (Jonynienė, 2001, p. 24).

Palyginę šiame darbe gautų tyrimo rezultatų duomenis su Ž. Jonynienės (2001) straipsnyje aprašytais tyrimo duomenimis matome, kad vaikams labai svarbi yra jų teisė daryti įtaką sprendimams, kurie siejasi su jais pačiais bei teisė būti išklaustytiems, kad vaikų nuomonė būtų išgirsta bei gerbiama. Darytina išvada, kad vaikams teisė į dalyvavimą yra tikrai labai svarbi. Į tai turėtų atsižvelgti tėvai, pedagogai. Į tai turi būti atsižvelgiama tobulinant šalies įstatymus bei juos įgyvendinant.

2.7. Mokinių reprezentacijų apie patirtą smurtą, alkoholio vartojimą šeimoje bei pagalbą šeimoje, ginant vaiko teises, tyrimo analizė

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad 143 pilnose šeimose gyvenantys mokiniai nepatyrė šeimoje smurto, 16 patyrė fizinį smurtą, o 17 – psichologinį smurtą. Nepilnose šeimose gyvenančių respondentų atsakymai buvo tokie: 65 mokiniai teigė nepatyrę smurto šeimoje, 9 mokiniai nurodė patyrę fizinį smurtą, o 7 – psichologinį smurtą (žr. 27 lentelę).

27 lentelė

Mokinių reprezentacijos apie patirtą smurtą (N=257)

Ar patyrė smurtą:	Gyvena									Iš viso:
	Su abiem tėvais	Su mama	Su tėvu	Su globėju/rūpintoju	Su močiute	Su mama ir patėviu	Su mama ir rūpintoju	Su mama ir seneliais	Su seneliais	
ne	143	49	1	8	2	3	-	1	1	208
fizinį	16	7	-	-	-	1	1	-	-	25
seksualinį	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
psichologinį	17	5	1	1	-	-	-	-	-	24
iš viso:	176	61	2	9	2	4	1	1	1	257

Nė vienas iš mokinių, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose nenurodė, kad yra patyręs seksualinį smurtą. Atsižvelgus į mokinių, dalyvavusių tyrime, reprezentacijas, galima būtų teigti, kad mokiniai iš tiesų nėra patyrę šeimoje seksualinio smurto, bet gali būti ir taip, kad jie apie tai dėl kokių nors priežasčių nenorėjo prisipažinti.

Apibendrinus tyrimo rezultatus ir suskaičiavus jų procentinę išraišką paaiškėjo, kad 81,25 % mokinių iš pilnų šeimų ir 80,25 % mokinių iš nepilnų šeimų nepatyrė smurto šeimoje. Fizinį smurtą

patyrė 9,09 % mokinių iš pilnų šeimų ir 11,11 % mokinių iš nepilnų šeimų. Psichologinį smurtą patyrė 9,66 % mokinių iš pilnų šeimų ir 8,64 % mokinių iš nepilnų šeimų (žr. 28 lentelę).

28 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, reprezentacijos apie patirtą smurtą (N=257)

Tiriamųjų atsakymai	Šeimos sudėtis				Iš viso:	
	Pilna		Nepilna		N	%
	N	%	N	%		
Nepatyrė smurto	143	81,25	65	80,25	208	80,93
Patyrė fizinį smurtą	16	9,09	9	11,11	25	9,73
Patyrė psichologinį smurtą	17	9,66	7	8,64	24	9,34
Iš viso:	176	100	81	100	257	100

Darytina išvada, kad, nors ir nežymiai, tačiau didesnė dalis mokinių, gyvenančių pilnose šeimose nei gyvenančių nepilnose šeimose, nėra patyrę smurto šeimoje. Fizinį smurtą patyrė daugiau mokinių, gyvenančių pilnoje šeimoje, o psichologinį smurtą patyrė daugiau mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose.

Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus duomenis buvo analizuojama, kaip atsispindi tiriamųjų reprezentacijos apie patirtą smurtą pagal tiriamųjų gyvenamąją vietą. Tyrimas parodė, kad 82,61 % mokinių, gyvenančių kaime ir 79,00 % mokinių, gyvenančių mieste, nepatyrė smurto (žr. 29 lentelę). 10,14 % mokinių, gyvenančių kaime ir 9,24 % mokinių, gyvenančių mieste, patyrė fizinį smurtą.

29 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių mieste ir kaime, reprezentacijos apie patirtą smurtą (N=257)

Tiriamųjų atsakymai	Gyvenamoji vieta				Iš viso:	
	Miestas		Kaimas		N	%
	N	%	N	%		
Nepatyrė smurto	94	79,00	114	82,61	208	80,93
Patyrė fizinį smurtą	11	9,24	14	10,14	25	9,73
Patyrė psichologinį smurtą	14	11,76	10	7,25	24	9,34
Iš viso:	119	100	138	100	257	100

Psichologinį smurtą patyrė 7,25 % kaime gyvenančių mokinių bei 11,76 % mieste gyvenančių mokinių. Galima daryti išvadą, kad didesnė dalis kaime gyvenančių tiriamųjų nepatyrė smurto, šiek tiek didesnė dalis kaime gyvenančių mokinių patyrė fizinį smurtą, o psichologinį smurtą patyrė didesnė dalis mieste gyvenančių mokinių.

Tyrimo metu mokinių buvo prašoma išsakyti savo nuomonę apie jų tėvų ar kitų asmenų, su kuriais jie gyvena, alkoholio vartojimo dažnumą šeimoje. Respondentai turėjo pažymėti vieną iš atsakymų variantų: visai nevartoja; labai retai; tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis; dažnai bet nepasigeria; dažnai ir pasigeria. Tyrimas parodė, kad 6,82 % pilnų šeimų tėvų visai nevartoja alkoholio, 27,27 % - labai retai, 56,82 % - vartoja tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis, vienodai – po 4,54 % respondentų nurodė, kad alkoholį vartoja dažnai, bet nepasigeria arba dažnai, bet pasigeria (žr. 30 lentelę). Mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose, reprezentacijos buvo tokios: visai nevartoja alkoholio 17,28 % šeimų, 33,33 % - labai retai, 43,21 % - vartoja tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis, 3,70 % - dažnai, bet nepasigeria, 2,47 % - dažnai ir pasigeria. Darytina išvada, kad pilnose šeimose gyvenančių mokinių tėvų didžioji dalis vartoja alkoholį labai retai arba tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis (iš viso 84,09 %) kaip ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių šeimose (iš viso 76,54 %).

30 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, reprezentacijos apie alkoholio vartojimą šeimoje (N=257)

Šeima	Alkoholio vartojimo šeimoje dažnumas										Iš viso:	
	Visai nevartoja		Labai retai		Tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis		Dažnai, bet nepasigeria		Dažnai ir pasigeria			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pilna	12	6,82	48	27,27	100	56,82	8	4,54	8	4,54	176	100
Nepilna	14	17,28	27	33,33	35	43,21	3	3,70	2	2,47	81	100
Iš viso:	26	10,12	75	29,18	135	52,53	11	4,28	10	3,89	257	100

Svarbu pažymėti, kad mažesnė dalis nepilnų šeimų tėvų vartoja alkoholį dažnai, bet nepasigeria (3,70 %, palyginus su 4,54 % pilnų šeimų) arba vartoja alkoholį dažnai ir pasigeria (2,47 %, palyginus su 4,54 % pilnų šeimų) (žr. 30 lentelę).

Išanalizavus tyrimo metu gautus rezultatus buvo skaičiuojama, kaip skiriasi mieste ir kaime gyvenančių tiriamųjų reprezentacijos apie alkoholio vartojimą šeimoje (žr. 31 lentelę).

31 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių mieste ir kaime, reprezentacijos apie alkoholio vartojimą šeimoje (N=257)

Gyvenamoji vieta	Alkoholio vartojimo šeimoje dažnumas										Iš viso:	
	Visai nevartoja		Labai retai		Tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis		Dažnai, bet nepasigeria		Dažnai ir pasigeria			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Miestas	9	7,56	30	25,21	67	56,30	6	5,04	7	5,89	119	100
Kaimas	17	12,32	45	32,61	68	49,28	5	3,62	3	2,17	138	100
Iš viso:	26	10,12	75	29,18	135	52,53	11	4,28	10	3,89	257	100

Tyrimas parodė, kad didžiausia dalis mieste gyvenančių mokinių (56,30 %) nurodė, kad jų šeimoje alkoholis vartojamas tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis. Tokį atsakymo variantą pasirinko 49,28 % kaime gyvenančių mokinių. Tai taip pat didžiausia tiriamųjų, gyvenančių kaime, dalis. Didesnė dalis kaime gyvenančių tiriamųjų, lyginant su mieste gyvenančiais, nurodė, kad šeimoje suaugusieji alkoholio visai nevartoja bei vartoja labai retai (atitinkamai 12,32 % ir 32,61 %). O didesnė dalis tiriamųjų, gyvenančių mieste, lyginant su kaime gyvenančiais, nurodė, kad suaugusieji šeimoje vartoja dažnai, bet nepasigeria bei vartoja dažnai ir pasigeria (atitinkamai 5,04 % ir 5,89 %). Tyrimo rezultatai parodė, kad nesaikingas alkoholio vartojimas šeimose nėra labai dažnas reiškinys nei kaime, nei mieste gyvenančių tiriamųjų šeimose.

Išanalizavus mokinių reprezentacijas apie pagalbą šeimoje ginant vaiko teises, išaiškėjo, kad nėra didelio skirtumo, kaip padedama apginti vaiko teises pilnose šeimose ir nepilnose šeimose. Tai, kad niekada nepadedama apginti vaiko teisių, nuomonę išsakė 3,41 % pilnose šeimose gyvenančių mokinių ir 4,94 % nepilnose šeimose gyvenančių mokinių. Apie tai, kad ne visada padeda apginti Vaiko teises nuomonę išsakė 25,00 % mokinių iš pilnų šeimų ir 25,93 % mokinių iš nepilnų šeimų. Teigė, kad visada padeda apginti vaiko teises 71,59 % mokinių iš pilnų šeimų ir 69,13 % mokinių iš nepilnų šeimų (žr. 32 lentelę).

32 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių pilnose ir nepilnose šeimose, reprezentacijos apie pagalbą šeimoje, ginant vaiko teises (N=257)

Šeima	Ar Tavo tėvai, su kuriais gyveni (ar vienas iš tėvų, ar globėjas) visada padeda apginti Tavo teises, jei kiti asmenys jas pažeidžia?						Iš viso	
	Niekada nepadedama		Ne visada		Visada			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Pilna	6	3,41	44	25,00	126	71,59	176	100
Nepilna	4	4,94	21	25,93	56	69,13	81	100
Iš viso:	10	3,89	65	25,29	182	70,82	257	100

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima būtų teigti, kad šiek tiek didesnė dalis mokinių, gyvenančių pilnose šeimose visada sulaukia šeimoje pagalbos ginant vaiko teises nei mokiniai, gyvenantys nepilnose šeimose. Taip pat šiek tiek didesnė dalis mokinių iš nepilnų šeimų niekada nesulaukia šeimoje pagalbos ginant Vaiko teises, lyginant su mokiniais, gyvenančiais pilnose šeimose.

Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis apie tai, kaip padedama šeimoje apginti Vaiko teises mieste ir kaime gyvenančių respondentų šeimose, buvo nustatyta, kad 73,95 % mieste gyvenančių mokinių ir 68,11 % kaime gyvenančių mokinių teigė, jog tėvai, ar kiti asmenys, su kuriais jie gyvena, visada padeda apginti vaiko teises, jei jos yra pažeidžiamos kitų asmenų (žr. 33 lentelę). Tai, kad Vaiko teises ne visada padeda apginti, atsakė 21,01 % mieste gyvenančių

tiriamųjų ir 28,99 % kaime gyvenančių. 5,04 % mieste gyvenančių mokinių ir 2,90 % kaime gyvenančių mokinių teigė, kad Vaiko teises apginti jiems niekada nepada.

33 lentelė

Tiriamųjų, gyvenančių mieste ir kaime, reprezentacijos apie pagalbą šeimoje, ginant vaiko teises (N=257)

Gyvenamoji vieta	Ar Tavo tėvai, su kuriais gyveni (ar vienas iš tėvų, ar globėjas) visada padeda apginti Tavo teises, jei kiti asmenys jas pažeidžia?						Iš viso	
	Niekada nepada		Ne visada		Visada		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Miestas	6	5,04	25	21,01	88	73,95	119	100
Kaimas	4	2,90	40	28,99	94	68,11	138	100
Iš viso:	10	3,89	65	25,29	182	70,82	257	100

Galima daryti išvadą, kad didesnė dalis mokinių, gyvenančių mieste, visada sulaukia pagalbos šeimoje ginant vaiko teises, lyginant su kaime gyvenančiais mokiniais, todėl tikėtina, kad mieste gyvenančių tiriamųjų vaiko teises šeimoje labiau padeda apginti tėvai ar kiti asmenys, su kuriais jie gyvena, nei kaime gyvenančių tiriamųjų.

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma atsakyti į klausimą, ar tėvai, su kuriais jie gyvena (ar vienas iš tėvų, arba globėjas) visada padeda apginti vaiko teises, jei kiti asmenys jas pažeidžia ir, pasirinkus atsakymo variantą, pateikti konkretų pavyzdį. Pavyzdžių pateikė 66 respondentai, besimokantys 6-7 klasėje ir 40 respondentų, besimokančių 9-10 (1-2 gimn.) klasėse.

34 lentelė

6-7 klasių mokinių pateikti pavyzdžiai, apie tai, kaip jų tėvai (vienas iš turimų tėvų ar globėjas) padeda apginti jų teises (N=66)

Anketos Nr.	Vaiko nurodytas pavyzdys	Šeima	Lytis	Gyvenamoji vieta	Klasė
9	„Kai būni teisus, o tave vis tiek kaltina, apgina mane“.	Pilna	B	Miestas	6
12	„ Kaimynė pradėjo šaukti ant manęs, nors nieko nepadariau. Po to tėvai išėjo ir sutvarkė visą padėtį“.	Pilna	B	Miestas	6
13	„ Jei užpuola mane, tėvai eina aiškintis“.	Pilna	M	Miestas	6
22	„ Jei skriaudžia mokykloje, aš žinau, jog turiu teisę prašyti pagalbos iš socialinės pedagogės arba klasės auklėtojos“.	Pilna	M	Miestas	7
30	Kai atsitinka koks konfliktas ir pasakai tėvams, jie ne visada padeda“.	Pilna	B	Kaimas	7
31	„ Jie ne visada žino, nes tai būna tik nereikšmingas įvykis“.	Pilna	M	Kaimas	7
32	„ Jei kas nors bando smurtauti, tai tėvai apgina teises“.	Pilna	B	Kaimas	7
33	„ Jie ne visada žino, nes tai būna ne tokie jau pažeidimai baisūs“.	Pilna	M	Kaimas	7
35	„ Jei mane kas nors skriaudžia, jie man padės“.	Pilna	B	Kaimas	7

34 lentelės tęsinys 66 puslapyje

34 lentelės tęsinys

36	„ Ne visada apgina, tik kada svarbu“.	Pilna	B	Kaimas	7
38	„ Kai kas nors siūlo man rūkyti, aš nesutinku ir pasakau tėvams, o jie sudrausmina, pasišneka su tais, kurie siūlo rūkyti“.	Pilna	B	Kaimas	7
94	„ Mane apgins, nes aš jiems rūpiu“.	Pilna	M	Kaimas	7
98	„ Pavyzdžiui, kai mane pravardžiuoja“.	Pilna	B	Miestas	6
99	„ Kai mano dienoraštį skaitė ir man tai nebuvo malonu, kai lindo į privatų gyvenimą“.	Pilna	M	Kaimas	6
100	„Padedą, jei esu nekaltą“.	Pilna	M	Kaimas	6
105	„ Netyčia išdaužiau kaimynų tvarto langą. Tėvas mane baudė ir turėjau atsiprašyti“.	Pilna	B	Kaimas	6
112	„ Nes aš kartais pati prisidirbu“.	Pilna	M	Kaimas	7
113	„Kai kas nors apkaltino tu, ko nepadariau, tėvai stengiasi išsiaiškinti ir apginti“.	Pilna	M	Kaimas	7
115	„ Jie visada mane apgins, nes aš jiems rūpiu“.	Pilna	M	Kaimas	7
116	„ Nes ir aš galiu būti kalta, nes jie tai nežino“.	Pilna	M	Kaimas	7
121	„ Kai mane buvo apkaltinę vartojant alkoholi“.	Pilna	M	Kaimas	7
133	„ Pavyzdžiui, jei mane įžeidžia“.	Pilna	M	Kaimas	7
178	„ Pavyzdžiui, jei kažkas įžeidinėja arba smurtauja ir t.t.“.	Pilna	M	Miestas	7
187	„ Jei aš esu kaltas, nepadedą“.	Pilna	B	Miestas	6
194	„ Jei aš patirčiau smurtą, meną tėvai tikrai to nepaliktų ir bandytų išsiaiškinti, kad tie žmonės neliktų nenubausti“.	Pilna	M	Miestas	6
195	„ Draugas supyksta ir nervina, o tėvas pasišneka su jų tėvais“.	Pilna	B	Miestas	6
196	„ Šaipymasis. Paguodė ir pasikalbėjo“.	Pilna	M	Miestas	6
201	„ Padedą tada, kada susipykstu su drauge“.	Pilna	M	Miestas	6
202	„ Jei kiti išnaudoja, tyčiojasi, ignoruoja, maną tėvai mane gina nuo užgauliojimų. Dažnai kalbasi, jei mane neteisingai apkaltina“.	Pilna	M	Miestas	6
203	„ Jei aš to nepadariau, visada gina“.	Pilna	B	Miestas	6
204	„ Jei mane kas nors pravardžiuoja, muša, atima daiktus, iš karto eina aiškintis“.	Pilna	M	Miestas	6
217	„ Pavyzdžiui, su tėvais pas gydytoją dėl sulaužytos kojos gydytojas atsisakė, bet tėvai pakėlė „vėjus“ ir man sugipsavo koją“.	Pilna	M	Miestas	6
219	„ Kai mane apkaltina mokykloje neteisingai, sako, kad aš pati taip padariau“.	Pilna	M	Miestas	6
220	„ Kai buvau mažas, iš manęs atėmė žaislą, o tėvai sugrąžino žaislą“.	Pilna	B	Miestas	6
222	„ Kai man atsitiko nelaimė ir čiuožykla užkrito ant manęs, tėvai gynė maną teises“.	Pilna	B	Miestas	6

34 lentelės tęsinys 67 puslapyje

34 lentelės tęsinys

223	„ Buvo mane sumušę ir man tėvai pagelbėjo“.	Pilna	B	Miestas	6
225	„ Jeigu kas nors prasivardžiuoja, tėvai mane apgina“.	Pilna	M	Miestas	6
227	„ Jei kiti vaikai kieme mane muša, tai kaip tėvai nepadės. Bet jei tave pravardžiuoja, tai tiesiog nekreipi dėmesio“.	Pilna	B	Miestas	6
234	„ Brolis trukdė mokytis. Mama tai pastebėjusi jį sudrausmino ir leido man toliau ramiai daryti namų darbus“.	Pilna	M	Miestas	7
235	„ Kai mane ižeidė ir mano mama padėjo apginti savo teisę, kad kitas neturi pravardžiuoti“.	Pilna	M	Miestas	7
236	„ Buvau apkaltinta lošimu kortomis iš pinigų. Buvau nekalta ir tėvai išsiaiškino ir viskas išsprendė“.	Pilna	M	Miestas	7
237	„ Jei mane ižeidinėja, tėvai mano problemas sprendžia“.	Pilna	B	Miestas	7
238	„ Jei kas nors prie manęs lenda, tėvai mane apgina“.	Pilna	B	Miestas	7
239	„ Kai vieną kartą mane ižeidinėjo kiemo draugai, tai tėvai mane apgynė“.	Pilna	M	Miestas	7
240	„ Kai mane pravardžiuavo, mama mane gynė“.	Pilna	M	Miestas	7
242	„ Taip, nes visi asmenys visada daro, kad būtų blogiau, o ne geriau“.	Pilna	B	Miestas	7
14	„ Jei užpuola mane, tėvai eina aiškintis“.	Nepilna	M		6
37	„ Kai įvyksta koks nesusipratimas, eina aiškintis“.	Nepilna	B	Kaimas	7
96	„ Mane pravardžiuodavo, o kai pasakiau mamai, mama parašė pareiškimą ir tas asmuo apsiramino“.	Nepilna	M	Kaimas	6
97	„ Dažnai teisės mano yra pažeidžiamos nekreipiant dėmesio iš viso“.	Nepilna	M	Kaimas	6
101	„ Nes kartais ir aš pati jas pažeidžiu, todėl dėl menkos smulkmenos jie nepuola ginčytis ir smerkti kitų“.	Nepilna	M	Kaimas	6
102	„ Kai mane muša broliai, mama nesikiša, liepia patiems aiškintis“.	Nepilna	M	Kaimas	6
107	„ Jeigu kas iš manęs tyčiojasi ar kai prasivardžiuoja, užgauna“.	Nepilna	M	Kaimas	6
120	„ Jie nebūna visą laiką su manimi, kad galėtų mane ginti, pavyzdžiui, mokykloje“.	Nepilna	M	Kaimas	7
170	„ Apgina, jei reikia“.	Nepilna	B	Kaimas	7
171	„ Jei mane primuša, tėtis nueina į policiją arba pas pažeidėjo tėvus“.	Nepilna	B	Miestas	7
173	„ Visada mane apgina mano globėjai, jie visada man padeda visur ir visada“.	Nepilna	M	Kaimas	7
174	„ Vieną kartą mano draugai pavogė mašinos ventilius ir mane apkaltino, tai tas savininkas mane sumušė ir tėtis kreipėsi į policiją ir gavome už moralinę žalą pinigų“.	Nepilna	B	Miestas	7

34 lentelės tęsinys 68 puslapyje

34 lentelės tęsinys

176	„ Kad kažkas įžeidinėja, smurtauja“.	Nepilna	M	Miestas	7
182	„ Na aš iš mamos esu patyrusi fizinį smurtą ir dabar su tėčiu bandome apsiginti“.	Nepilna	M	Miestas	6
183	„ Jei, pavyzdžiui, aš patirčiau fizinį smurtą, mano tėvai tuoj išsiaiškintų, su manimi pasikalbėtų, gal man kažkas negerai, o jei ne, tai ateitų į mokyklą ar kur kitur, ir aiškintųsi, kas atsitiko“.	Nepilna	M	Miestas	6
190	„ Visad mane užtaria, jei mokykloje ar kitu prieš mane vartoja fizinį smurtą ar psichologinį“.	Nepilna	M	Miestas	7
191	„ Nes jie nori, kad aš būčiau saugi“.	Nepilna	M	Kaimas	6
192	„ Jei mane apkaltina neteisingai, mama visada ateis į mokyklą, ar kur kitur, ir išsiaiškins“.	Nepilna	M	Miestas	6
251	„ Pavyzdžiui, jeigu kas įžeidinėja ir smurtauja“.	Nepilna	M	Miestas	7
252	„ Kai kitas žmogus prisikabinėja ar smurtauja fiziškai, mama mane kartais apgina, nors psichologišką smurtą kenčiu pati“.	Nepilna	M	Miestas	7

Lentelėje nurodytos santrumpos: B-berniukas, M-mergaitė. Mokinių pateikti pavyzdžiai netaisyti.

Apie tai, kaip jų tėvai, su kuriais jie gyvena, padeda įgyvendinti vaiko teises pateikė pavyzdžių 46 mokiniai, besimokantys 6-7 klasėse ir gyvenantys pilnose šeimose (iš 95 mokinių, dalyvavusių tyrime, gyvenančių pilnose šeimose) (žr. 34 lentelę). Procentine išraiška tai būtų 48,42 % visų tyrime dalyvavusių 6-7 klasių mokinių iš pilnų šeimų. Mokiniai, pateikdami pavyzdžius, akcentavo šias vaiko teises, kurias padeda, arba nepadeda įgyvendinti jų tėvai:

- Padeda įgyvendinti teisę į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą – 6 pavyzdžiai (6,31 % iš visų tyrime dalyvavusių 6-7 kl. mokinių). Anketų Nr. 9; 12; 113; 121; 203; 236.
- Padeda įgyvendinti teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų – 20 pavyzdžių (21,05 %). Anketų Nr. 13; 22; 32; 35; 98; 133; 178; 194; 195; 196; 202; 204; 223; 225; 227; 235; 237; 238; 239; 240.
- Padeda įgyvendinti teisę į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą – 1 pavyzdys (1,05 %). Anketos Nr. 217.
- Padeda įgyvendinti teisę mokytis – 1 pavyzdys (1,05 %). Anketa Nr. 234.
- Pažeidė teisę į privatų gyvenimą – 1 pavyzdys (1,05 %). Anketa Nr. 99.
- Teigė, kad jų teises ne visada padeda apginti – 5 pavyzdžiai (5,26 %). Anketos Nr. 30; 36; 100; 187; 219.
- Teigė, kad jų tėvai ne visada žino apie Vaiko teisių pažeidimus, nes ne visada pasisako – 2 pavyzdžiai (2,10 %). Anketos Nr. 31;33.

- Nurodė kitus atvejus, kai padeda apginti jų teises – 3 pavyzdžiai (3,16 %). Anketos Nr. 201; 220; 242.

Vienas 6 klasės mokinys pateikė pavyzdį, kaip jį tėvas baudė už padarytą nusižengimą (Anketa Nr. 105). Dvi 7 klasės mokinės prisipažino, kad ir jos kartais būna kaltos, nes padaro nusižengimų (Anketos Nr. 112; 116). Vienas 6 klasės mokinys teigė, kad tėvai gynė jo teises, kai jis buvo patyręs traumą (Anketa Nr. 222). Dvi 7 klasės mokinės teigė, kad visada tėvai apgins, nes jos rūpi tėvams (Anketos Nr. 94; 115). Nė vienas 6-7 klasės mokinys nenurodė pavyzdžio, kai jų tėvai nepadėjo apginti jų teises.

Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad didžiausia dalis pateiktų pavyzdžių susijusi su teise būti apsaugotam nuo visų smurto formų.

Apie tai, kaip vienas iš tėvų, su kuriais jie gyvena, arba globėjas padeda įgyvendinti vaiko teises pateikė pavyzdžių 20 mokinių, besimokančių 6-7 klasėse ir gyvenančių nepilnose šeimose (iš 44 mokinių, dalyvavusių tyrime, gyvenančių nepilnose šeimose). Procentine išraiška tai būtų 45,45 % visų tyrime dalyvavusių 6-7 klasių mokinių iš nepilnų šeimų. Mokiniai, pateikdami pavyzdžius, akcentavo šias vaiko teises, kurias padeda, arba nepadeda įgyvendinti vienas iš tėvų ar globėjas:

- Padeda įgyvendinti teisę į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą – 1 pavyzdys (2,27 % iš visų tyrime dalyvavusių 6-7 kl. mokinių iš nepilnų šeimų). Anketos Nr. 192.
- Padeda įgyvendinti teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų – 10 pavyzdžių (22,73 %). Anketų Nr. 14; 96; 107; 171; 174; 176; 182; 183; 190; 251.
- Nurodė kitus atvejus, kai padeda apginti jų teises – 3 pavyzdžiai (6,82 %). Anketų Nr. 37; 170; 173.
- Ne visada padeda apginti teises – 1 pavyzdys (2,27 %). Anketa Nr. 252.
- Nepadeda apginti Vaiko teisių – 2 pavyzdžiai (4,54 %). Anketų Nr. 97; 102.

Viena 6 klasės mokinė prisipažino, kad ir ji kartais pažeidžia Vaiko teises (Anketa Nr. 101). Viena 7 klasės mokinė teigė, kad ne visada gali apginti jos teises (Anketa Nr. 120). Viena mokinė teigė, kad padeda, nes jie nori, kad ji būtų saugi (Anketa Nr. 191).

Tyrimas parodė, kad 6-7 kl. tiriamieji, gyvenantys nepilnose šeimose, kaip ir gyvenantys pilnose šeimose, taip pat dažniausiai pateikė pavyzdžius, susijusius su jų teise būti apsaugotiems nuo visų smurto formų.

Tyrimo metu pateikti 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) tiriamųjų pavyzdžiai apie tai, kaip jų tėvai ar kiti asmenys, su kuriais jie gyvena, padeda apginti Vaiko teises, nurodyti 35 lentelėje.

9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokinių pateikti pavyzdžiai, apie tai, kaip jų tėvai (vienas iš turimų tėvų ar globėjas) padeda apginti jų teises (N=40)

Anketos Nr.	Vaiko nurodytas pavyzdys	Šeima	Lytis	Gyvenamoji vieta	Klasė
17	„ Tėvai daug ką padarytų, kad apgintų nuo smurto“.	Pilna	M	Miestas	9
41	„ Mėgina išsiaiškinti, ar tu esi pats nekaltas, o vėliau tik pradeda aiškintis, kaip ir kodėl“.	Pilna	B	Kaimas	9
48	„ Esant bėdai jie padeda viską greičiau išsiaiškinti, pasiūlo geriausią sprendimą“.	Pilna	B	Kaimas	10
59	„ Kai buvau apkaltinta, kad sudaužiau kompiuterį, bet taip nebuvo“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
60	„ tėvai visada mane gina, kad ir kokios problemos iškiltų draugų ar mokytojų tarpe“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
63	„ Jei kas skriaudžia, apgina nuo jų“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
66	„ Jei kas pažeidžia mano teises, tėvai eina aiškintis su tuo žmogumi, bet kartais aš pati būnu kalta“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
67	„ Jei apkaltina nebūtu dalyku, tėvai man padeda išsiaiškinti tiesą“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
69	„ Jei mane kas bando nuskriausti ar kankina, tėvai jiems papasakoja, ką jie daro ne taip“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
72	„ Jei mane bendraamžiai ar kiti asmenys neteisingai apkaltina, tuojau pat padeda išsiaiškinti ir rasti tiesą“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
77	„ Neteko susidurti, bet, reikalui esant, padėtų visada“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
79	„ Kai iškyla problema, visada stengiasi padėti“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
82	„ Kartais jie galvoja, kad aš netiesą sakau ir nelabai stengiasi man padėti“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
85	„ Yra buvę, kad pravardžiuoja. Mama paskambino tų vaikų tėvams ir pranešė apie jų netinkamą elgesį“.	Pilna	M	Kaimas	2 gimn.
89	„ Kai tėvai pamato, kad esu susinervinusi, tėvai ateina paklausia, kas nutiko ir sužinoję mano problemą, padeda ją išspręsti“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
91	„ Kai pastebi, kai esu susinervinusi, pasimetusi, visada pastebi ir bando padėti nuraminti, padėti išspręsti problemas au draugais ar kitais asmenimis“.	Pilna	M	Kaimas	1 gimn.
127	„ Kabinėjosi grupė žmonių, o tėtis juos nuvijo“.	Pilna	B	Kaimas	10
129	„ Mano tėvai padarys viską, kad tik aš galėčiau gyventi kuo geriau“.	Pilna	M	Kaimas	10

35 lentelės tęsinys 71 puslapyje

35 lentelės tęsinys

141	„ Aš pats susitvarkau su savo problemomis“.	Pilna	B	Kaimas	10
154	„ Visada man padeda. Buvo, kai mane kiti svetimi kaltino. Mano tėvai visada mane gynė. Aišku, kartais būnu kaltas, bet vis tiek padėjo, kai pagavo policija, kad su motoroleriu padariau avariją“.	Pilna	B	Miestas	10
159	„ Jei ko nors nepadariau, o mane kaltina, jie mane gina“.	Pilna	B	Miestas	10
160	„ Man padeda, kai ko nors paprašau“.	Pilna	B	Miestas	10
161	„ Namų ruošos darbai yra padalyti man su broliu ir kai mano brolis bando apgaudinėti, kad jis vakar tvarkė namus, tai tėvai, jei matė, kad aš tvarkiau, tai iš karto yra išpėjamas. Jei vis tiek meluoja jis arba aš, tai už melavimą dvi dienas iš eilės tvarko namus“.	Pilna	B	Miestas	10
164	„ Padeda, kai kas nors man trukdo ir imasi įvairių priemonių“.	Pilna	B	Miestas	10
166	„ Jei mane kaltina tu, ko nesu padariusi, mane mama visada palaiko“.	Pilna	M	Kaimas	10
228	„ Jei tave užgaulioja, naudoja fizinį ar psichologinį smurtą, tavo teisės yra pažeidžiamos“.	Pilna	M	Miestas	9
229	„ Nenoriu nurodyti savo gyvenimo pavyzdžių“.	Pilna	B	Miestas	9
230	„ Draugė sulaužė mano daiktą, o mano tėvai paprašė ir ji nupirko naują“.	Pilna	M	Miestas	9
233	„ Bando išsiaiškinti, jei kažkas būna blogai“.	Pilna	M	Miestas	9
55	„ Jie apsaugo mane, jei prie manęs kas nors lenda, įžeidinėja“.	Nepilna	M	Kaimas	10
61	„ Kada nors sumušė“.	Nepilna	B	Kaimas	1 gimn.
65	„ Tėvai ne visada padeda apginti mano teises, nes, pavyzdžiui, vaikas ne visada yra teisingas, pats kaltas“.	Nepilna	M	Kaimas	1 gimn.
76	„ Brolis paėmė mano sąsiuvinius ir nori skaityti. Mama visada liepia gražinti“.	Nepilna	M	Kaimas	2 gimn.
81	„ Kartais pati ne visada pasakau, kas nutinka, kol sekasi išsiaiškinti problemas pačiai“.	Nepilna	M	Kaimas	2 gimn.
146	„ Mama visada viską padeda ir pataria“.	Nepilna	M	Miestas	10
148	„ Visada kovoja už mane, kai kas nors pažeidžia mano teises. Dažniausiai apgynimo būdu. Būna grasinimai ir tai padeda. Visi manęs bijo“.	Nepilna	B	Miestas	10
150	„ Jei tik iškyla problema, visada padeda“.	Nepilna	B	Miestas	10
151	„ Mano mama žino, ką aš galiu padaryti, o ko – ne ir jei kažkas eis prieš mane, ji eis už mane. Apgina mano teises, jei kitas žmogus yra kaltas. Konkrečios situacijos dabar nepamenu“.	Nepilna	M	Miestas	10
153	„ Jei mane apkaltina nebūtais dalykais“.	Nepilna	B	Miestas	10
207	„ Kartais, kai skriaudžia, tėvai padeda apginti ir išspręsti tą problemą“.	Nepilna	B	Miestas	9

Lentelėje nurodytos santrumpos: B-berniukas, M-mergaitė. Mokinių pateikti pavyzdžiai netaisyti.

Apie tai, kaip tėvai, su kuriais jie gyvena, padeda įgyvendinti vaiko teises pateikė pavyzdžių 29 mokiniai, besimokantys 9-10 klasėse (1-2 gimnazijos klasėse) ir gyvenantys pilnose šeimose (iš 81 mokinio, dalyvavusio tyrime, gyvenančio pilnoje šeimoje. Procentine išraiška tai būtų 35,80 % visų tyrime dalyvavusių 9-10 kl. (1-2 gimnazijos kl.) mokinių, gyvenančių pilnose šeimose. Mokiniai, pateikdami pavyzdžius, akcentavo šias vaiko teises, kurias padeda, arba nepadeda įgyvendinti tėvai:

- Padeda įgyvendinti teisę į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą – 5 pavyzdžiai (6,17 % iš visų tyrime dalyvavusių 9-10 kl. (1-2 gimnazijos kl.) mokinių iš pilnų šeimų). Anketų Nr. 59; 67; 72; 159; 166.
- Padeda įgyvendinti teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų – 3 pavyzdžiai (3,70 %). Anketų Nr. 63; 69; 85.
- Nurodė kitus atvejus, kai padeda apginti jų teises – 4 pavyzdžiai (4,94 %). Anketų Nr. 127; 161; 228; 230.
- Visada padeda apginti teises – 13 pavyzdžių (16,05 %). Anketų Nr. 17; 48; 60; 66; 77; 79; 89; 91; 129; 154; 160; 164; 233.
- Ne visada padeda apginti teises – 1 pavyzdys (1,23 %). Anketa Nr. 82.
- Nenorėjo nurodyti pavyzdžio – 1 mokinys (1,23 %). Anketa Nr. 229.
- Nurodė, kad pats susitvarko su problemomis – 1 mokinys (1,23 %). Anketa Nr. 141.
- Nurodė, kad tėvai mėgina išsiaiškinti, ar nesi pats kaltas, o tik vėliau pradeda aiškintis aplinkybes – 1 mokinys (1,23 %). Anketa Nr. 41.

Apie tai, kaip vienas iš tėvų ar globėjas, su kuriais jie gyvena, padeda įgyvendinti vaiko teises pateikė pavyzdžių 11 mokinių, besimokančių 9-10 klasėse (1-2 gimnazijos klasėse) ir gyvenančių nepilnose šeimose (iš 37 mokinių, dalyvavusių tyrime, gyvenančių nepilnoje šeimoje. Procentine išraiška tai būtų 29,73 % visų tyrime dalyvavusių 9-10 kl. (1-2 gimnazijos kl.) mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose. Mokiniai, pateikdami pavyzdžius, akcentavo šias vaiko teises, kurias padeda, arba nepadeda jiems įgyvendinti:

- Padeda įgyvendinti teisę į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą – 1 pavyzdys (2,70 % iš visų tyrime dalyvavusių 9-10 kl. (1-2 gimnazijos kl.) mokinių iš nepilnų šeimų). Anketa Nr. 153.
- Padeda įgyvendinti teisę būti apsaugotam nuo visų smurto formų – 2 pavyzdžiai (5,40 %). Anketų Nr. 55; 61.
- Nurodė kitus atvejus, kai padeda apginti jų teises – 1 pavyzdys (2,70 %). Anketos Nr. 76.
- Visada padeda apginti teises – 4 pavyzdžiai (10,81 %). Anketų Nr. 146; 148; 150; 151.
- Ne visada padeda apginti teises – 2 pavyzdžiai (5,40 %). Anketų Nr. 65; 207.
- Ne visada pati pasisako apie Vaiko teisių pažeidimą – 1 pavyzdys (2,70 %). Anketa Nr. 81.

Apibendrinus tyrimo duomenis, galima daryti išvadą, kad 6-7 klasių mokiniai, dalyvavę tyrime pateikė daugiau konkrečių pavyzdžių apie tai, kaip jų šeimose padedama ar nepadedama apginti Vaiko teises negu vyresnieji mokiniai, dalyvavę tyrime. Vyresniojo amžiaus tiriamieji, pateikdami pavyzdžius labiau akcentavo teisę į pagalbą ginantis, jei kaltina pažeidus įstatymą arba tiesiog teigė, kad šeimoje jiems visada padeda apginti vaiko teises, kai to reikia, nesukonkretindami situacijų iš savo patirties. Tyrimas parodė, kad atviresni atsakydami į paskutinį anketos klausimą buvo 6-7 klasių mokiniai, lyginant su 9-10 (1-2 gimn.) klasių mokiniais.

IŠVADOS

1. Tyrimas iš dalies patvirtino darbo pradžioje keltą hipotezę, kad mokinių, gyvenančių pilnose šeimose vaiko teisės yra įgyvendinamos geriau, negu mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose, o vaikų, gyvenančių šeimose kaimo vietovėse teisės įgyvendinamos blogiau nei vaikų, gyvenančių šeimose mieste:

- *pilnose ir nepilnose šeimose gyvenantys mokiniai skirtingai vertina tik teisės daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, įgyvendinimą. Ši teisė dažniau įgyvendinama pilnose šeimose. Visų kitų teisių įgyvendinime statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo fiksuota;*
- *nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp visų teisių įgyvendinimo mieste ir kaime gyvenančių mokinių šeimose, tačiau yra tendencija, kad visos vaiko teisės labiau įgyvendinamos (mokinių požiūriu) mieste gyvenančiųjų vaikų šeimose. Kaip labiausiai įgyvendinamas teises mieste ir kaime gyvenantys mokiniai paminėjo teisę mokytis, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam. Kaip silpniausiai įgyvendinamas teises įvardijo: teisę išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta, ir teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais.*

2. Tyrimas parodė, kad mieste gyvenančių 6-7 klasių ir 9-10 klasių (1-2 gimn. klasių) mokinių šeimose yra skirtingai įgyvendinamos šios teisės: *teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja sveikatą ar trukdo mokytis ir teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų.* Kitų teisių įgyvendinimas skirtingose klasių grupėse nesiskiria. Kaime gyvenančių 6-7 ir 9-10 klasių mokinių šeimose visų teisių įgyvendinime nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas.

3. Lyginant tyrimo rezultatus tarp klasių ir pagal gyvenamąją vietą nustatyta, kad:

- *6-7 klasių mokinių, gyvenančių mieste, nuomone, labiausiai įgyvendinamos yra: teisė mokytis, teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam bei teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su juo. 9-10 (1-2 gimn.) klasių mokinių, gyvenančių mieste, nuomone, labiausiai įgyvendinamos yra: teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam, teisė gyventi ir sveikai vystytis bei teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su juo.*
- *6-7 klasių mokinių, gyvenančių kaime, nuomone, labiausiai įgyvendinamos yra teisė mokytis, teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam, teisė gyventi ir sveikai vystytis. 9-10 (1-2 gimn.) klasių mokinių, gyvenančių kaime, nuomone, labiausiai įgyvendinamos yra šios teisės: teisė mokytis, teisė gyventi ir sveikai vystytis, teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamiems.*

4. Tyrimas parodė, kad nepriklausomai nuo šeimos sudėties ir mokinių amžiaus, labiausiai įgyvendinamos teisės šeimoje yra *teisė mokytis, teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam bei teisė gyventi ir sveikai vystytis.* Silpniausiai įgyvendinamos teisės susijusios su mokinio, kaip

asmenybės, savarankiškumu ir pareigomis: *teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja sveikatą ar trukdo mokytis, teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, bei teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklausyta ir į ją atsižvelgta.*

5. Tyrimo metu nustatyta, kad, vertindami vaiko teises *pagal svarbumą*, absoliučiai visas savo teises reikšmingiau vertino *mieste* gyvenantys mokiniai. Pagal vaiko teisių reikšmingumo išdėstymą galima spręsti, kokios problemos aktualiausios vienai ar kitai grupei mokinių. Mieste gyvenantys aukščiausiai vertino *teisę žinoti savo tėvus, teisę į deramą tėvų ir šeimos elgesį su jais* bei *apsaugą nuo smurto*. Kaime gyvenantys mokiniai labiausiai vertina *teisę būti apsaugotiems nuo išnaudojimo, kankinimo ir smurto*. Silpniausiai vertinama *teisė gauti informaciją*.

Mokinių gyvenančių *pilnose šeimose*, visų vaiko teisių svarbumo vertinimo vidurkiai aukštesni nei gyvenančių nepilnose šeimose. *Pilnose šeimose* gyvenantys labiausiai vertino *teises susijusias su apsauga nuo smurto, išnaudojimo bei narkotinių medžiagų*. *Nepilnose* šeimose gyvenantys labiausiai vertino *teisę gyventi ir sveikai vystytis, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamiems bei apsaugą nuo visų rūšių smurto*. Pilnose šeimose gyvenantys mokiniai aukščiau vertina tai, kokias teises jiems užtikrina šeima, o nepilnose – vertina tai, ko jiems trūksta.

6. Tyrimo metu nustatyta, kad didesnis procentas *mokinių, gyvenančių nepilnose šeimose*, yra patyrę *fizinį smurtą*, lyginant su mokiniais, gyvenančiais pilnose šeimose, tačiau didesnis procentas *mokinių iš pilnų šeimų* yra patyrę *psichologinį smurtą*, lyginant su mokiniais iš nepilnų šeimų.

7. Tyrimas parodė, kad didesnis procentas *mokinių, gyvenančių mieste*, yra patyrę *fizinį ir psichologinį smurtą*, lyginant su mokiniais, gyvenančiais kaime.

8. Tyrimas parodė, kad didesnis procentas *mokinių, gyvenančių pilnose šeimose*, visada *sulaukia pagalbos iš tėvų*, ginant vaiko teises, lyginant su mokinių skaičiumi iš nepilnų šeimų.

9. Tyrimo metu nustatyta, kad didesnis procentas *mokinių, gyvenančių mieste*, visada *sulaukia pagalbos ginant vaiko teises*, lyginant su mokiniais, gyvenančiais kaime.

REKOMENDACIJOS

1. Tėvai turėtų skirti daugiau dėmesio savo vaikų objektyviam supažindinimui su Vaiko teisėmis įvairiomis formomis (per televiziją, socialinę reklamą, spaudą) bei padėti vaikams apginti Vaiko teises, jei jos būna pažeidžiamos.

2. Kiekviena šeima turėtų dėti daugiau pastangų, kad vaikams, šalia kitų teisių, būtų užtikrinta teisė būti apsaugotiems nuo visų smurto formų, teisė į pagalbą, jei yra išnaudojami, kankinami ar ignoruojami bei teisė gyventi ir sveikai vystytis.

3. Tėvai, vienas iš turimų tėvų ar globėjai/rūpintojai turėtų įdėti daugiau pastangų įgyvendinant vaiko teises būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja jo sveikatą ar trukdo mokytis, teisę daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su jais, bei teisę išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklausyta ir į ją atsižvelgta. Vaikams turėtų būti suteikta galimybė geriau įgyvendinti dalyvavimo teisę, kuri yra labai svarbi tolimesnei sėkmingai vaiko socializacijai.

4. Ypatingą dėmesį šalies Vyriausybė bei vaikų tėvai turėtų skirti užtikrinant vaiko teisę mokytis, teisę į poilsį ir laisvalaikį bei teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamiems.

5. Visuomenė turėtų būti aktyvesnė bei informuoti Vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos institucijas apie pastebėtus Vaiko teisių pažeidimus, ypač apie šeimoje vaikų patiriamą smurtą.

6. Vaikų globėjai / rūpintojai turėtų didesnę dėmesį skirti vaiko socialiniams ryšiams su biologiniais tėvais palaikyti. Tėvams sudaryti galimybę kreiptis pagalbos į socialinius darbuotojus, kurie, teikdami šeimai socialinę pagalbą, padėtų biologiniams tėvams greičiau susigrąžinti vaikus, kurie yra globojami kitų asmenų.

LITERATŪRA

1. Arlauskaitė Ž. (1998). Tikra knygelė apie skriaudą. Vilnius.
2. Bajoriūnas Z. (1997). Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara.
3. Bikulčius J. (1996). Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys: mokomoji knyga. Kaunas. Technologija.
4. Bitinas B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius. Kronta.
5. Blebienė A. (2004). Lietuvos gyventojai ir šeima atkūrus nepriklausomybę (1990-2003). Kaunas. Lutute. P. 63.
6. Bulotas R. (2003). Žmogaus ir vaiko teisių mokymo (-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje. Jonava.
7. Černius V. J. (2006). Žmogaus vystymosi kelias nuo vaikystės iki brandos. Kaunas. Pasaulio lietuvių centras.
8. Emocinė prievarta. [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga per internetą:
<http://www.children.lt/?_nm_mid.=TVN3eUxERXNNU3d3&_nm_lid=0&session=no
9. Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje. (2004). Vilnius. Lietuvos žmogaus teisių centras.
10. Fizinės prievartos prieš vaikus pasekmės. [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga per internetą:
<http://www.children.lt/?_nm_mid.=TVN3eUxERXNNU3d3&_nm_lid=0&session=no
11. Glebuviienė V. S., Kerulienė I. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikas šeimoje: tėvų nuomonė apie jo teises. Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I-II dalys, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
12. Grigaravičienė I., Bogdanovičienė B. (2006). Suaugusiųjų požiūris į vaiko poreikius ir pareigas. Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I-II dalys, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
13. Grucė R. (1994). Šeima ir vaikų auklėjimas. Vilnius: Lumen, P. 372.
14. Gučas A. (1990). Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas „Šviesa“.
15. Gudzinevičiūtė O. L. Smurtas šeimoje// Jaunuolės socializacija: šeima ir mokykla. Šiauliai. Šiaulių universiteto I-klas, (P. 39-40).
16. Jenkins. J. (1997). Šių dienų dorovinės problemos. Vilnius. P. 50.
17. Jonynienė Ž. (2001). Vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemos // Ugdymo psichologija. T. 4, Nr. 2(9), p. 19-27.
18. Jonynienė Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 15. P. 129-142.
19. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius.

20. Juodaitytė A. (2006). Vaiko ir vaikystės sampratų genezės bruožai ir kontekstualizavimasis pedagogų mąstyme. Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I-II dalys, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
21. Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis - edukacinis aspektas. Vš. I. Šiaulių universiteto leidykla.
22. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika //Filosofija, sociologija. Nr. 3. P. 43-49.
23. Kairienė B., Žiemienė B. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo šeimoje ypatumai. [Žiūrėta 2009-10-14]. Prieiga per internetą:<<http://web.ebscohost.com/chost/detail?vid=118&hid=11&sid=9e5306cd-42d4-47fc-b7>.
24. Karmaza E. Seksualinė prievarta prieš vaikus – bendra situacijos apžvalga. [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.children.lt/?_nm_mid.= TVN3e UxERXNNU3d3&_nm_lid=0&session=no.
25. Kerulienė I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. Pedagogika. [žiūrėta 2009-10-14]. Prieiga per internetą:<<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&sid=9e5306cd-42d4-47fc-b7>.
26. Leliūgienė I. (2003). Socialinė pedagogika. Kaunas. Technologija.
27. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. [Žiūrėta 2010-03-14]. Prieiga per internetą:<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=363244.
28. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Nr. I-1234. Valstybės žinios. 1996-04-12, Nr. 33-807.
29. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo. IX-1569, Valstybės žinios. 2003-05-30, Nr. 52-2316.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucija.(1993). Vilnius. LR Seimo leidykla.P. 25.
31. Litvinienė J. (2002). Šeima – vaiko ugdymo institucija. Klaipėda. Klaipėdos universiteto I-kla.
32. Meilius K., Jonaitis M. (2007). Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. Jurisprudencija. 2007 12 (102), p. 7-17. [žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą:< <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=107&sid=ed2067d7-3139-45948c>.
33. Miškinis K. (1993). Šeimos pedagogika. Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
34. Miškinis K. (2003). Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas. Aušra.
35. Petruolytė A. (2003). Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Presvika.
36. Rekertienė E. (Red.) (2002). Vaikų teisės: nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaikų teisių informacijos centras.

37. Rupšienė L. (2001). Smurtas prieš vaikus: konferencijos medžiaga.. Klaipėda. Klaipėdos universiteto I-klasė. (P. 75).
38. Sagatys G. (2006). Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius. Teisinės informacijos centras.
39. Salij J. O. (2002). Santuoka. Skyrybos. Nesakramentiniai ryšiai. Vilnius. Lumen. P. 96.
40. Seliokienė L. (2004). Šeimos pedagogika. Marijampolė. Marijampolės kolegijos leidybos centras.
41. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., ir kt. (2003). Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas.
42. Šalkauskis S. (1991). Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa. P. 655
43. Tilindienė I. (2006). Paauglių iš nepilnų šeimų savęs vertinimas ir santykis su aplinka. Pedagogika. 2006/83 P. 148-153. [žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.google.lt/search?hl=lt&source=hp&q=nepilnoje+%c5%A1eimoje&btuG>
44. Trimakas K.A. (2005). Motina ir tėvas dukros ir sūnaus patirtyje. Kaunas. Marijonų talkininkų centro I-klasė. P. 80.
45. Uzdila J. V. (2001). Menas kurti šeimą. Šiauliai. Spektrika (P. 134).
46. Vaiko teisių konvencija. (1995). Vilnius: Lietuvos nacionalinis UNICEF k-tas.
47. Valstybinė šeimos politikos koncepcija. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimo Nr. X-1569 priedėlis. [Žiūrėta 2009-01-28]. Prieiga per internetą:
<<http://www.socmin.lt/index.php?-1668410200>.
48. Winnicott W. (2000). Vaikas, šeima ir išorės pasaulis. Vilnius. Via Recta. P. 229.
49. Žemaitis V. (2005). Šeimos etika. Vilnius. Rosma. (P. 158).
50. Žibaitis R. (1995). Šeima ir asmenybės ugdymas. Vilnius. Filosofijos ir sociologijos institutas. P. 4.
51. Žmogaus teisių samprata. [žiūrėta 2010-01-21]. Prieiga per internetą:<<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=468>.
52. Žukauskienė R. (1998). Raidos psichologija. Vilnius. Margi raštai.
53. Игошев К.Е., Миньковский Г. М. (1993). Семья, дети, школа. Москва.
54. Лодкина Т. В. (2003). Социальная педагогика. Защита семьи и детства. Москва. Издательский центр „Академия“.
55. Могилевская Г. Л. (1973). Семейный климат. Москва.

ANKETA MOKSLEIVIUI

Gerbiamas(-a) moksleivi(-e),
spauzoje, televizijos laidoose bei kitose žiniasklaidos priemonėse gana dažnai pranešama apie vaiko teisių pažeidimus šeimoje. Vis dažniau diskutuojama ir apie vaiko teisių pažeidimų šeimoje prevenciją (būdus, kaip to išvengti).

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto magistrantas siekia išsiaiškinti moksleivių nuomonę apie vaiko teisių raišką šeimoje, todėl labai svarbu, ką apie tai galvoji Tu. Anketoje nėra „teisingų“ ar „neteisingų“ atsakymų. Tereikia išsirinkti ir pažymėti tokį atsakymą, kuris atspindėtų Tavo nuomonę. Anketa yra anoniminė, todėl niekas negalės sužinoti, kas ją užpildė. Anketos duomenys bus panaudoti rašant magistro darbą. Iš anksto nuoširdžiai dėkojame už atsakymus.

Prašytume atsakyti į keletą klausimų apie save. Tinkamą variantą langelyje pažymėk X

• Tu gyveni:	• Tavo mokykla yra:	• Tavo vardas :	• Mokyklos, kurioje mokaisi, tipas:
Mieste ☐	Mieste ☐	Įrašyk _____	Pagrindinė ☐
Kaime ☐	Kaime ☐		Vidurinė ☐
Kita _____	Kita _____		Gimnazija ☐
			Kita _____

• Tu mokaisi:	• Tu gyveni:	• Tavo pažangumo vidurkis:
6-oje klasėje ☐	Su abiem tėvais ☐	Mokausi gerai ir labai gerai (8-10 balų) ☐
7-oje klasėje ☐	Su mama ☐	Mokausi vidutiniškai (6-7 balai) ☐
9-oje klasėje ☐	Su tėvu ☐	Mokausi patenkinamai (4-5 balai) ☐
10-oje klasėje ☐	Su globėju / rūpintoju ☐	
1-oje gimnazijos kl. ☐	Kita _____	
2-oje gimnazijos kl. ☐		

• **Žemiau yra išvardytos Tavo teisės. Įvertink, kiek Tau yra svarbios Tavo teisės, pasirinkdamas vieną iš vertinimo variantų ir kiekvienoje eilutėje pažymėk X**

Vaiko teisė	Labai svarbi	Svarbi	Vidutiniškai svarbi	Nesvarbi
1. Teisė gyventi ir sveikai vystytis				
2. Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam				
3. Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi				
4. Teisė mokytis				
5. Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą				
6. Teisė gauti informaciją				
7. Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta				

8. Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų				
9. Teisė į poilsį ir laisvalaikį				
10. Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis				
11. Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo				
12. Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų				
13. Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą				
14. Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam				
15. Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti				
16. Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi				

• **Ar tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) yra supažindinę Tave su tavo teisėmis?**

Taip

Ne

• **Tave supažindino su Tavo teisėmis :**

Bendraudami namuose

Leisdami laisvalaikį ne namuose

Įvykus konfliktui mokykloje

Kita _____

• **Tavo tėvai (vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) per dieną skiria laiko bendravimui su tavimi :**

3-4 valandas

1-2 valandas

Iki valandos

Kita _____

• **Įvertink, kaip, Tavo manymu, šios Tavo teisės yra įgyvendinamos šeimoje. Tinkamą variantą pažymėk X**

Vaiko teisė	Įgyvendinama	Kartais įgyvendinama	Neįgyvendinama
1. Teisė gyventi ir sveikai vystytis			
2. Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam			
3. Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi			
4. Teisė mokytis			
5. Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą			
6. Teisė gauti informaciją			

7. Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta			
8. Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų			
9. Teisė į poilsį ir laisvalaikį			
10. Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis			
11. Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo			
12. Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų			
13. Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą			
14. Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam			
15. Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti			
16. Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi			

• Nurodyk penkias Tau pačias svarbiausias teises. Tinkamus variantus pažymėk X

Vaiko teisė	Svarbiausios teisės
1. Teisė gyventi ir sveikai vystytis	
2. Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam	
3. Teisė daryti įtaką sprendimams, kurie susiję su tavimi	
4. Teisė mokytis	
5. Teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę pagalbą	
6. Teisė gauti informaciją	
7. Teisė išsakyti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta ir į ją atsižvelgta	
8. Teisė būti apsaugotam nuo visų smurto formų	
9. Teisė į poilsį ir laisvalaikį	
10. Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio darbo, kuris žaloja tavo sveikatą ar trukdo mokytis	
11. Teisė į pagalbą, jei tave išnaudojo, kankino ar ignoravo	
12. Teisė būti apsaugotam nuo pavojingų narkotinių medžiagų	
13. Teisė į pagalbą ginantis, jei tave kaltina pažeidus įstatymą	
14. Teisė nebūti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam	
15. Teisė į privatų gyvenimą. Pavyzdžiui, tu gali turėti dienoraštį, kurio kitiems nevalia skaityti	
16. Teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį su tavimi	

• Ar iš savo tėvų, su kuriais gyveni (ar vieno iš tėvų, su kuriuo gyveni, ar globėjo) esi patyręs(-usi) fizinį, seksualinį, psichologinį ar kitokio pobūdžio smurtą?

Nesu patyręs (-usi)   Esu patyręs (-usi) :
Fizinį smurtą
Seksualinį smurtą
Psichologinį smurtą

Kita _____

• Ar Tavo tėvai, su kuriais gyveni (ar vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni arba globėjas) dažnai vartoja alkoholį ?

Dažnai ir pasigeria
Dažnai, bet nepasigeria
Tik per šventes, gimtadienius ir kitomis progomis
Labai retai
Visai nevartoja

• Ar Tavo tėvai, su kuriais gyveni (ar vienas iš tėvų, su kuriuo gyveni, arba globėjas) visada padeda apginti Tavo teises, jei kiti asmenys jas pažeidžia? Pasirinkdamas atsakymo variantą, pateik konkrečių pavyzdžių.

Visada
Ne visada
Niekada nepadedą

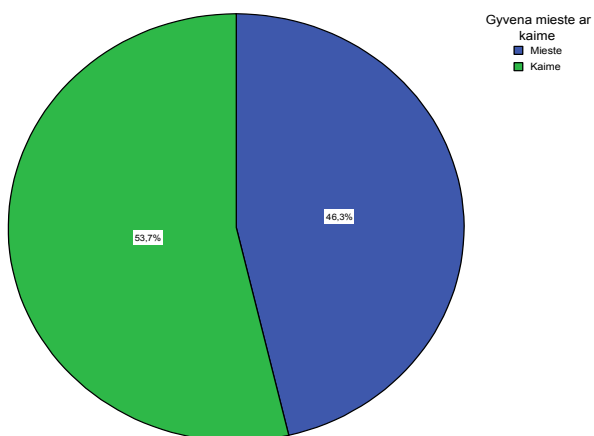
Nurodyk konkretų pavyzdį _____
_____
_____
_____

Pasitikrink, ar į visus klausimus atsakei.

Dėkojame ir linkime sėkmės!

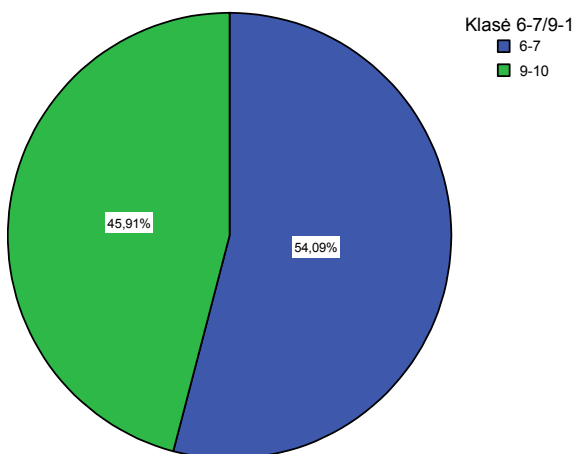
Tables Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

	Gyvena mieste ar kaime	
	Mieste	Kaime
Count	119	138
Row %	46,3	53,7

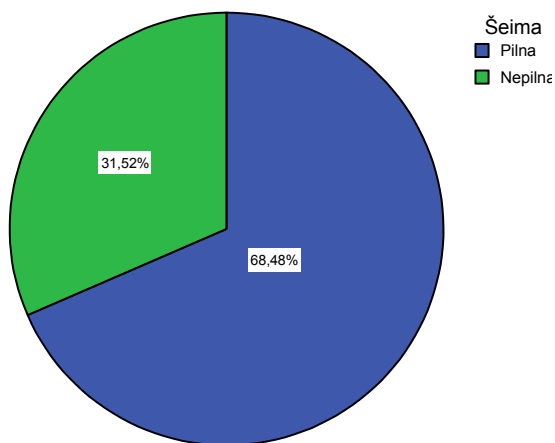
Tables Tiriamųjų pasiskirstymas pagal klasių grupes

	Klasė 6-7/9-10	
	6-7	9-10
Count	139	118
Row %	54,1	45,9

Tables Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeimos sudėtį

	Seima	
	Pilna	Nepilna
Count	176	81
Row %	68,5	31,5

Tables Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą, klasių grupę ir šeimos sudėtį

	Gyvena mieste				Gyvena kaime				Iš viso
	6-7		9-10		6-7		9-10		
	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	Pilna šeima	Nepilna šeima	
Skaičius	53	19	30	17	42	25	51	20	257
%	20,6	7,4	11,7	6,6	16,3	9,7	19,8	7,8	100
Column %	73,6	26,4	63,8	36,2	62,7	37,3	71,8	28,2	

